

I. DISPOSICIÓNS XERAIS

Consellería de Educación e Ordenación
Universitaria

Decreto 78/1993, do 25 de febreiro, polo que se establece o currículo da educación secundaria obrigatoria na Comunidade Autónoma de Galicia.

A Lei orgánica 1/1990, do 3 de outubro, de ordenación xeral do sistema educativo determina, no seu artigo cuarto, que constitúen elementos integrantes do currículo os obxectivos, contidos, métodos e criterios de avaliación de cada un dos niveis, etapas, ciclos, graos e modalidades nos que se organiza a práctica educativa. Unha vez fixados os elementos básicos do currículo ou ensinanzas mínimas polo Real decreto 1007/1991, do 14 de xuño e tal como se recolle no título preliminar da LOXSE (artigo 4, punto 3) corresponde á Administración educativa galega establecerlo currículo para o ámbito da súa competencia.

O currículo que se establece contén os principios esenciais da proposta educativa, determinando os obxectivos xerais, os contidos e os criterios de avaliación. Ten un carácter aberto e flexible o que implica unha concreción e desenvolvemento posterior polo profesorado co fin de permitirla súa adecuación á realidade do contexto socioeconómico e cultural de cada centro escolar, e responder, así mesmo, á diversidade de capacidades, intereses e motivacións dos alumnos e das alumnas.

Deste xeito, cobra un especial interese o traballo do profesorado, que terá que contextualizar e pormenorizar os obxectivos e contidos propostos así como os medios para alcanzalos, sempre referidos ó seu contexto específico.

Esta concreción e desenvolvemento fan necesaria a elaboración de proxectos curriculares polos equipos docentes dos centros. Neles determinarase fundamentalmente a adecuación dos obxectivos xerais, a secuencia dos contidos por ciclos, as liñas xerais de aplicación dos criterios de avaliación, as adaptacións curriculares, a metodoloxía e as actividades nas distintas áreas. Esta toma de decisións, unha vez materializada nos correspondentes proxectos curriculares de centro, constituirá o referente fundamental para a elaboración das programacións nas que se expresarán os procesos educativos que cada profesor ou profesora se propón desenvolver no seu grupo ou clase, concretándose nas unidades didácticas.

Este currículo pretende, pois, fomentar a autonomía pedagóxica e organizativa dos centros educativos, o traballo en equipo do profesorado e a súa actividade investigadora a partir da súa práctica docente ó mesmo tempo que garante unhas ensinanzas comúns ó conxunto da poboación galega.

As orientacións e maila normativa que, como desenvolvemento do presente decreto, dicte a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia, contribuirán a orientar e a guiar a práctica educativa do profesorado.

No ensino secundario obrigatorio propónse o desenvolvemento integral do alumnado a nivel intelectual, motor, de equilibrio persoal e afectivo, de relación interpersoal e de actuación e inserción social, en continuidade coa educación primaria.

As finalidades educativas desta etapa son:

—Transmitir a tódolos alumnos e alumnas os elementos básicos da cultura.

—Formalos para asumir os seus deberes e exercer os seus dereitos.

—Preparalos para a súa incorporación á vida activa ou para o acceso á educación secundaria postobrigatoria.

Estas finalidades aparecen matizadas por dous principios fundamentais:

—Principio dun ensino comprensivo e diversificado, polo que, e tendo en conta o seu carácter de obrigatoriedade, ten que ser común e básico para tódolos alumnos e alumnas sen discriminacións, garantíndolle a igualdade de oportunidades educativas, ó mesmo tempo que debe adaptarse ás diferencias de intereses, motivacións e capacidades co fin de satisfacer as súas necesidades educativas. Un currículo flexible permite e facilita a aplicación de mecanismos que dan resposta á diversidade crecente ó longo da etapa.

—Principio derivado do carácter terminal e propedéutico desta etapa. O carácter terminal subliña o valor propio desta etapa respecto das anteriores. Debe ser por tanto unha etapa integradora e non segregadora na que se busca o desenvolvemento dos alumnos e alumnas no marco dunha formación equilibrada cara á súa integración na sociedade como membros activos e responsables.

O seu carácter propedéutico esixe sentar as bases para facilitar o acceso ó ensino postobrigatorio pois o conxunto de aprendizaxes que os estudantes realizan debe permitirlles optar ás diferentes saídas que se lles ofertan ó remata-la ensinanza obrigatoria.

O currículo debe partir da nosa propia realidade e incorpora os novos saberes desde as nosas raíces culturais e orixinarias, de xeito que a lingua e a cultura galega sexan un elemento integrador en interrelación coas outras culturas.

Desde este punto de vista a escola convértese nun ámbito privilexiado de conciencia lingüística e cultural e, ó mesmo tempo, en instrumento fundamental para o cambio dentro da sociedade.

O presente decreto establece para o ámbito da comunidade galega os obxectivos correspondentes á etapa da educación secundaria obrigatoria e as distintas áreas que se deben impartir así como os contidos e criterios de avaliación correspondentes a cada unha delas.

Os obxectivos xerais establecen as capacidades que se espera que adquiran os alumnos e alumnas ó finalizar esta etapa educativa. Estas capacidades preséntanse de forma interrelacionada como ocorre no comportamento habitual das persoas, no que as capacidades

non se exercen de forma illada senón apoiadas unhas noutras. Os obxectivos xerais constitúen, polo tanto, a principal referencia dos profesores e profesoras á hora de planifica-la súa práctica educativa.

As necesidades de desenvolvemento persoal, por unha parte, e as demandas sociais e culturais, por outra, esixen un currículo no que a educación abranga tódolos aspectos das capacidades e do desenvolvemento das persoas, de aí que se explicita a diferenciación dos contidos en tres apartados: conceptuais, relativos a feitos, conceptos e principios; procedementais, relativos a procedementos, habilidades e destrezas; actitudinais, relativos a actitudes, valores e normas. Estes tres tipos de contidos son entón igualmente importantes xa que axudan os tres, en igual medida, á adquisición das capacidades sinaladas nos obxectivos xerais de cada unha das áreas.

Os contidos das áreas nas que se organiza a etapa agrúpanse en bloques que, de ningunha maneira, deben entenderse como un conxunto de unidades temáticas. A organización dos bloques de contidos nos tres apartados citados —conceptuais, procedementais e actitudinais— ten a finalidade de presentar, de forma analítica, os contidos que se van traballar; estes contidos non aparecen pois organizados e secuenciados e será nos proxectos curriculares onde se tomarán aquelas decisións relativas á súa organización por ciclos e á súa estruturación en unidades didácticas.

Tamén estarán presentes, ó longo de toda a etapa e a través das distintas áreas, uns contidos transversais ós que a sociedade é especialmente sensible como son: saúde e calidade de vida, educación ambiental, educación para a paz, educación do consumidor, educación para a igualdade entre os sexos, educación para o lecer e educación vial.

A avaliación debe analizar e valora-lo papel de tódolos elementos que interveñen no proceso educativo. Debe ser realizada coa perspectiva de regula-los procesos de ensino-aprendizaxe, revisa-las estratexias de actuación na aula, programar plans concretos de reforzo para os alumnos e alumnas que o requiran, determinar accións titoriais e formas de colaboración coas familias.

No anexo a este decreto, fórmulanse os criterios de avaliación que establecen o tipo e grao de aprendizaxe que as alumnas e os alumnos terán acadado nun momento determinado, respecto das capacidades expostas nos obxectivos; estes criterios de avaliación constan dun enunciado e dunha breve explicación deste e están fixados por áreas.

Estes criterios refírense a toda a etapa, o que implica que teñen que estar presentes en tódolos cursos, aínda que seguidos con distintos niveis de esixencia. Será pois necesario completar e ampliar eses criterios de avaliación e reformularlos segundo a secuencia dos contidos por ciclos, tendo en conta as características específicas do alumnado e o contexto do centro.

No presente decreto establécense os catro anos académicos que comprende a educación secundaria obrigatoria, organizada en 2 ciclos de 2 anos de duración cada un. O primeiro ciclo ten carácter de unidade curricular temporal mentres que o segundo ciclo, cunha organización do currículo máis complexa, está constituído por dous cursos, terceiro e cuarto, con certa autonomía cada un deles. Esta organización facilitará a adaptación dos procesos de ensino ós ritmos de desenvolvemento e aprendizaxe propios de cada unha das alumnas e dos alumnos.

Nesta etapa os seus intereses, motivacións e actitudes diferéncianse progresivamente e acrecéntase a diversidade. Isto unido ós distintos estilos e ritmos de aprendizaxe de cada alumno dará lugar a que os niveis de adquisición sexan diferentes. Por iso, aínda que conservando un forte carácter comprensivo, a educación secundaria obrigatoria debe permitir e facilitar itinerarios educativos distintos que se corresponden con eses intereses educativos diferentes a través da oportuna orientación, principalmente no último ciclo da etapa. Equilibrada coa comprensividade, hai que favorecer unha diversidade crecente ó final dela. Esta diversidade queda reflectida ante todo nun maior espazo para as actividades educativas opcionais e para a optatividade.

Ademais desta optatividade establecida para todo o alumnado, considérase a posibilidade dunha diversificación do currículo para determinados alumnos maiores de 16 anos, co fin de que poidan alcanza-los obxectivos educativos da etapa mediante unha metodoloxía específica, contidos e mesmo áreas diferentes das establecidas con carácter xeral.

No presente decreto establécense as bases, de carácter xeral, para orienta-la realización das diversificacións do currículo.

Para aqueles alumnos que non acaden os obxectivos da etapa desenvolveranse programas de garantía social, con contidos de formación xeral e profesional básicas que lles permitan a incorporación á vida activa.

Un currículo aberto pode e debe servir para atender á diversidade. Esta diversidade maniféstase na escola nos seguintes tres aspectos relacionados entre si: capacidade para aprender, motivación e interese.

Partindo pois deste tipo de currículo e dentro da diversidade atenderase a aqueles alumnos e alumnas con necesidades educativas especiais, tanto a aqueles que amosan dificultades e ás veces limitacións na súa capacidade para aprender como ós máis dotados e que progresan cunha maior rapidez cós seus compañeiros.

A intervención nos casos nos que se presenten alumnos ou alumnas con necesidades educativas especiais implica axudas pedagóxicas ás adaptacións curriculares e adaptacións dos elementos básicos de acceso ó currículo tanto persoais como materiais.

As adaptacións curriculares serán imprescindibles cando as necesidades dos alumnos sexan máis graves ou específicas podendo afectar ós elementos básicos do currículo: de forma que se adaptará a metodoloxía, as

actividades de ensino-aprendizaxe, os bloques de contidos e mesmo os obxectivos xerais das distintas áreas, non só adecuando a temporalización, senón tamén, se é o caso, eliminando contidos e obxectivos ou introducindo outros novos para que poidan supera-las dificultades e alcanza-los obxectivos educativos previstos.

En consecuencia, por proposta do conselleiro de Educación e Ordenación Universitaria, logo do informe do Consello Escolar de Galicia e da deliberación do Consello da Xunta de Galicia, na súa reunión do día vinte-cinco de febreiro de mil novecentos noventa e tres,

DISPOÑO

Artigo 1º.—

O currículo para a educación secundaria obrigatoria nos centros docentes dependentes da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria será o que recolle o anexo do presente decreto.

Artigo 2º.—

A educación secundaria obrigatoria comprenderá catro anos académicos, desde os doce ós dezaseis anos de idade, e organizarase en dous ciclos de dous anos cada un.

Os alumnos non poderán incorporarse á educación secundaria obrigatoria, despois de ter cursado a educación primaria, ata o ano natural no que cumplan doce anos de idade.

Artigo 3º.—

Co fin de desenvolve-las capacidades propias desta etapa, os alumnos e as alumnas deberán acadar, ó longo da educación secundaria obrigatoria, os seguintes obxectivos:

a) Comprender e producir mensaxes orais e escritas con propiedade, autonomía e creatividade nas linguas galega e castelá e, polo menos, nunha lingua estranxeira; utilizándoas para comunicarse e organiza-los propios pensamentos e para reflexionar sobre os procesos implicados no uso da linguaxe.

b) Interpretar e producir con propiedade, autonomía e creatividade mensaxes que utilicen códigos artísticos, científicos e técnicos, co fin de enriquece-las súas posibilidades de comunicación e reflexionar sobre os procesos implicados no seu uso.

c) Obter e seleccionar información utilizando as fontes nas que habitualmente se atopa dispoñible, tratala de forma autónoma e crítica, cunha finalidade previamente establecida, e transmitila ós demais de maneira organizada e intelixible.

d) Elaborar estratexias de identificación e resolución de problemas nos diversos campos do coñecemento e da experiencia, mediante procedementos intuitivos e de razoamento lóxico, contrastándoas e reflexionando sobre o proceso seguido.

e) Formarse unha imaxe adecuada de si mesmos, das súas características e posibilidades e desenvolver actividades de forma autónoma e equilibrada, valorando o esforzo e a superación das dificultades.

f) Relacionarse con outras persoas e participar en actividades de grupo con actitudes solidarias e tolerantes, rexeitando todo tipo de discriminacións debidas á raza, ó sexo, á clase social, ás crenzas e a outras características individuais, sociais e culturais.

g) Analiza-los mecanismos e valores que rexen o funcionamento das sociedades, en especial os relativos ós dereitos e deberes dos cidadáns, elaborar xuízos e criterios persoais e actuar con autonomía e iniciativa na vida activa e adulta.

h) Coñece-las crenzas, actitudes e valores básicos da nosa tradición e patrimonio cultural, valoralos criticamente e elixir aquelas opcións que mellor favorezan o seu desenvolvemento integral como persoas.

i) Analiza-los mecanismos básicos que rexen o funcionamento do medio físico, valora-las repercusións que sobre el teñen as actividades humanas e contribuír activamente á súa defensa, conservación e mellora como elemento determinante da calidade de vida.

j) Coñecer e valora-lo desenvolvemento científico e tecnolóxico, as súas aplicacións e a incidencia no seu medio físico e social.

m) Coñecer e aprecia-lo patrimonio natural e cultural e contribuír activamente á súa conservación e mellora, entende-la diversidade lingüística e cultural como un dereito dos pobos e dos individuos á súa identidade, e desenvolver unha actitude de interese e respecto de cara ó exercicio deste dereito.

n) Coñecer e comprende-los aspectos básicos do funcionamento do propio corpo e das consecuencias para a saúde individual e colectiva dos actos e decisións persoais, e valora-los beneficios que supoñen os hábitos do exercicio físico, da hixiene e dunha alimentación equilibrada, así como o de levar unha vida sá.

Artigo 4º.—

Para os efectos do disposto neste decreto, enténdese por currículo da educación secundaria obrigatoria o conxunto de obxectivos, contidos, principios metodolóxicos e criterios de avaliación que deben regula-la práctica docente da devandita etapa.

Artigo 5º.—

1.—As áreas da educación secundaria obrigatoria serán as seguintes:

- a) Ciencias da natureza.
- b) Ciencias sociais, xeografía e historia.
- c) Educación física.
- d) Educación plástica e visual.
- e) Lingua castelá e literatura.
- f) Lingua galega e literatura.
- g) Linguas estranxeiras.
- h) Matemáticas.
- i) Música.
- l) Tecnoloxía.

2.—As áreas mencionadas serán cursadas polos alumnos e alumnas ó longo dos dous ciclos da etapa. Non obstante, no cuarto ano da etapa os alumnos elixirán dúas das catro áreas seguintes:

- a) Ciencias da natureza.
- b) Educación plástica e visual.
- c) Música.
- d) Tecnoloxía.

3.—As ensinanzas da área de ciencias da natureza en cada un dos cursos do segundo ciclo da etapa poderán organizarse en dúas materias diferentes: «bioloxía e xeoloxía» e «física e química», mantendo o carácter unitario para efectos de avaliación.

4.—Así mesmo, o bloque de contidos incluído baixo o epígrafe «A vida moral e a reflexión ética» na área de «ciencias sociais», «xeografía e historia» poderá organizarse como materia no último curso da etapa, sen prexuízo dos demais contidos da área que deberán impartirse neste mesmo curso, mantendo o carácter unitario para efectos de avaliación.

5.—A educación moral e cívica, a educación para a paz, para a saúde e a calidade de vida, para a igualdade entre os sexos, a educación ambiental, a educación sexual, a educación do consumidor, a educación para o lecer e a educación vial estarán presentes a través das diferentes áreas ó longo de toda a etapa.

6.—A área de relixión católica será de oferta obrigatoria para os centros e de carácter voluntario para os alumnos. Os centros organizarán, ó propio tempo, actividades de estudo orientadas por un profesor.

Ó comezo-la etapa ou na primeira adscrición do alumno ó centro, os pais ou tutores dos alumnos manifestarán á dirección do centro a opción, das sinaladas, á que se acollen, sen prexuízo de que esta se poida modificar ó comezo de cada curso escolar.

7.—A determinación do currículo da área de relixión católica corresponde á xerarquía eclesiástica.

Artigo 6º.—

1.—Ademais das áreas mencionadas no apartado un do artigo anterior, o currículo comprenderá materias optativas, que terán maior horario lectivo ó final da etapa. Trátase de responder, xunto coas opcións sinaladas no artigo anterior, ós diferentes intereses, motivacións e necesidades do alumnado, amplia-la súa orientación, facilita-la súa transición á vida activa e contribuír ó desenvolvemento das súas capacidades, explicitadas nos obxectivos xerais da etapa.

2.—Con obxecto de responder ás finalidades expostas no apartado anterior, a oferta de materias optativas deberá ser diversa e equilibrada.

3.—O número de materias optativas que teñan que cursa-los alumnos e alumnas e o espazo horario correspondente determinarase no contexto do disposto no artigo 7º do presente decreto.

4.—A Consellería de Educación e Ordenación Universitaria publicará un catálogo de materias optativas para a educación secundaria obrigatoria, de acordo co seguinte:

a) Incluirase, en calquera dos casos, unha segunda lingua estranxeira en toda a etapa, e cultura clásica polo menos nun curso do segundo ciclo.

b) Regularase o número máximo de optativas por centro.

c) Con carácter excepcional poderanse autorizar, de acordo co procedemento que se estableza, materias optativas propostas polos centros que garden relación coas características do seu medio xeográfico e socio-cultural e que faciliten a inserción na vida activa.

5.—Os centros proporán a relación de materias optativas, de entre as incluídas no catálogo citado no apartado anterior, que ofrecerán ó alumnado en cada curso e corresponderá á Consellería de Educación e Ordenación Universitaria a aprobación das propostas citadas.

Artigo 7º.—

A Consellería de Educación e Ordenación Universitaria determinará o horario das diferentes áreas e materias da Educación Secundaria Obrigatoria.

Artigo 8º.—

1.—Os centros docentes concretarán e completarán o currículo da educación secundaria obrigatoria mediante a elaboración de proxectos curriculares, nos que os obxectivos, contidos, metodoloxía e criterios de avaliación responderán ás características do alumnado.

2.—Os proxectos curriculares de etapa deberán conter unha adecuación dos obxectivos xerais da etapa ó contexto socioeconómico e cultural do centro e ás características do alumnado, criterios metodolóxicos xerais, así como decisións sobre a optatividade, a diversificación curricular e o proceso de avaliación.

3.—Os proxectos curriculares das diferentes áreas e materias da etapa incluírán a secuencia por ciclos, ou por cursos, para aquelas que son optativas no cuarto ano, os obxectivos, contidos e criterios de avaliación da etapa.

A devandita secuencia non deberá variar para un mesmo grupo de alumnos, ó longo da educación secundaria obrigatoria.

4.—Os proxectos curriculares de etapa que realicen os respectivos equipos de profesores formarán parte da programación das actividades docentes de cada centro e incorporaranse á programación xeral correspondente.

5.—A Consellería de Educación e Ordenación Universitaria fomentará a elaboración de proxectos e materiais de desenvolvemento curricular que faciliten e orienten o traballo do profesorado neste sentido.

Artigo 9º.—

Os profesores e profesoras desenvolverán programacións da súa actividade docente de acordo co currículo da educación secundaria obrigatoria e en consonancia co proxecto curricular da súa respectiva área ou materia na etapa.

Artigo 10º.—

1.—A función titorial e orientadora, que forma parte da función docente, desenvolverase ó longo de toda a etapa.

2.—O profesor titor dun grupo de alumnos terá a responsabilidade de coordinar tanto a avaliación como os procesos de ensino e aprendizaxe, así como as funcións de orientación persoal dos alumnos e alumnas, co apoio, se é o caso, dos servizos de orientación.

3.—A orientación educativa será especialmente atendida no segundo ciclo da etapa e reforzada no último ano, co obxecto de que os alumnos e alumnas acaden a preparación necesaria para realizar ó final desta etapa as opcións académicas e profesionais máis acordes coas súas capacidades e intereses.

Artigo 11º.—

1.—A avaliación levarase a cabo tendo en conta os obxectivos educativos, así como os criterios de avaliación establecidos no currículo.

2.—A avaliación dos alumnos e alumnas será continua e integradora, aínda que diferenciada segundo as distintas áreas e materias optativas do currículo.

Artigo 12º.—

1.—A avaliación será realizada polo equipo de profesores do respectivo grupo de alumnos e alumnas, coordinados polo profesor titor. Estes profesores actuarán de maneira colexiada ó longo do proceso de avaliación e na adopción de decisións resultantes do devandito proceso ás que se refiren os artigos 9º, 10º e 11º.

2.—Os profesores avaliarán tanto as aprendizaxes dos alumnos e alumnas, como os procesos de ensino e a súa propia práctica docente. Igualmente avaliarán o proxecto curricular que se estea desenvolvendo e, se é o caso, procederán á súa revisión.

3.—Ó remate do primeiro ciclo e de cada un dos cursos do segundo ciclo, e como consecuencia do proceso de avaliación, decidirase a promoción dos alumnos e alumnas ó ciclo ou curso seguinte.

Artigo 13º.—

1.—No contexto do proceso de avaliación continua, cando o progreso dun alumno ou alumna non responda ós obxectivos programados, os profesores e profesoras adoptarán as oportunas medidas de reforzo educativo e, se é o caso, de adaptación curricular.

2.—No marco das devanditas medidas, ó remate do primeiro ciclo e do terceiro curso, os profesores e profesoras decidirán se o alumno promociona, ou non, ó

ciclo ou curso seguinte. A decisión adoptada irá acompañada, se é o caso, de medidas educativas complementarias encamiñadas a contribuír a que o alumnado alcance os obxectivos programados.

Artigo 14º.—

A avaliación das ensinanzas de relixión católica realizarase de xeito similar á que se establece para o conxunto das áreas, se ben, dado o carácter voluntario delas, non se terán en conta as cualificacións nas convocatorias que, dentro do sistema educativo e para efectos deste, realicen as Administracións públicas e nas que deban entrar en concorrencia os expedientes dos alumnos.

Artigo 15º.—

1.—O equipo de profesores e profesoras ó que se refire o artigo décimo terceiro poderá decidir a promoción, desde o primeiro ciclo ó segundo ou desde o terceiro curso ó cuarto, daqueles alumnos e alumnas que, avaliados negativamente nalgunha das áreas, alcanzase en termos globais os obxectivos educativos do respectivo ciclo ou curso. Neste suposto terase en conta a madurez do alumnado e as súas posibilidades de progreso nos estudos posteriores. O mesmo criterio utilizarase ó remate da etapa para recoñecerlle ó alumno o dereito a obter o título de graduado en educación secundaria.

2.—A decisión de que un alumno ou alumna permaneza un ano máis nun ciclo ou curso poderá adoptarse unha vez, ó remate do primeiro ciclo ou dalgún dos cursos do segundo ciclo. Excepcionalmente esta decisión poderá tomarse unha segunda vez, ó final dun ciclo ou curso distinto, óidos o alumno e seus pais ou titores, no marco do que dispoña a este respecto a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria.

Artigo 16º.—

1.—Na educación secundaria obrigatoria poderán realizarse adaptacións curriculares que se aparten significativamente dos contidos e criterios de avaliación do currículo, dirixidas a alumnos e alumnas con necesidades educativas especiais. Tales adaptacións poderán consistir na adecuación dos obxectivos educativos, a eliminación ou inclusión de determinados contidos e a conseguinte modificación dos criterios de avaliación, así como na ampliación das actividades educativas de determinadas áreas curriculares.

2.—As adaptacións curriculares ás que se refire este artigo tenderán a que os alumnos acaden as capacidades xerais propias da etapa de acordo coas súas posibilidades. Estas adaptacións estarán precedidas dunha avaliación das necesidades educativas especiais do alumno e dunha proposta curricular específica.

3.—A Consellería de Educación e Ordenación Universitaria determinará, para os alumnos e alumnas con necesidades educativas especiais que non obteñan o título de graduado en educación secundaria, a formación complementaria que precisen para facilitarlle-la súa inserción no mundo do traballo.

Artigo 17.º.—

1.—Para os alumnos con máis de dezaseis anos poderán establecerse diversificacións do currículo, logo de avaliación psicopedagóxica, oídos os alumnos e alumnas e os seus pais ou tutores, e co informe da inspección educativa.

2.—As diversificacións do currículo terán como obxectivo que os alumnos e as alumnas adquiren as capacidades xerais propias da etapa. Para ese fin, o currículo diversificado incluírá, polo menos, tres áreas do currículo básico e incorporará, en todo caso, elementos formativos do ámbito lingüístico e social, así como elementos do ámbito científico-tecnolóxico.

3.—O programa de diversificación curricular para o alumnado deberá comportar unha clara especificación da metodoloxía, contidos e criterios de avaliación personalizados.

4.—A Consellería de Educación e Ordenación Universitaria dictará disposicións que orienten a realización das diversificacións curriculares ás que se refire este artigo.

Artigo 18.º.—

A Consellería de Educación e Ordenación Universitaria dictará as normas de procedemento pertinentes en materia de avaliación e promoción do alumnado.

Artigo 19.º.—

1.—Os alumnos e alumnas que ó remate da educación secundaria obrigatoria teñan acadados os obxectivos dela recibirán o título de graduado en educación secundaria, que facultará para acceder ó bacharelato e á formación profesional específica de grao medio.

2.—Tódolos alumnos, en calquera caso, recibirán unha acreditación do centro educativo na que consten os anos cursados e maila cualificación obtida nas distintas áreas.

Artigo 20.º.—

1.—Para os alumnos e alumnas que non acaden os obxectivos desta etapa organizaranse programas específicos de garantía social, co fin de proporcionarles unha formación básica e profesional que lles permita incorporarse á vida activa ou proseguir os seus estudos.

2.—A Consellería de Educación e Ordenación Universitaria promoverá convenios con outras administracións e institucións, públicas ou privadas, e facilitará recursos materiais e persoais que contribúan á eficacia dos citados programas.

DISPOSICIÓN ADICIONAL

A Consellería de Educación e Ordenación Universitaria poderá adapta-lo currículo establecido no presente decreto ás características, condicións e necesidades da poboación adulta, de acordo coas esixencias de organización e metodoloxía da educación de persoas adultas, tanto na modalidade de educación presencial como na de educación a distancia.

DISPOSICIÓN DERRADEIRAS

Primeira.—Autorízase o conselleiro de Educación e Ordenación Universitaria para dictar as disposicións que sexan precisas para a aplicación do disposto neste decreto.

Segunda.—O presente decreto entrará en vigor o día seguinte ó da súa publicación no *Diario Oficial de Galicia*.

Santiago de Compostela, vinte e cinco de febreiro de mil novecentos noventa e tres.

Manuel Fraga Iribarne
Presidente

Juan Piñeiro Permuy
Conselleiro de Educación e Ordenación
Universitaria

1. LINGUA GALEGA E LITERATURA

1.1. Introducción

A linguaxe é unha capacidade humana complexa que ten dúas funcións básicas: a comunicación e a representación. Estas dúas funcións están interrelacionadas e maniféstanse en tódalas linguas naturais. Pódese dicir que a comunicación é a función primaria da linguaxe; esta función desempeñase grazas á súa capacidade para representar e simboliza-la realidade. Na súa función representativa, a linguaxe está ligada ó desenvolvemento cognitivo pois posibilita a conceptualización, a relación entre conceptos, a representación do mundo e contribúe así a desenvolver-lo pensamento.

A posibilidade de comunicarse e exteriorizarse maniféstase no ser humano por diferentes sistemas, entre eles a linguaxe verbal. Isto levou a equiparar desenvolvemento lingüístico con desenvolvemento comunicativo; e se ben é certo que a comunicación necesita da linguaxe, non é suficiente para que o proceso comunicativo se realice.

Aprender unha lingua é aprender un conxunto de significados vinculado a un conxunto de significantes. Cando os rapaces aprenden a lingua en interacción coas persoas do seu medio, non aprenden só unhas palabras ou un sistema de signos, senón tamén os significados culturais que estes signos transmiten e, con eles, os modos nos que as persoas do seu medio entenden e interpretan a realidade. A linguaxe contribúe desta forma a construír unha representación do mundo, á socialización do alumno e tamén á súa integración social e cultural. Serve, pois, de instrumento básico para a construción do coñecemento e adquisición de aprendizaxes e para o dominio doutras habilidades non estritamente lingüísticas. Así pois, débese ofertar ós alumnos e ás alumnas a diversidade de linguaxes para satisfacer a súa demanda de expresión e de comunicación.

É necesario traballar a partir dos usos da lingua dos alumnos e alumnas, xa que o medio lingüístico no que viven e os factores culturais e socioeconómicos que o determinan inciden na súa competencia comunicativa.

Cómpre asumir esa bagaxe lingüística e partir dela para suxerir e propiciar modelos lingüísticos que amplíen as posibilidades de comunicación e inserción social.

No contexto sociolingüístico é fundamental que a educación procure cultivar unha actitude global de sensibilidade cara á lingua e fomentar un desenvolvemento cuantitativo e cualitativo do aprecio por ela. Esta actitude levará engadido o sentido de pertenza á propia comunidade e de apertura a outras comunidades lingüísticas e culturais.

O dominio básico da lingua oral é condición previa para domina-la lingua escrita. As posibles deficiencias na primeira (pobreza de léxico, mala articulación, etc.) acaban reflectíndose na segunda. En calquera caso lingua oral e lingua escrita apóianse mutuamente, polo que se debe procurar en todo o proceso de ensino-aprendizaxe a harmonía entrámbalas dúas realizacións do sistema da lingua.

Como resultado das aprendizaxes adquiridas na etapa anterior, os alumnos dominarán a correspondencia entre fonemas e grafemas. Esta etapa ha de favorece-lo uso funcional da linguaxe en canto instrumento de comunicación e de representación. O traballo basearase en dous tipos de actividades interdependentes e complementarias: a comprensión e a expresión de textos orais e a análise e produción de textos escritos.

O dominio da lingua escrita debe permitir ós alumnos e ás alumnas descubri-las posibilidades que ofrece a lectura como fonte de pracer e de fantasía, de información e de saber. Do hábito lector depende en gran parte a adquisición de novo vocabulario, a erradicación de vicios ortográficos e de construción, así como a utilización dunha puntuación correcta. Ademais, o hábito da lectura resulta ser un elemento fundamental para o desenvolvemento da autonomía no proceso de ensino-aprendizaxe e base para a conformación de individuos críticos e libres.

O estudio da lingua e da literatura debe realizarse dunha maneira interrelacionada. O feito literario é un feito lingüístico por se tratar dun medio privilexiado para a transmisión de sentimentos, pensamentos e valores individuais e colectivos, que facilita a inserción do individuo na súa tradición cultural.

A gramática, como bloque de contido da área de lingua, estará subordinada ó obxectivo primordial: desenvolve-la competencia comunicativa (oral e escrita) do alumnado. Así pois, só ten sentido como medio enriquecedor para a corrección das propias producións do falante. É dicir, carece de base considera-la clase de lingua como unha acumulación de coñecementos teóricos desligados da actuación lingüística, senón que a reflexión sobre a lingua se debe encamiñar á mellora da competencia léxico-semántica, tanto no plano cuantitativo como cualitativo.

Resulta imprescindible que o profesorado asuma unha unidade terminolóxica e conceptual en tódolos niveis educativos para evitar, na medida do posible, somete-los alumnos e as alumnas a continuos cambios de nomenclatura ó pasar dun profesor a outro ou dun ciclo

a outro. O mesmo hai que dicir respecto ó emprego da única normativa.

A información necesaria para a construción do coñecemento e a formación da persoa chega tamén a través dos medios de comunicación de masas. Por iso, a escola non os pode ignorar, senón ó contrario, o seu estudio debe desempeñar un papel importante no proceso de ensino-aprendizaxe.

En resumo, o obxectivo xeral do ensino desta área na educación secundaria obrigatoria é perfecciona-la comunicación desenvolvendo as capacidades de expresión, comprensión e espírito crítico; é dicir, os alumnos e as alumnas deben progresar no dominio persoal das catro destrezas básicas e instrumentais da lingua xa adquiridas na educación primaria: escoitar, falar, ler e escribir.

A tarefa de desenvolve-las capacidades lingüísticas dos alumnos e das alumnas non pode ser exclusiva do profesorado de lingua, senón responsabilidade de todo o equipo educativo. Tódalas materias do currículo escolar precisan da linguaxe, tanto para seren transmitidas como para seren adquiridas.

1.2. Obxectivos xerais

—Valorar e estima-las dúas linguas oficiais da nosa Comunidade, comprendendo as circunstancias que condicionaron a súa evolución e o seu uso, e afirmando a lingua galega como propia de Galicia.

—Comprender diferentes tipos de mensaxes orais e escritas, analizando e valorando o seu uso nos diferentes contextos e situacións.

—Expresarse oralmente e por escrito con coherencia, corrección, creatividade e adecuación ás súas necesidades comunicativas.

—Coñecer e reflexionar sobre os elementos formais e os mecanismos da lingua nos seus planos fonolóxico, morfo-sintáctico, léxico-semántico e textual, e sobre as condicións de produción e recepción de mensaxes no contexto social de comunicación, co fin de desenvolve-la capacidade para regula-las propias producións lingüísticas.

—Utilizar harmonicamente tódolos recursos expresivos, tanto lingüísticos como non lingüísticos, na comunicación directa con outras persoas.

—Utiliza-la linguaxe oral e escrita como instrumento para a comprensión, análise e organización de feitos e saberes de calquera tipo.

—Ler con fluidez, comprensión e actitude crítica, considerando a lectura como fonte de pracer, ampliación de experiencias, coñecemento do patrimonio cultural e como estímulo para unha práctica literaria propia.

—Coñecer, analizar e interpreta-las linguaxes específicas e as funcións sociais dos medios de comunicación, así como o seu poder na orientación da opinión pública e os intereses que poden representar.

—Analizar e xulgar fundada e criticamente os diferentes usos sociais das linguas, evitando os estereotipos que supoñen xuízos de valor e prexuízos (clasistas, racistas, sexistas, etc.), a través do recoñecemento do posible contido ideolóxico da linguaxe.

1.3. Bloques de contidos

1.3.1. *Lingua e sociedade*

Conceptos

- As linguas do mundo.
- Dimensión histórica das linguas: expansión, fragmentación e regresión.
- O feito plurilingüe no mundo.
- A situación lingüística de Galicia.
- Antecedentes históricos e aspectos psicosociais.
- O galego e o castelán como linguas en contacto. Interferencias lingüísticas entre ambas dúas.
- Lexislación que regula o uso das linguas oficiais de Galicia.
- As variedades xeográficas e sociais da lingua galega.
- As variedades dialectais.
- Os rexistros lingüísticos: lingua estándar e lingua culta; os niveis coloquial e vulgar; os niveis específicos (científico, técnico...) e as xergas.
- Diferentes usos sociais.

Procedementos

- Utilización e elaboración de mapas para localizar neles áreas e fenómenos lingüísticos.
- Identificación en diversas mensaxes dos distintos niveis de uso.
- Utilización da lingua de acordo coas necesidades de cada situación comunicativa.
- Recoñecemento dos fenómenos de interferencia lingüística e emprego das expresións e construcións propias de cada lingua.
- Transformación de textos dun rexistro a outro.
- Análise dos comportamentos e uso de rexistros lingüísticos na vida social.

Actitudes

- Comprensión da situación idiomática de Galicia e valoración dos esforzos —individuais, colectivos e institucionais— en favor da normalización lingüística.
- Estimación positiva da competencia nas dúas linguas oficiais de Galicia.
- Valoración da lingua como instrumento cognitivo e medio de comunicación privilexiado, así como elemento configurador da identidade persoal e colectiva.

—Comprensión e tolerancia coas opcións lingüísticas non coincidentes coa propia.

—Actitude crítica perante os prexuízos referentes ás linguas e ás variedades sociais e xeográficas delas.

—Respecto e aceptación razoada das normas da lingua estándar.

1.3.2. *Lingua oral*

Conceptos

- Elementos e funcións da comunicación oral.
- A intención de comunicación e os seus elementos.
- Intencionalidade comunicativa e funcións da comunicación.
- Características da lingua oral: fonéticas, prosódicas, paralingüísticas, etc.
- Tipoloxía dos textos da comunicación oral.
- O oral espontáneo e o oral planificado.
- As formas singulares (exposición, conferencia, discurso, ...), duais (conversa, diálogo, entrevista, ...) e plurais (debate, mesa redonda, coloquio, ...) da comunicación oral.
- As formas elocutivas na comunicación oral (narración, descrición, exposición, argumentación, ...).

Procedementos

- Interpretación do contido de textos orais, tendo en conta a intención do falante (ironía, dobre senso, senso figurado, retranca, ...), a situación de comunicación e as características dos textos citados.
- Análise de textos orais, diferenciando as ideas principais das secundarias, recoñecendo as diversas partes do texto e sinalando as súas características e procedementos peculiares.
- Enunciación crítica de textos orais, atendendo ós seguintes aspectos: dicción, entoación, fluidez, corrección gramatical, propiedade léxica, claridade, orde, coherencia e adecuación do nivel de lingua e da estratexia adaptada á situación comunicativa.
- Producción —logo de planificación— de textos orais de diverso tipo (descricións, narracións, exposicións, ...), atendendo ós aspectos sinalados no apartado anterior.
- Lectura expresiva en voz alta de textos —en prosa e en verso—, atendendo á dicción, entoación, intensidade de voz, acentuación, pausas, ritmo...

—Dramatización de situacións da vida diaria, narracións e textos teatrais.

—Intervencións e argumentacións en público (debates, coloquios, mesa redonda, ...).

Actitudes

—Conciencia da importancia que o axeitado uso da lingua oral ten para o desenvolvemento persoal e para a vida social.

—Valoración positiva das producións orais caracterizadas pola súa corrección, eficacia comunicativa, beleza e creatividade. Coidado na planificación e execución das producións orais propias.

—Receptividade, interese e respecto polas opinións alleas expresadas en lingua oral.

—Valoración e respecto polas normas que rexen o intercambio comunicativo en diálogos, coloquios, debates, etc.

—Actitude reflexiva e crítica perante as expresións da lingua oral que comporten calquera tipo de discriminación social, racial, sexual, etc.

1.3.3. *Lingua escrita*

Conceptos

—Elementos e funcións da comunicación escrita.

—Peculiaridades da situación comunicativa na escrita.

• Diversidade de funcións da lingua escrita: instrumental, comunicativa, creativa, ...

—Tipoloxía dos textos da comunicación escrita.

• Textos da vida diaria, xenéricos (cartas, diarios, demandas de información, anuncios, apuntamentos, notas, ...) e específicos (currículo, actas, instancias, cartas comerciais, ...).

• Características gráficas da lingua escrita.

• Textos pertencentes a diferentes tipos de discurso: científico, humanístico, técnico, xurídico, administrativo, periodístico, literario...

• As formas elocutivas na comunicación escrita (narración, descrición, exposición, argumentación, diálogo...).

—Usos das fontes de documentación escrita.

Procedementos

—Interpretación de textos escritos de diversa natureza, atendendo á súa peculiaridade.

—Análise de textos escritos de diverso tipo, diferenciando as ideas principais das secundarias, recoñecendo as diversas partes do texto e sinalando as súas características e procedementos.

—Resumo —por escrito— de textos orais ou escritos, no que se recolla con exactitude e certo grao de elaboración persoal o seu contido esencial.

—Elaboración —a partir dun texto escrito— de esquemas que permitan visualiza-las relacións e a ordeación xerárquica dos conceptos.

—Planificación —mediante un guión previo— da información que se vai desenvolver nunha exposición oral ou escrita.

—Utilización da linguaxe escrita para a resolución de problemas cotiáns (instancias, impresos, formularios, ...).

—Producción de textos —diversos polo seu tipo, forma elocutiva e finalidade— atendendo ós seguintes aspectos: organización lóxica, claridade, orde e coherencia; corrección gramatical; propiedade léxica; adecuación do nivel de lingua adaptado á situación comunicativa e á natureza do texto; presentación externa clara e ordenada; e —en fin— ortografía.

—Selección, localización, consulta e aproveitamento das fontes de información escrita para a realización de determinados traballos.

Actitudes

—Conciencia da importancia da lingua escrita no intercambio social e como medio para fixa-lo pensamento e para acceder á información.

—Interese pola lectura como fonte de información, aprendizaxe, coñecemento e pracer.

—Valoración positiva das producións escritas caracterizadas pola súa corrección, eficacia comunicativa, beleza e creatividade.

—Interese pola expresión escrita das propias ideas e sentimentos de maneira precisa e persoal. Coidado na planificación e execución dos propios textos, revisión e autocorrección.

—Actitude interpretativa (hermenéutica) na recepción de textos escritos, atendendo especialmente ás expresións que supoñan calquera tipo de discriminación.

1.3.4. *A lingua como obxecto de reflexión*

Conceptos

—A lingua como produto social e cultural en cambio permanente.

—A norma lingüística

—O texto e a súa estrutura.

—A oración e os seus constituíntes. A oración simple e a complexa. Relacións entre oracións. Indicadores oracionais: entoación e puntuación.

—Relacións morfosintácticas. Concordancias. Clases de palabras. Elementos nucleares e adxacentes.

—Léxico e semántica.

• A estrutura léxica das palabras. Os dicionarios. Modismos, locucións e frases feitas. Neoloxismos, estranxeirismos, hiperenxebrismos e sexismos.

• O significado das palabras. Polisemia, homonimia, sinonimia e antonimia. Familias léxicas e campos semánticos.

—Normas ortográficas. A ortografía da palabra. A ortografía da oración. A ortografía do discurso.

Procedementos

—Comparación de textos, oracións e secuencias, identificando equivalencias (formais, funcionais e semánticas) e modelos comúns.

—Producción de textos, oracións e secuencias a partir de esquemas dados.

—Traballo sobre textos, oracións e secuencias (substitución por secuencias equivalentes, adición ou supresión de elementos, cambio de orde ou de categoría gramatical...) analizando e apreciando as consecuencias que para o significado teñen os cambios realizados.

—Segmentación de textos, oracións e secuencias en oracións, constituintes e elementos nucleares e adxacentes.

—Identificación de funcións sintácticas; clasificación de palabras e oracións.

—Utilización das normas ortográficas nas producións de textos.

—Utilización adecuada de diversos tipos de dicionarios na interpretación e produción de textos propios e alleos (orais e escritos).

—Aplicación de conceptos e métodos básicos de lexicoloxía e semántica (substitución sinonímica, niveis léxicos, campos léxicos e semánticos...) á produción, interpretación e análise de textos.

Actitudes

—Actitude reflexiva no uso da lingua.

—Valoración da lingua como produto e proceso sociocultural que evoluciona e como vehículo de comunicación, transmisión e creación intercultural.

—Orde e precisión na reflexión sobre a lingua.

—Interese e autoesixencia na elección dun léxico preciso e adecuado para os textos propios.

—Conciencia do carácter convencional de toda terminoloxía.

1.3.5. *Lingua literaria*

Conceptos

—A literatura como fenómeno comunicativo e estético. A lingua literaria: peculiaridades.

—A literatura como canle de transmisión e creación cultural e como expresión da realidade histórica e social.

—As formas literarias básicas: a narrativa, a lírica, o teatro e o ensaio.

Procedementos

—Lectura e interpretación de textos literarios.

—Comparación e diferenciación de textos literarios de diversos autores, xéneros e épocas.

—Análise e explicación de textos literarios.

• Identificación das características temáticas e formais dos textos.

• Elaboración dun criterio persoal argumentado.

—Relación entre os textos e a realidade histórica, cultural e social da súa produción.

—Producción de textos dos distintos xéneros —de modo libre ou a partir de modelos— nos que predomine a súa calidade expresiva, estética, lúdica ou imaxinativa, axustándose, se é o caso, ás características formais pertinentes e buscando un estilo propio de expresión.

—Redacción de traballos que inclúan características da obra, contextualización e expresión razoada do propio xuízo.

Actitudes

—Valoración do feito literario como produto lingüístico, estético e sociocultural.

—Interese e gusto pola lectura de textos literarios de diferentes xéneros e épocas, utilizando criterios propios de selección, interpretación e valoración.

—Aprecio polo patrimonio literario propio como expresión lingüística de identidade colectiva e de cultura privilexiada, así como das diversas producións literarias doutras comunidades.

—Recepción da tradición literaria como referencia para a creación doutros textos.

—Interese e gusto por transmitir as propias ideas, sentimentos e fantasías, empregando as posibilidades expresivas, estéticas e lúdicas da lingua, descubertas principalmente a través da lectura de textos literarios.

—Sensibilidade estética perante as producións literarias propias e alleas, valorando os seus elementos creativos e innovadores.

—Preparación para a interpretación das obras literarias e actitude crítica ante os temas que denoten discriminación de calquera tipo.

1.3.6. *Lingua e medios de comunicación*

Conceptos

—Importancia dos elementos e dos sistemas non verbais na comunicación humana.

—Características e interacción da comunicación verbal e non verbal.

—Os elementos de comunicación social.

• Elementos lingüísticos e non lingüísticos —e a súa interacción— na linguaxe destes medios. Os medios de comunicación como soporte informativo: prensa, radio e televisión.

—Os medios de comunicación escritos: diarios, periódicos e revistas. Análise da súa linguaxe e estrutura. As diferentes seccións e xéneros periodísticos.

—A radio. Semellanzas e diferencias con outros medios. A inmediatez como especificidade radiofónica.

—Os medios de comunicación baseados na interacción entre códigos verbais, icónicos e outros: cine, televisión, cómic e publicidade. Análise das diferentes linguaxes específicas.

—A linguaxe en interacción coa música e a mímica: a recitación, a canción, o mimo, a dramatización, ...

Procedementos

—Utilización racional dos diferentes medios de comunicación como fonte de formación, información e divertimento.

—Uso práctico dos diferentes medios de comunicación, analizando as súas linguaxes específicas.

—Análise das mensaxes propagandísticas e publicitarias, con especial atención á estratexia persuasiva adoptada (soporte, psicoloxía do receptor, linguaxe, etc).

—Producción de mensaxes que integren a linguaxe con outros códigos non verbais.

—Producción de modelos escolares dos diferentes medios de comunicación (prensa, radio, televisión, ...).

—Análise da interacción entre elementos lingüísticos e non lingüísticos na comunicación ordinaria e nos medios de comunicación.

Actitudes

—Conciencia da importancia decisiva dos medios de comunicación social no mundo de hoxe.

—Interese e apertura ante as novas tecnoloxías da comunicación e actitude analítica ante o seu uso.

—Recepción activa e actitude crítica ante as mensaxes de distintos medios de comunicación, diferenciando entre información e opinión.

—Valoración das posibilidades comunicativas e artísticas dos códigos non verbais (icónicos, acústicos e outros).

—Respecto polas normas que regulan o uso dos sistemas de comunicación non verbais.

—Sensibilidade ante o emprego da publicidade con fins consumistas ou persuasións ideolóxicas e ante a utilización de contidos e formas que comportan discriminación ou degradación das persoas.

1.4. Criterios de avaliación

Os seguintes criterios de avaliación ofrecen modelos concretos para avalia-los obxectivos da área de lingua galega e literatura na educación secundaria obrigatoria.

—Identificar mediante a comparación de textos diferentes as principais variantes dialectais do galego e integrarlos nunha concepción global de lingua.

Trátase de comprobar, baseándose na análise das mostras textuais (orais e escritas), se os alumnos e as alumnas recoñecen e valoran as diferentes variedades xeográficas como riqueza común. Débese partir da realidade máis inmediata do alumnado e fuxir das concepcións teoricistas sen apoio documental. Valorarase, prioritariamente, actitudes e valores e non conceptos.

—Identificar, localizar e descubri-los fenómenos de contacto da lingua galega con outras linguas.

Inténtase comprobar que o alumnado coñece o parentesco da lingua galega coas linguas románicas veciñas, a extensión territorial e as diferencias entre elas. Como no criterio anterior partírase da realidade máis próxima ó alumno.

—Integra-los vínculos que se establecen entre a persoa, o territorio, a cultura e a lingua.

Con este criterio trátase de avalia-la existencia ou non da asociación entre conciencia lingüística e conciencia de pertenza a unha comunidade social e histórica determinada.

—Identificar, en textos orais e escritos de distinto tipo e ámbito de uso, imaxes e expresións que denoten algún tipo de discriminación social, racial, sexual, etc. e utilizar alternativas que eviten o uso das mesmas nas propias producións.

Intenta comprobar que os alumnos e alumnas localizan os usos discriminatorios da lingua en textos de calquera ámbito de uso, reflexionan sobre a práctica social e persoal, e propoñen e utilizan alternativas non discriminatorias.

—Elaborar un resumo dunha exposición ou debate oral sobre un tema determinado.

Este criterio intenta comproba-la capacidade do alumno e da alumna para comprende-lo contido esencial da mensaxe recibida e para expresarse oralmente ou por escrito con claridade, concisión e coherencia. A capacidade comprensiva maniféstase na reprodución da mensaxe recibida mediante o emprego de calquera das técnicas de resumo.

—Sintetizar oralmente o sentido global de textos escritos de diferente tipo e distinto nivel de formalización, identificando as ideas principais e secundarias, recoñecendo as posibles incoherencias e ambigüidades de contido e aportando unha opinión persoal.

Preténdese avalia-las capacidades de selección, de relación e de síntese do alumnado ó longo do proceso de comprensión e, tamén, a fluidez e adecuación da expresión. A formulación dunha opinión persoal basearase nas informacións, ideas, argumentacións, intencionalidade,... do texto e non debe ser exclusivamente unha afirmación sen base e baleira de contido.

—Integrar informacións escritas procedentes de textos diversos referidos a un mesmo tema, coa finalidade de elaborar un texto de síntese que reflecta as informacións e puntos de vista principais, así como as propias opinións.

Preténdese comproba-la capacidade para integrar informacións escritas procedentes de diversas fontes, extraendo conclusións propias fundamentadas nas informacións recibidas a través dos textos consultados e dos coñecementos adquiridos previamente.

—Expor oralmente un tema, axustándose a un plan ou guión previo, con secuencia lóxica na presentación de informacións e argumentos, adecuando a linguaxe ó contido, á intención e á situación comunicativa.

Inténtase determina-la capacidade de organiza-la exposición das súas ideas sobre un tema axustándose a un plan elaborado de antemán e integrando a información dispoñible coas súas propias ideas e experiencias. Débese comprobar, tamén, a habilidade do alumnado para buscar e mante-la atención do receptor mediante distintos procedementos (entoación, volume de voz, xestos, miradas, pausas...).

—Producir textos escritos de diferente tipo (narrativo, descritivo, expositivo, argumentativo...), prestando atención á situación comunicativa e ós criterios de corrección establecidos.

Este criterio trata de comprobar que os alumnos e as alumnas son capaces de producir todo tipo de textos escritos, adecuándoos ó contexto comunicativo, aplicando as pautas e técnicas expresivas pertinentes. Débese comproba-lo uso apropiado de procedementos de cohesión (usos anafóricos dos pronomes, repeticións, substitucións, elipses, etc.) e de construcións sintácticas simples e compostas. Teranse tamén en conta os aspectos formais dos escritos (marxes, disposición do texto, letra clara, etc.).

—Debater sobre un tema, logo de busca e selección de información, establecendo unha liña argumentativa propia e respectando as regras sociocomunicativas e pragmáticas que rexen o debate.

Preténdese comproba-la capacidade de buscar e selecciona-la información, de organiza-lo seu pensamento e de analizar criticamente os argumentos do interlocutor. Valorarase a actitude de respecto ante as aportacións dos outros e as regras propias do intercambio comunicativo.

—Consultar diferentes fontes de información, utilizando todo tipo de instrumentos lingüísticos e gráficos para realizar traballos de investigación sinxelos.

Intenta avalia-la capacidade do alumno e da alumna para investigar, individualmente ou en equipo, tendo en conta a súa idade e formación. O alumno deberá coñecer e manexa-los sistemas de clasificación dos recursos de consulta do centro ou doutras que poida utilizar. Valorarase a planificación da actividade, a organización da información e as conclusións que sexan útiles para o fin que se pretende.

—Integrar nos textos escritos as normas derivadas das convencións ortográficas, atendendo á adecuación das estruturas morfolóxicas e sintácticas.

Este criterio centra a súa atención sobre a capacidade de aplicación do que a observación, a reflexión e a práctica (principalmente no caso da ortografía) posibilitan en canto á consecución dunha expresión escrita cun grao de formalización suficiente para que sirvan de modelo e de base para outras posibilidades expresivas. Débese prima-lo carácter funcional e non cuantitativo de base conceptual.

—Reflexionar sobre os mecanismos da lingua e os seus elementos formais (marcas de adecuación, estruturas textuais, procedementos de cohesión, estrutura da oración, formación de palabras, etc.) para comprende-los textos alleos e mellora-las propias producións.

Este criterio pretende avaliar se o alumno e a alumna teñen en conta o funcionamento dos elementos lingüísticos en diferentes planos (contextual, organizativo do texto e morfosintáctico) tanto na interpretación coma na produción e revisión de textos.

—Identifica-lo xénero ó que pertence unha obra literaria, lida na súa totalidade, reconece-los elementos estruturais e os recursos estilísticos básicos e emitir unha opinión valorativa sobre ela.

Céntrase na lectura de textos completos elixidos polos alumnos e alumnas entre unha ampla selección ofrecida polo profesor ou profesora, tendo sempre presente a finalidade principal do pracer pola lectura. O criterio trata de comprobar se o alumno reconece os elementos estruturais que marcan a identidade da obra literaria: argumento, personaxes, procedementos retóricos, etc.

—Utiliza-las propias ideas e experiencias para a produción de textos de intención literaria, tomando como modelo as obras traballadas na clase.

Este criterio pretende comprobar se o alumno e a alumna son capaces de inicia-lo proceso de creación dun texto de intención literaria, servíndose dos seus coñecementos, experiencias e emocións, así como dos exemplos que a literatura lles ofrece. Amosarán un certo desenvolvemento na utilización das estruturas propias de cada xénero e usarán os recursos expresivos que se traballaron na aula.

—Establecer relacións entre obras, autores e movementos máis relevantes da literatura galega e os elementos máis destacables do contexto cultural, social e histórico no que aparecen.

Trata de comprobar en alumnos e alumnas a súa comprensión do fenómeno literario como unha actividade comunicativa con valor estético e como produto social e cultural situado nun contexto histórico determinado. Para isto cómpre que relacionen autores, obras e feitos literarios traballados na clase cos acontecementos culturais e sociais existentes no contexto da súa produción.

—Comentar oralmente ou por escrito textos, tanto orais como escritos, procedentes dos medios de comunicación próximos ós intereses dos alumnos e ligados a algún aspecto da actualidade.

Centra a súa atención na capacidade dos alumnos e alumnas para manter unha actitude crítica ante mensaxes dos medios de comunicación. Este criterio trata de comprobar se o alumnado, a partir dos textos e dos elementos non lingüísticos que os acompañan, é capaz de aportar unha opinión persoal tanto sobre o contido coma sobre a forma.

2. LINGUA CASTELÁ E LITERATURA

2.1. Introducción

A posibilidade de comunicarse e exteriorizarse maniféstase no ser humano por diferentes sistemas. A linguaxe verbal é un deles. Isto levou a equiparar desenvolvemento lingüístico con desenvolvemento comunicativo, e se ben é certo que a comunicación precisa da

linguaxe, non é suficiente para que o proceso comunicativo se realice. Aprender unha lingua é aprender un mundo de significados unidos a un conxunto de significantes.

Cando as nenas e nenos aprenden unha lingua en interacción coas persoas do seu medio, non aprenden só unhas palabras, un sistema de signos, senón tamén os significados culturais que estes signos transmiten e, con tales significados, os modos nos que as persoas do seu medio entenden e interpretan a realidade. A linguaxe contribúe deste xeito a construír unha representación do mundo, á socialización e á integración de nenas e nenos. Serve, pois, de instrumento básico para a construción do coñecemento e a adquisición de aprendizaxes, e para o dominio doutras habilidades e capacidades non estritamente lingüísticas. Así pois, débese ofertar ás alumnas e ós alumnos a diversidade de linguaxes para satisfacer a súa demanda de expresión e comunicación.

A área de lingua encerra unha enorme complexidade de polos problemas da situación da lingua en Galicia; esta circunstancia obriga a que a escola sexa o elemento fundamental para contribuír ó restablecemento dunha situación harmónica desde o punto de vista lingüístico, previsto pola lexislación vixente.

Cómpre estimar como positivo o coñecemento das dúas linguas oficiais. Non se pode obvia-lo feito de que a non uniformidade lingüística esixe actuacións diversas en función das diferentes realidades lingüísticas de partida. O obxectivo último é que os escolares valoren a diversidade lingüística e cultural como un dereito dos pobos e dos individuos á súa identidade, participando activamente nel. Un aspecto fundamental será o tratamento das interferencias lingüísticas. O traballo terá aquí unha dobre dimensión: por unha parte haberá que recoñecer-las interferencias, a súa orixe e a súa lóxica existencia ó tratarse de linguas en contacto, e por outro lado, imponse un tratamento corrector destas procurando unha mellora no uso das dúas linguas.

Na etapa de secundaria, o mesmo que na de primaria, cómpre traballar a partir dos usos reais que da lingua fan os alumnos e as alumnas. O medio lingüístico no que viven e os factores culturais e socioeconómicos que o determinan traen consigo importantes diferencias na súa competencia comunicativa e nos seus usos lingüísticos. É preciso asumir esa bagaxe lingüística e partir dela para suxerir e propiciar modelos lingüísticos que amplíen as posibilidades de comunicación e de inserción social.

Nesta etapa cómpre facer fincapé na lingua escrita polo dominio limitado dela que aínda teñen as alumnas e os alumnos, pero non hai razón para primala arrecontando a lingua oral. Débese coidar en todo o proceso de ensino-aprendizaxe a harmonía entre ámbalas dúas realizacións do sistema da lingua. Como resultado das aprendizaxes adquiridas na etapa de primaria, as alumnas e os alumnos dominarán de forma rápida e espontánea as correspondencias entre fonemas e grafemas.

O traballo basearase en dous tipos de actividades interdependentes e complementarias: a comprensión e a expresión de textos orais, e a análise e a produción de textos escritos.

Débese reforza-lo hábito lector xa que disto depende en gran parte a adquisición de novo vocabulario, a erradicación de vicios ortográficos e de construción, así como a puntuación correcta. Ademais, o hábito de lectura resulta ser un elemento fundamental para o desenvolvemento da autonomía no proceso de ensino-aprendizaxe e base para o goce do discurso estético e para a conformación de individuos críticos e libres. A lectura debe ser valorada como fonte de pracer e fantasía, de información e de saber.

Na educación secundaria, como na educación primaria, o estudo da lingua e da literatura debe realizarse dunha maneira interrelacionada. Non se pode presentalo coñecemento da literatura como unha obriga académica máis, pois os mozos chegarán a amala cando se introduzan na aventura lúdica e gozosa da lectura e cando saiban que a lingua non é un conxunto de regras que constrinxen, senón un camiño cara á liberdade. A función do profesor e profesora será, neste aspecto, a de guía que propón un amplo abano de textos e suxire variados itinerarios por ese vasto e rico universo.

A gramática, como bloque de contidos da área de lingua, estará subordinada ó obxectivo primordial: desenvolve-la competencia comunicativa, oral e escrita, do alumnado. Así pois, só ten sentido como medio enriquecedor para a corrección das propias producións do falante; é dicir, carece de base considera-la clase de lingua como unha acumulación de coñecementos teóricos desligados da actuación lingüística. A reflexión sobre a lingua débese encamiñar á mellora da competencia léxico-semántica, tanto no plano cuantitativo como cualitativo.

Resulta imprescindible que o profesorado asuma unha unidade terminolóxica e conceptual en tódolos niveis educativos para evitar, na medida do posible, sometelos alumnos e alumnas a continuos cambios de nomenclatura ó pasar dun profesor a outro ou dun ciclo a outro.

A información necesaria para a construción do coñecemento e a formación da persoa chega tamén a través dos medios de comunicación de masas. Por iso a educación secundaria obrigatoria non os pode ignorar, senón ó contrario, o seu estudio debe desempeñar un papel importante no proceso de ensino-aprendizaxe.

O obxectivo xeral do ensino da lingua e a literatura na educación secundaria obrigatoria é perfecciona-la comunicación desenvolvendo as capacidades de expresión, comprensión e espírito crítico; é dicir, os alumnos e as alumnas deben progresar no dominio persoal das catro destrezas básicas e instrumentais da lingua xa adquiridas na educación primaria: escoitar, falar, ler e escribir. Nesta etapa, a acción pedagóxica estará dirixida a afianzar esas competencias e a desenvolve-las en profundidade con especial atención á lingua escrita e continuando a reflexión sistemática sobre a lingua e a literatura comezada na educación primaria. Trátase, en

definitiva, de enriquece-la linguaxe tanto oral como escrita, e de avanzar na educación literaria. O ensino da lingua non se pode concebir como un proceso lineal e fragmentado, xa que cada novo paso no dominio da expresión e da comprensión supón amplia-los anteriores.

A tarefa de desenvolve-las capacidades lingüísticas dos alumnos e das alumnas non pode ser exclusiva do profesor ou profesora de lingua, senón responsabilidade de todo o equipo educativo. Tódalas materias do currículo escolar precisan da lingua: o ensino baséase nas palabras, tanto para ser transmitida como para ser adquirida.

2.2. Obxectivos xerais

Ó finaliza-la educación secundaria obrigatoria, os alumnos e as alumnas terán desenvolvidas as capacidades de:

—Valorar e estima-las dúas linguas oficiais da nosa Comunidade, comprendendo as circunstancias que condicionaron a súa evolución e o seu uso.

—Coñecer e analiza-la realidade lingüística de España e as relacións entre as diversas linguas, favorecendo unha actitude consciente e respectuosa coa riqueza plurilingüe de España e do contexto europeo.

—Comprender diferentes tipos de mensaxes orais e escritas analizando e valorando o seu uso nos diferentes contextos e situacións.

—Expresarse oralmente e por escrito con coherencia, corrección, creatividade e adecuación ás súas necesidades comunicativas, creando un estilo expresivo propio.

—Utilizar harmonicamente tódolos recursos expresivos, tanto lingüísticos como non lingüísticos, na comunicación directa con outras persoas.

—Utiliza-la linguaxe oral e escrita como instrumento para a comprensión, análise e organización de feitos e saberes de calquera tipo.

—Reflexionar sobre os elementos formais e os mecanismos da lingua nos seus planos fonolóxico, morfo-sintáctico, léxico-semántico e textual, e sobre as condicións de produción e recepción das mensaxes en contextos sociais de comunicación, co fin de desenvolver-la capacidade para regula-las propias producións lingüísticas.

—Ler con fluidez, comprensión e actitude crítica, gozando da lectura como fonte de pracer, coñecemento do patrimonio cultural e estímulo para unha práctica literaria propia.

—Analizar e interpreta-los diferentes usos sociais das linguas, evitando os estereotipos lingüísticos que supoñen xuízos de valor e prexuízos (clasistas, racistas, sexistas, etc.) a través do recoñecemento do contido ideolóxico da linguaxe.

—Coñecer e analizar criticamente as linguaxes específicas e as funcións sociais dos medios de comunicación, así como o seu poder na orientación da opinión pública e os intereses que poden representar.

2.3. Bloques de contidos

2.3.1. *Lingua e sociedade*

Conceptos

—As linguas do mundo.

- Dimensión histórica das linguas: expansión, fragmentación, regresión.

- O feito plurilingüe no mundo.

—A realidade plurilingüe e pluricultural da CEE.

- Orixe, evolución e características máis destacadas das linguas de CEE.

- Difusión internacional das linguas citadas.

—A situación lingüística de España.

- Antecedentes históricos e aspectos psicosociais.

- O galego e o castelán como linguas en contacto. Interferencias lingüísticas entre ámbalas linguas.

- A difusión do castelán.

- Lexislación que regula o uso das linguas oficiais en Galicia.

—As variedades xeográficas e sociais da lingua castelá.

- As variedades dialectais.

- Os rexistros lingüísticos: lingua estándar e lingua culta; os niveis coloquial e vulgar; os niveis específicos (científico, técnico,...) e as xergas.

- Diferentes usos sociais.

Procedementos

—Utilización e elaboración de mapas para localizar neles áreas e fenómenos lingüísticos.

—Identificación en diversas mensaxes dos distintos niveis de uso.

—Utilización da lingua de acordo co nivel de uso adecuado ás necesidades de cada situación comunicativa.

—Recoñecemento dos fenómenos de interferencia lingüística e emprego das expresións e construcións propias de cada lingua.

—Transformación de textos dun rexistro a outro.

—Análise dos comportamentos e uso de rexistros lingüísticos na vida social.

Actitudes

—Comprensión da situación idiomática de España no contexto da CEE e valoración dos esforzos —individuais, colectivos, institucionais— en favor do plurilingüismo.

—Estimación positiva da competencia en máis dunha lingua.

—Valoración da lingua como instrumento cognitivo e medio de comunicación privilexiado, así como elemento configurador da identidade persoal e colectiva.

—Comprensión e tolerancia coas opcións lingüísticas non coincidentes coa propia.

—Actitude crítica perante os prexuízos referentes ás linguas e ás súas variedades sociais e dialectais.

—Respecto e aceptación razoada das normas da lingua estándar.

2.3.2. *Lingua oral*

Conceptos

—Elementos e funcións da comunicación oral.

- A situación de comunicación e os seus elementos.
- Intencionalidade comunicativa e funcións da comunicación.
- Trazos distintivos da lingua oral: fonéticos, prosódicos, paralingüísticos, etc.

—Tipoloxía dos textos da comunicación oral.

- O oral espontáneo e o oral planificado.
- As formas singulares (exposición, conferencia, discurso), duais (conversa, diálogo, entrevista) e plurais (debate, mesa redonda, coloquio, ...) da comunicación oral.

—As formas elocutivas na comunicación oral (narración, descrición, exposición, argumentación, diálogo, ...).

Procedementos

—Interpretación do contido de textos orais, tendo en conta a intención do falante (ironía, dobre sentido, sentido figurado...); a situación de comunicación e as características dos textos citados.

—Análise de textos orais diferenciando as ideas principais das secundarias, recoñecendo as diversas partes do texto e sinalando as súas características e procedementos peculiares.

—Valoración crítica de textos orais, atendendo ós seguintes aspectos: dicción, entoación, fluidez, corrección gramatical, propiedade léxica, claridade, orde, coherencia e adecuación do nivel da lingua e da estratexia adaptada á situación comunicativa.

—Producción —logo de planificación— de textos orais de diverso tipo (descricións, narracións, exposicións, ...), atendendo ós aspectos sinalados no punto terceiro dos procedementos.

—Lectura expresiva de textos —en prosa e en verso—, atendendo á dicción, entoación, intensidade de voz, acentuación, pausas, ritmo, ...

—Intervencións e argumentacións en público (debates, coloquios, mesa redonda, etc.).

—Dramatización de situacións da vida diaria, narracións e textos teatrais.

Actitudes

—Conciencia da importancia que o axeitado uso da lingua oral ten para o desenvolvemento persoal e a vida social.

—Valoración positiva das producións orais caracterizadas pola súa corrección, eficacia comunicativa, beleza e creatividade. Coidado na planificación e execución das producións orais propias.

—Receptividade, interese e respecto polas opinións alleas expresadas en lingua oral.

—Valoración e respecto polas normas que rexen o intercambio comunicativo en diálogos, coloquios, debates, etc.

—Actitude reflexiva perante as expresións da lingua oral que comporten unha discriminación social, racial, sexual, etc.

2.3.3. *Lingua escrita*

Conceptos

—Elementos e funcións da comunicación escrita.

—Peculiaridades da situación comunicativa na lingua escrita.

- Diversidade de funcións da lingua escrita: instrumental, comunicativa, creativa.

—Tipoloxía dos textos da comunicación escrita.

• Textos da vida diaria, xenéricos (cartas persoais, diarios, demandas de información, anuncios, apuntamentos, notas...), e específicos (currículo, actas, instancias, cartas comerciais, etc.).

- Características gráficas da lingua escrita.

• Textos pertencentes a diferentes tipos de discurso: científico, humanístico, técnico, xurídico, administrativo, periodístico, literario, ...

• As formas elocutivas na comunicación escrita (narración, descrición, exposición, argumentación, diálogo, ...).

—Usos das fontes de documentación escrita.

Procedementos

—Interpretación de textos escritos de diversa natureza, atendendo á súa peculiaridade.

—Análise de textos escritos de diverso tipo, diferenciando as ideas principais das secundarias, recoñecendo as diversas partes do texto e sinalando as súas características e procedementos.

—Resumo —por escrito— de textos orais ou escritos, recollendo con exactitude e certo grao de elaboración persoal o seu contido esencial.

—Elaboración —a partir dun texto escrito— de esquemas que permitan visualizalas relacións e a orde xerárquica dos conceptos.

—Planificación —mediante un guión previo— da información que se vai desenvolver nunha exposición oral ou escrita.

—Utilización da lingua escrita na resolución de problemas cotiáns e na organización da propia actividade (instancias, impresos, receitas; guións, esquemas, resumos).

—Producción de textos —diversos polo seu tipo, forma elocutiva e finalidade— atendendo ós seguintes aspectos: organización léxica, claridade, orde e coherencia; corrección gramatical; propiedade léxica; adecuación do nivel de lingua adoptado á situación comunicativa e á natureza do texto; presentación externa clara e ordenada; e ortografía.

—Selección, localización, consulta e aproveitamento das fontes de información escrita para a realización de determinados traballos.

—Aproveitamento das posibilidades que ofrecen as novas tecnoloxías para a produción, manipulación de textos e tratamento da información.

Actitudes

—Conciencia da importancia da lingua escrita no intercambio social e como medio para fixa-lo pensamento e para acceder á información.

—Valoración positiva das producións escritas caracterizadas pola súa corrección, eficacia comunicativa, beleza e creatividade.

—Desexo e interese de expresar por escrito as propias ideas e sentimentos de maneira precisa e persoal. Coidado na planificación e execución dos propios textos; revisión e autocorrección deles.

—Interese pola lectura como fonte de información, aprendizaxe, coñecemento e pracer.

—Respecto das convencións da norma escrita, valorando simultaneamente a potencialidade innovadora e creativa do seu uso.

—Interese e respecto pola diversidade lingüística e polas variedades dialectais e de uso da lingua escrita.

—Actitude interpretativa (hermenéutica) na recepción de textos escritos, atendendo especialmente á súa carga ideolóxica e ás posibles discriminacións implícitas.

2.3.4. A lingua como obxecto de reflexión

Conceptos

—A lingua como produto e proceso social e cultural en cambio permanente.

—A norma lingüística.

—O texto e a súa estrutura.

—A oración e os seus constituíntes. A oración simple e a complexa. Relacións entre oracións. Indicadores oracionais: entoación e puntuación.

—Relacións morfosintácticas. Concordancias. Clases de palabras. Elementos nucleares e adxacentes.

—Léxico e semántica.

• A estrutura léxica das palabras. Os dicionarios. Modismos, locucións e frases feitas. Neoloxismos, estranxeirismos, ultracorreccións e sexismo.

• O significado das palabras. Polisemia, homonimia, sinonimia e antonimia. Familias léxicas e campos semánticos.

—Normas ortográficas. A ortografía do discurso. A ortografía da oración. A ortografía da palabra.

Procedementos

—Comparación de textos, oracións e secuencias, identificando equivalencias (formais, funcionais e semánticas) e modelos comúns.

—Utilización das normas ortográficas na produción de textos.

—Producción de textos, oracións e secuencias a partir de esquemas dados.

—Traballos sobre textos, oracións e secuencias (substitución por secuencias equivalentes, adición ou supresión de elementos, cambio de orde ou de categoría gramatical...) analizando e xulgando as consecuencias que para o significado teñen os cambios realizados.

—Segmentación de textos, oracións e secuencias en oracións, constituíntes e elementos nucleares e adxacentes.

—Identificación de funcións sintácticas; clasificación de palabras e oracións.

—Utilización adecuada de diversos tipos de dicionarios na interpretación e produción de textos alleos e propios (orais e escritos).

—Aplicación de conceptos e métodos básicos de lexicoloxía e semántica (substitución sinonímica, niveis léxicos, campos léxicos e semánticos...) á produción, á interpretación e á análise de textos.

Actitudes

—Valoración da lingua como produto e proceso sociocultural que evoluciona e como vehículo de transmisión, comunicación e creación cultural.

—Actitude reflexiva no uso da lingua.

—Orde e precisión na reflexión sobre a lingua.

—Interese e autoesixencia na elección dun léxico preciso e adecuado para os textos propios.

—Conciencia do carácter convencional de toda terminoloxía.

2.3.5. Lingua literaria

Conceptos

—A literatura como fenómeno comunicativo e estético.

—A literatura como instrumento de transmisión e de creación cultural e como expresión da realidade histórica e social.

—Obras e autores de especial relevancia de cada período.

—Os xéneros e as formas literarias básicas.

- A épica (argumento, narrador, espazo, tempo, estrutura, tema, etc.). Obras destacadas do xénero épico. Evolución do xénero épico.

- A dramática (texto e espectáculo; estrutura, personaxes, recursos, etc.). Obras destacadas do xénero dramático. Evolución do xénero dramático.

- A lírica (verso e prosa; temas, recursos retóricos). Obras destacadas do xénero lírico. Evolución do xénero lírico.

—O ensaio e outros xéneros literarios.

—Temas e mitos literarios.

Procedementos

—Lectura e interpretación de textos literarios.

- Comparación e diferenciación de textos literarios de diversos autores, xéneros e épocas.

- Identificación das características temáticas e formais dos textos.

- Elaboración dun xuízo persoal argumentado.

—Relación entre os textos e a realidade histórica, cultural e social da súa produción.

—Producción de textos dos distintos xéneros —de modo libre ou a partir de modelos— nos que predomine a súa calidade expresiva, estética, lúdica ou imaxinativa, axustándose —se é o caso— ás características formais pertinentes e buscando un estilo propio de expresión.

—Redacción de traballos que inclúan características da obra, contextualización e expresión razoada do propio xuízo.

—Lectura expresiva (entoación, pausas, énfase, etc.) e en voz alta de textos literarios.

Actitudes

—Valoración do feito literario como produto lingüístico, estético e cultural.

—Interese e gusto pola lectura de textos literarios de diferentes xéneros, épocas e países, utilizando criterios propios de selección, interpretación e valoración.

—Aprecio polo patrimonio literario propio como expresión lingüística de identidade colectiva e cultura privilexiada, así como das diversas producións literarias doutros países.

—Recepción da tradición literaria como referencia para a creación doutros textos.

—Interese e gusto por transmitir as propias ideas, sentimentos e fantasías, empregando as posibilidades expresivas, estéticas e lúdicas da lingua, descubertas principalmente a través da lectura de textos literarios.

—Sensibilidade estética perante as producións literarias propias e alleas, valorando os seus elementos creativos e innovadores.

—Preparación para a interpretación das obras literarias e actitude crítica ante os temas que denoten discriminación de calquera tipo.

2.3.6. *Lingua e medios de comunicación*

Conceptos

—Importancia dos elementos e sistemas non verbais na comunicación humana.

—Características e interacción da comunicación verbal e non verbal.

—Os medios de comunicación de masas.

- Elementos lingüísticos e non lingüísticos —e a súa interacción— na linguaxe destes medios.

- Os medios de comunicación como soporte informativo: prensa, radio, televisión. A publicidade. Análise das diferentes linguaxes específicas.

—Linguaxe verbal e linguaxe da imaxe: o cine, a televisión, o cómic, a fotonovela, o vídeo, o ordenador. Análise das diferentes linguaxes específicas.

—A linguaxe verbal, a linguaxe musical, a linguaxe xestual e a linguaxe dos obxectos e dos ambientes: a recitación, a canción, o mimo, a dramatización, os ritos e os costumes.

Procedementos

—Utilización racional dos diferentes medios de comunicación como fonte de formación, información e divertimento.

—Uso práctico dos diferentes medios de comunicación, analizando as súas linguaxes específicas.

—Análise das mensaxes propagandísticas e publicitarias, con especial atención á estratexia persuasiva adoptada (soporte, psicoloxía do receptor, linguaxe, etc.).

—Manipulación de diferentes tipos de linguaxes non verbais, explorando as súas posibilidades comunicativas e expresivas.

—Producción de mensaxes que integren a linguaxe con outros códigos non verbais.

—Producción de modelos escolares dos diferentes medios de comunicación (prensa, radio, televisión...).

—Análise da interacción entre elementos lingüísticos e non lingüísticos na comunicación ordinaria e nos medios de comunicación.

Actitudes

—Conciencia da importancia decisiva dos medios de comunicación de masas no mundo de hoxe.

—Interese e apertura ante as novas tecnoloxías da comunicación e actitude analítica ante o seu uso.

—Recepción activa e actitude crítica ante as mensaxes de distintos medios de comunicación, diferenciando entre información e opinión.

—Valoración das posibilidades comunicativas e artísticas dos códigos non verbais (icónicos, acústicos e outros).

—Respecto polas normas que regulan o uso dos sistemas de comunicación non verbais.

—Actitude crítica ante os usos discursivos verbais e non verbais, orientados á persuasión ideolóxica (especialmente o discurso televisivo e o discurso publicitario) e ante a utilización de contidos e formas que supoñen unha discriminación social, racial, sexual, etc.

2.4. Criterios de avaliación

—Identificar, localizar e describi-los fenómenos de contacto da lingua castelá con outras linguas e as grandes variedades dialectais do castelán.

Este criterio trata de avalia-lo coñecemento que as alumnas e os alumnos teñen do parentesco da lingua castelá coas linguas románicas veciñas, a extensión territorial e os factores que explican e caracterizan as situacións de contacto entre elas, poñendo especial atención na súa realidade máis próxima. O alumnado coñecerá, ademais, a existencia dos grandes dialectos do castelán e será quen de situalos xeograficamente.

—Identificar algúns trazos lingüísticos propios de distintos usos sociais da lingua mediante a observación directa e a comparación de producións diversas.

A través deste criterio inténtase avalia-la capacidade das alumnas e dos alumnos para recoñecer, mediante a participación en situacións reais directas como entrevistas, coloquios, tertulias, situacións familiares, e observando os medios de comunicación, o uso de variedades da lingua determinado por factores de índole social.

—Capta-las ideas esenciais e intencións de textos orais de diferente tipo e distinto nivel de formalización, reproducindo o seu contido en textos escritos.

Este criterio trata de comprobar se as alumnas e os alumnos comprenden o contido esencial da mensaxe oral que reciben, diferenciándoo daquelas informacións que son complementarias. Para isto, débense utilizar textos reais procedentes dos distintos ámbitos de uso onde os mozos recoñecerán as características dos diferentes tipos de discurso relacionándoos coa situación de comunicación na que se producen. O grao de comprensión oral do alumnado mostrarase mediante a reprodución do contido de forma oral ou en textos escritos.

—Elaborar un resumo dunha exposición ou debate oral sobre un tema específico e coñecido, reflectindo os principais argumentos e puntos de vista dos participantes.

Mediante este criterio inténtase avaliar se as alumnas e os alumnos captan o contido e a intención dos razóns expostos por calquera dos relatores. Deben

identifica-los elementos contextuais nos que se produce o discurso, observa-la coherencia interna dos argumentos e a súa utilización axeitada. A capacidade comprensiva maniféstase nas producións que os escolares realizan mediante o emprego de calquera das técnicas de resumo (organizadores temáticos, esquematización de contidos, oracións temáticas, etc.).

—Sintetizar oralmente o senso global de textos escritos de diferente tipo e distinto nivel de formalización, identificando as súas intencións, diferenciando as ideas principais e secundarias, recoñecendo posibles incoherencias ou ambigüidades no contido e aportando unha opinión persoal.

Este criterio pretende avaliar nas alumnas e nos alumnos as capacidades de selección, de relación e de síntese que estes realizan ó longo do proceso de comprensión. Neste proceso cómpre que distingan as partes do texto, a súa importancia e significación, que diferencien as ideas principais e secundarias e que infiran aqueles datos que non están explícitos na mensaxe. Todo isto desde a consideración do texto como resultado dunha actividade lingüística nun contexto determinado. No desenvolvemento deste proceso irán formando unha opinión do contido do texto que poida ser exposta na síntese oral.

—Integrar informacións procedentes de textos diversos referidos a un mesmo tema coa finalidade de elaborar un texto de síntese que reflecta tanto as principais informacións e puntos de vista atopados coma as propias opinións.

A través deste criterio preténdese comproba-la capacidade das alumnas e dos alumnos para integrar informacións escritas procedentes de diversas fontes, coa finalidade de conseguir unha maior comprensión daqueles textos que mostren complexidade, de tal modo que sexan quen de formular hipóteses axeitadas ó seu traballo e ás súas necesidades. A súa capacidade comprensiva debe permitir-lles elaborar ideas apoiadas nas informacións contrastadas e nos seus propios coñecementos.

—Expor oralmente o desenvolvemento dun tema de forma ordenada e fluída, axustándose a un plan ou guión previo, seguindo unha orde lóxica na presentación de informacións e argumentos, adecuando a linguaxe utilizada ó contido e á situación comunicativa e mantendo a atención do receptor.

Este criterio trata de determinar se as alumnas e os alumnos son quen de organiza-la exposición das súas ideas sobre un tema axustándose a un plan elaborado de antemán e integrando a información dispoñible coas súas propias ideas e experiencias. Xunto co anterior, trátase de observa-la habilidade das alumnas e dos alumnos para buscar e mante-la atención do receptor mediante distintos procedementos (uso de formas apelativas, control da entoación, articulación, volume de voz, pausas...).

—Producir textos escritos de diferente tipo (narrativos, descriptivos, expositivos, argumentativos), adecuándolos á situación comunicativa, utilizando a estrutura organizativa de cada un e respectando os criterios de corrección.

A través deste criterio avalíase se os alumnos e as alumnas son capaces de producir textos narrativos, descriptivos, expositivos e argumentativos adecuados á situación comunicativa, organizando as súas partes e compoñentes de acordo coas estruturas propias dos devanditos textos. Así mesmo, débese mostra-lo uso apropiado dos procedementos de cohesión (usos anafóricos dos pronomes, repeticións, substitucións, elipses, etc.), dos elementos de conexión (conxuncións, adverbios, locucións adverbiais, etc.) e de construcións sintácticas simples e compostas.

—Planificar e levar a cabo, individualmente ou en equipo, a consulta de diversas fontes de información, mediante o manexo de índices, fichas e outros sistemas de clasificación de fontes, no marco de traballos sinxelos de investigación.

Este criterio centra a súa atención na capacidade das alumnas e dos alumnos para efectuar investigacións, individualmente ou en equipo, tendo en conta a súa idade e formación. Esixe planifica-la actividade, organiza-la información necesaria, contrastala e deducir conclusións obxectivas que sexan útiles para o fin que se pretende. O alumnado deberá coñecer e manexa-los sistemas de clasificación (ficheiros, índices, etc.) da biblioteca do centro e outras semellantes que sexan de posible consulta.

—Utiliza-la reflexión sobre os mecanismos da lingua e os seus elementos formais (marcas de adecuación, estruturas textuais, procedementos de cohesión, estrutura da oración, formación de palabras, etc.) para comprende-los textos alleos e para a revisión e mellora das propias producións.

A través deste criterio preténdese avaliar se as alumnas e os alumnos teñen en conta o funcionamento dos elementos lingüísticos en diferentes planos (elementos que mostran a relación do texto co contexto, estruturación de textos, construción e conexión de oracións e procedementos de formación de palabras) tanto na interpretación coma na produción e revisión de textos.

—Identifica-lo xénero ó que pertence un texto literario lido na súa totalidade, recoñece-los elementos estruturais básicos e os grandes tipos de procedementos retóricos empregados nel e emitir unha opinión persoal sobre os aspectos máis apreciados e menos apreciados del.

Este criterio céntrase na lectura activa de textos completos por parte das alumnas e dos alumnos, tendo sempre presente como finalidade principal o pracer da lectura e da recreación. Para a consecución deste criterio deberán recoñece-los elementos estruturais que marcan a identidade do texto literario (argumento, personaxes, accións, espazos, tempos, etc.), a variedade de rexistros presentes no texto e os grandes tipos de procedementos retóricos empregados (recorrecias, imaxes, selección léxica, etc.).

—Utiliza-las propias ideas e experiencias para a produción de textos de intención literaria, empregando conscientemente estruturas de xéneros, procedementos retóricos e recorrendo a modelos da tradición literaria.

A través deste criterio compróbase se as alumnas e os alumnos son capaces de inicia-lo proceso de creación dun texto literario, servíndose das súas propias vivencias e emocións, así como daqueles exemplos que a literatura lles ofrece. A mosarán unha certa desenvolvemento no emprego das estruturas propias de cada xénero e usarán os recursos expresivos da linguaxe literaria, tanto en prosa como en verso, que se traballaron na práctica pedagóxica da aula.

—Establecer relacións entre obras, autores e movementos que constitúen un referente clave na historia da literatura e os elementos máis destacables do contexto cultural, social e histórico no que aparecen.

O criterio trata de comprobar en alumnos e alumnas a súa comprensión do fenómeno literario como unha actividade comunicativa, estética e, ó mesmo tempo, como produto social e cultural situado nun contexto histórico determinado. Para isto cómpre que o alumnado coñeza os autores, obras e feitos literarios máis representativos da historia da literatura e os relacione cos acontecementos culturais e sociais existentes no contexto da súa produción.

—Comentar oralmente ou por escrito textos, tanto orais como escritos, procedentes dos medios de comunicación próximos ós intereses dos alumnos e das alumnas e ligados a algún aspecto da actualidade.

Este criterio centra a súa atención na capacidade dos alumnos e das alumnas para manter unha actitude crítica ante mensaxes dos distintos medios de comunicación. Así mesmo, trata de comprobar se o alumnado, a partir dos textos e dos elementos non lingüísticos que os acompañan, é quen de aportar unha opinión persoal tanto sobre o contido coma sobre a forma.

—Identificar, en textos orais e escritos de distinto tipo imaxes e expresións que denoten algún tipo de discriminación social, racial, sexual, etc., explorar alternativas que eviten o seu uso e utilizar ditas alternativas nas propias producións.

Este criterio pretende comprobar que as alumnas e os alumnos localizan os usos discriminatorios da lingua existentes nos textos orais, escritos e icónicos verbais, reflexionan sobre a práctica social e persoal, consciente ou inconsciente, deles, e propoñen e utilizan alternativas de uso non discriminatorias. Cómpre que a observación se centre especialmente naquelas mensaxes procedentes dos medios de comunicación social e na interrelación entre o código verbal e os códigos non verbais.

3. LINGUAS ESTRANXEIRAS

3.1. Introducción

A aprendizaxe dunha lingua estranxeira contribúe á formación integral dos alumnos e das alumnas propor-

cionándolles beneficios de tipo educativo, psicolóxico e social-instrumental. No aspecto educativo axuda a unha mellor comprensión das linguas que xa manexan coa posibilidade de establecer contrastes e reflexionar sobre elas, capacítalos para adquirir outras linguas e acceder a estudos posteriores, favorece o interese polo coñecemento e aceptación doutras culturas e contribúe á formación de hábitos de cooperación e solidariedade fundamentais no comportamento democrático. Desde o plano psicolóxico o alumno ve incrementada a confianza en sí mesmo e a autoestima derivada da capacidade de comunicarse noutra lingua ó mesmo tempo que desenvolve a súa autonomía e crea as súas propias estratexias de aprendizaxe. En canto ó valor social-instrumental, a aprendizaxe dunha lingua estranxeira fai posible a comunicación con xente doutros países satisfacendo así as necesidades que se lles presentarán nun futuro próximo, proporciona unha mellor incorporación ó mundo laboral, amplía as perspectivas de aprender e facilita o acceso ó mundo da información e da comunicación na lingua estranxeira.

Ó comezo desta etapa, os alumnos e as alumnas aportarán xa unha competencia comunicativa básica no idioma correspondente adquirida durante dous ciclos da etapa de primaria. Este contacto previo coa lingua supón que a maioría dos alumnos están familiarizados cos sons e coa entoación dela e poden realizar intercambios comunicativos sinxelos en situacións relacionadas coa vida diaria. Na etapa 12-16 os alumnos incrementarán e consolidarán a competencia comunicativa que xa comezaron a adquirir na etapa anterior. Así consolidarase as destrezas orais e potenciarase a adquisición das destrezas de comprensión lectora e produción escrita coa finalidade de que os alumnos e as alumnas sexan capaces de manexalos dous códigos, oral e escrito, segundo a situación de comunicación. Os coñecementos que os alumnos aportan así como as súas experiencias, intereses e motivacións deberán terse en conta para que a aprendizaxe sexa significativa. Así mesmo deberá evitarse que no contexto escolar se introduzan elementos de competición entre as linguas que forman parte do currículo de maneira que as estratexias empregadas para aprender as dúas linguas da comunidade poidan ser aplicadas á aprendizaxe do idioma estranxeiro.

A esta idade as alumnas e os alumnos xa están capacitados para iniciarse na reflexión sobre a estrutura interna da lingua e sobre o seu propio proceso de aprendizaxe. Esta é a razón pola que se introduce un novo bloque de contidos que contempla os aspectos formais da lingua que deben ser tratados nesta etapa e algúns aspectos da aprendizaxe dela.

Desde o punto de vista funcional, a lingua é un instrumento que serve fundamentalmente para comunicarse e para representa-la realidade. En canto á súa función comunicativa, a lingua está formada por un conxunto de signos de carácter arbitrario consensuados dentro dunha determinada comunidade de falantes. Ten, polo tanto, un carácter eminentemente social.

A función de representación está intimamente ligada coa anterior xa que a través da lingua non só se nomean os obxectos senón que son clasificados adxudicándolles unha determinada categoría, conformándose na mente dos falantes as imaxes e as ideas sobre as cousas, e dando lugar a culturas diferenciadas.

Desde o punto de vista estrutural, a lingua é un sistema complexo de elementos e relacións a varios niveis: fonético-fonolóxico, morfosintáctico e semántico, que tamén deben terse en conta á hora de deseña-lo currículo, aínda que o seu estudio ha de estar sempre subordinado á consecución da competencia comunicativa.

En todo acto comunicativo interveñen simultaneamente varios factores. O punto de partida é a existencia dunha situación que crea a necesidade de expresar algo ou solicitar información sobre algo ou alguén. Os interlocutores, para acadala comunicación, deben posuí-las habilidades suficientes para actualizar as unidades lingüísticas e as regras de funcionamento das mesmas, axeita-los actos de fala ás regras sociais e ás normas de interacción, utiliza-los diferentes tipos de discurso e organízalos en función da situación de comunicación, e reaccionar adecuadamente ás mensaxes e actitudes dos outros participantes. As habilidades inherentes á competencia comunicativa pódense concretar nas seguintes competencias: competencia lingüística que permite o recoñecemento e emprego das regras gramaticais sendo consciente do seu valor na comunicación; competencia sociolingüística que permitirá desenvolverse con adecuación e idoneidade nas distintas situacións nas que se produce a comunicación, segundo as regras de emprego da lingua; competencia discursiva que consiste na capacidade de utilizar elementos que dan cohesión ó discurso e adaptalo á situación de comunicación; e competencia estratéxica que consiste na utilización de estratexias comunicativas, verbais e non verbais, que sexan significativas para transmitir información e realizar axustes que axuden a resolver-los problemas de comunicación.

Na aprendizaxe dunha lingua hai que ter en conta tres aspectos que se dan de forma simultánea: a exposición á lingua, a interiorización e a produción. A comprensión da lingua é un fenómeno anterior á produción e a forma en que se produce esta asimilación depende de moitos factores. Xunto a mecanismos conscientes interveñen tamén outros mecanismos non conscientes parecidos ós que actúan na adquisición infantil da primeira lingua, moi relacionados coa función comunicativa. Cando a énfase está na comunicación, e polo seu carácter imprevisible, non sempre hai tempo para traer á mente conscientemente os elementos que se precisan en cada momento.

As transferencias que os alumnos farán desde a experiencia na aprendizaxe da súa propia lingua teñen unha dobre implicación: por unha parte permitirán-lle-los emprego de estratexias xa consolidadas que lles axudarán na nova lingua pero tamén poden dar lugar a erros derivados das diferencias entre as linguas.

Cando se producen xeneralizacións erróneas convén analizar se teñen a súa causa na lingua obxecto de estudo ou se son consecuencia das transferencias do galego e do castelán. A implicación didáctica que se deriva deste fenómeno é a necesidade de fomentar a reflexión sobre as semellanzas e as diferencias a todos os niveis entre as linguas que os alumnos e as alumnas xa coñecen —galega e castelá— e a lingua estranxeira para axudarlles a que a confluencia de distintas linguas no currículo sexa positiva.

A produción é o fin último de toda aprendizaxe. Máis que falar da lingua, hai que utilizala para aprender outras cousas. Cando a produción ten lugar contén unha serie de erros inherentes ó proceso de aprendizaxe. Os alumnos e as alumnas producen unha interlingua que se irá aproximando máis á produción dun nativo a medida que avanza a aprendizaxe, pero que nunca chegará a ser igual.

Os erros, como xa se mencionou anteriormente, son unha parte esencial da aprendizaxe da lingua porque permiten ó alumno facer unha análise que lle axudará a comprobar hipóteses sobre a natureza da lingua que está a aprender. Cómpre facer unha distinción entre os erros sistemáticos e aqueles que se producen por fallos de memoria, excitación nerviosa, etc., e que non son relevantes no proceso. O tratamento que convén dar ós erros por parte do profesor, estará baseado na súa aceptación como elementos favorecedores da aprendizaxe, non debendo ser causa de inhibición para o alumno.

Por outra parte cómpre ter en conta que o profesor e a profesora proporcionan na clase os materiais, estratexias, etc. que cada alumno procesa de acordo co seu estilo, ritmo e capacidade, dándose un produto diferente en cada escolar. Ademais disto débese ter presente que o input non coincide unicamente co que o profesor ou profesora proporciona na clase, senón que se nutre tamén da diversidade de estímulos ós que os alumnos están sometidos fóra da aula.

Para que a aprendizaxe sexa significativa o input proporcionado na clase debe estar a un nivel superior ó que os alumnos e as alumnas son capaces de producir, pero contendo a lingua que xa manexan para que sexa comprensible, debe estar acorde cos seus intereses, idades e necesidades e conectado coa realización dalgunha tarefa.

Para asegurar a motivación cómpre seleccionar actividades e materiais atractivos e variados e facer que os alumnos participen na dinámica da clase, favorecendo un ambiente distendido na aula e conectando a lingua estranxeira con outras materias do currículo e coas actividades xerais do centro educativo.

A clase ten que proporcionar as condicións para que poida ter lugar a axeitada interacción profesor/alumnos e alumnos/alumnos, establecendo canles que lles axuden a reflexionar sobre a súa maneira de aprender potenciando así a súa autonomía.

De acordo coa dobre finalidade que o estudio dunha lingua estranxeira cumpre nesta etapa: amplía-la competencia comunicativa das alumnas e dos alumnos sa-

tisfacendo así as necesidades reais que se lles presentarán dentro do campo da relación internacional e posibilita-lo enriquecemento humano que proporciona unha educación multicultural, o currículo da área recolle os seguintes principios:

—A competencia comunicativa na lingua estranxeira ha de estar contextualizada en situacións conectadas coa idade e intereses actuais dos alumnos e das alumnas, tendo en conta as situacións reais que se lles poden presentar no futuro, proporcionándolles así un instrumento máis mediante o que poidan transmitir as súas vivencias e opinións.

—As actividades presentadas na clase han de ser suficientemente motivadoras para que os alumnos e as alumnas se sintan estimulados a participar espontaneamente e con creatividade. A esixencia de perfección fonética e estrutural non ha de ser tan forte que chegue a face-lo ambiente da clase tenso e non propicio para a comunicación. O estudo dos elementos formais da lingua ten importancia só en canto axuda ó desenvolvemento das habilidades de entender e expresarse e propicia que a comunicación sexa máis rica e fluída.

—Débese potencia-la autonomía dos alumnos e das alumnas para que participen na súa propia aprendizaxe. Tomarán parte activa na clase non só na realización das actividades senón tamén na negociación dos obxectivos, contidos e actividades e na avaliación do seu propio progreso, tomando conciencia dos seus logros e das súas deficiencias.

—A lingua estranxeira deberá se-lo vehículo de comunicación na aula. O profesor ou profesora de lingua estranxeira debe deixar progresivamente o protagonismo ós alumnos na clase favorecendo a interacción entre eles na lingua estranxeira.

—A clase de lingua estranxeira ten que ser participe de todo o dinamismo do centro escolar e da comunidade á que este pertence. Estará integrada en proxectos comúns sobre temas considerados prioritarios nos proxectos educativo e curricular do centro e en coordinación coas outras áreas do currículo.

—As destrezas lingüísticas terán un tratamento integrado, consolidándose as destrezas receptivas e buscando a fluidez e eficacia na comunicación en canto ás productivas.

—As estratexias de ensino-aprendizaxe han de se-lo suficientemente flexibles para que se poidan adaptar á diversidade de niveis, intereses e habilidades dos alumnos e das alumnas.

—Nesta etapa os alumnos atópanse ante unha situación de transición, desde o pensamento concreto ó formal, que comporta cambios de tipo evolutivo e afectivo. É preciso amosar tolerancia ante o erro, considerado normal nos procesos de adquisición-aprendizaxe da lingua, e evitar actitudes descalificadoras, permitindo que os alumnos xoguen un papel activo e crítico. O erro, máis que motivo de corrección, conducirá á reflexión e será un elemento orientador no proceso de aprendizaxe.

3.2. Obxectivos xerais

Ó longo da educación secundaria obrigatoria, os alumnos e as alumnas desenvolverán as capacidades de:

—Comprende-la información global e específica das mensaxes orais e escritas na lingua estranxeira relativas ás diversas situacións habituais de comunicación, emitidas directamente por falantes ou por medios de comunicación.

—Producir mensaxes orais e escritas na lingua estranxeira, utilizando recursos lingüísticos e non lingüísticos, nas diversas situacións habituais de comunicación para conseguir que esta sexa fluída e satisfactoria, amosando unha actitude de respecto e interese por comprender e facerse comprender.

—Ler de forma comprensiva e autónoma, obtendo informacións globais e específicas, textos escritos dun nivel adecuado ás súas capacidades e intereses, relacionados con situacións de comunicación escolares e extraescolares.

—Utiliza-la lectura de textos con finalidades diversas, valorando a súa importancia como fonte de información e lecer e como medio de acceso a culturas e formas de vida distintas das propias.

—Utiliza-la lingua estranxeira como vehículo de comunicación na aula, facendo uso dos recursos lingüísticos e non lingüísticos nas relacións de comunicación máis habituais da vida cotiá.

—Reflexionar, no proceso de aprendizaxe, sobre o funcionamento do sistema lingüístico na comunicación como un dos medios para mellora-las producións propias.

—Valora-la axuda que supón o coñecemento das linguas estranxeiras para participar nas relacións internacionais e noutros ámbitos da actividade humana.

—Aprecia-la riqueza que supoñen as diversas linguas e culturas como formas distintas de codifica-la experiencia e de organiza-las relacións interpersoais.

—Relacionarse con outras persoas atendendo ás regras propias do intercambio comunicativo e adoptando actitudes de cooperación e tolerancia.

—Manter unha actitude receptiva e crítica cara á información procedente da cultura que as linguas estranxeiras transmiten, para reflexionar sobre a propia realidade e transformala.

—Aplica-la experiencia previa noutras linguas á lingua estranxeira para desenvolver estratexias de aprendizaxe autónoma e establecer analogías, comparacións e contrastes entre as linguas do currículo.

—Reflexionar sobre os propios procesos de aprendizaxe coa axuda da autoobservación, autocorrección e autoavaliación.

3.3. Bloques de contidos

3.3.1. Comunicación oral

Conceptos

—Situacións de comunicación oral na lingua estranxeira nun medio social distinto ó propio ou no propio con falantes desa lingua:

- Intencionalidade comunicativa: funcións habituais na interacción cotiá.

- Elementos que configuran a situación de comunicación: número e tipo de interlocutores, momento e lugar da comunicación, tema, etc.

- Vocabulario, tanto activo como pasivo, relativo ós temas máis habituais.

- Estructura da frase e do discurso.

—Rutinas (expresións de uso frecuente, expresións idiomáticas) e fórmulas básicas de interacción social (amosar acordo ou desacordo, pedir aclaracións, comprobar que se comprendeu, etc.).

—Normas que rexen a comprensión e a produción dun discurso cohesionado e coherente.

- Adaptación do discurso ós cambios que se producen como consecuencia da interacción (utilización de xestos, interpelacións, interrupcións...).

- Elementos que dan cohesión ó discurso.

- Predicción da lingua que se vai necesitar segundo o contexto.

Procedementos

—Comprensión global de mensaxes orais procedentes de fontes distintas: profesor, compañeiros, radio, televisión, anuncios, avisos, etc.

- Interpretación das mensaxes: distinción entre datos e opinións; intencionalidade do falante; identificación dos elementos relevantes nas mensaxes atendendo ós distintos códigos: verbal, xestual, icónico, ...

—Producción de mensaxes orais comprensibles nas que se integren os seguintes elementos dunha maneira correcta con intencións comunicativas diversas:

- Organización coherente das ideas expresadas.

- Adecuación das características formais da expresión: vocabulario, estruturas, entoación, etc., e dos recursos non lingüísticos empregados.

- Pronuncia comprensible e entoación axeitada.

—Participación activa en interaccións comunicativas orais para expresar gustos, necesidades, solicitar información, dar opinións, relatar experiencias, etc.

- Emprego creativo da lingua.

- Utilización de estratexias lingüísticas e non lingüísticas que aseguren unha comunicación fluída e eficaz.

Actitudes

—Valoración da capacidade de expresarse oralmente na lingua estranxeira para satisfacer necesidades de comunicación e como medio de entendemento entre as persoas.

—Atención e respecto ás mensaxes orais procedentes doutras persoas.

—Participación activa, creativa e crítica nas diferentes situacións de comunicación oral nas que se intervén.

—Recoñecemento dos erros como parte integrante do proceso de aprendizaxe.

—Recoñecemento da capacidade para comprender unha mensaxe oral sen ter que entender tódolos elementos dela.

—Rigor na interpretación e produción de textos orais.

3.3.2. Comunicación escrita

Conceptos

—Situacións da comunicación escrita máis habituais na lingua estranxeira.

- Intencionalidade comunicativa: funcións máis usuais na comunicación escrita.

- Elementos que configuran a situación de comunicación: interlocutores, tema, etc.

- Vocabulario activo e pasivo relativo ós temas da vida cotiá.

- Estructuras lingüísticas necesarias para expresar as intencións comunicativas.

—Principios e características máis relevantes do discurso escrito.

- Proporcionar tódolos datos relevantes, evitar a ambigüidade, ser conciso e ordenado, etc.

- Predicción da lingua que se vai necesitar segundo o contexto.

- Elementos que dan cohesión ó discurso.

—Elementos formais e estrutura dos textos escritos.

- Presentación, ortografía e signos de puntuación.

- Tipo de texto, distancia no tempo e no espazo.

- Formas axeitadas ás distintas situacións de comunicación.

- Fórmulas de cortesía máis habituais en cartas, invitacións, etc.

Procedementos

—Comprensión de textos relacionados coas actividades da aula (instrucións, comentarios ós traballos, avisos, etc.) e capacidade de inferir, a partir do contexto, o significado dalgúñas palabras descoñecidas.

—Comprensión global e extracción de informacións específicas de textos escritos relacionados coa experiencia e a bagaxe cultural dos alumnos, tanto literarios (relatos curtos, poemas, comentarios críticos, textos humorísticos, etc.) como científicos.

—Comprensión global, coa axuda do dicionario e do profesor se fose necesario, de textos seleccionados dos medios de comunicación (artigos de revistas e periódicos, anuncios, cómics, etc.).

—Diferenciación entre os feitos descritos e as opinións expresadas polo autor.

—Captación de informacións non explícitas no texto.

—Cubertura de formularios, enquisas, etc. e produción de mensaxes escritas co fin de satisfacer necesidades persoais de comunicación.

—Producción de textos escritos sinxelos e comprensibles cunha estruturación lóxica axeitada (introdución, desenvolvemento e conclusión), atendendo a diferentes necesidades (descrición, narración, comparación, etc.) e a diferentes intencionalidades comunicativas.

Actitudes

—Interese e curiosidade cara ás ideas expresadas en textos escritos na lingua estranxeira.

—Interese pola lectura autónoma de textos na lingua estranxeira para obter información, como medio de goce persoal, etc.

—Interese por realizar intercambios comunicativos escritos na lingua estranxeira con falantes desa lingua.

—Superación das propias limitacións sacando o máximo partido dos recursos lingüísticos de que se dispón.

—Recoñecemento da capacidade de comprender globalmente un texto escrito sen necesidade de entender tódolos seus elementos.

—Rigor na interpretación e produción de textos escritos.

3.3.3. Reflexión sistemática sobre a lingua e a súa aprendizaxe

Conceptos

—Elementos básicos da lingua e o seu funcionamento dentro do discurso:

- Nocións xerais: Existencia, non existencia; presenza, ausencia; cantidade (número, cantidade, grao), calidade (forma, tamaño, color, xesto, material, condición física, etc.); relacións temporais (tempo, referencia futura, referencia presente, referencia pasada, frecuencia, etc.); relacións de posesión; deíxe (demostrativos, pronomes persoais, etc.).

- Léxico das situacións de comunicación máis habituais.

- **Funcións:** dar e pedir información, suxerir, persuadir, iniciar relacións, expoñer, narrar, comparar, expresar acordo ou desacordo, expresar opinións, etc.

- **Fonoloxía:** sons diferentes en relación coas linguas galega e castelá, ritmo, entoación, etc.

- **Ortografía e puntuación.**

- **Elementos morfolóxicos:** substantivos, adxectivos, verbos, etc., e o seu valor dentro do discurso.

- **Elementos sintácticos** (estructura da oración, elementos e a súa orde na oración; oracións simples, oracións compostas, etc.) e o seu funcionamento dentro do discurso.

- **Marcadores do discurso:** conectores e outros recursos de cohesión.

- **Compoñentes do acto da comunicación:** participantes, situación, mensaxe, canal, rexistro, etc.

—Principais mecanismos implicados na aprendizaxe dunha lingua estranxeira:

- **Importancia da escoita activa, do emprego de actividades comunicativas, actitude ante a lingua, comparacións coas linguas que xa coñecen, etc.**

—Estratexias que fan que a comunicación sexa fluída e eficaz.

Procedementos

—Utilización dos coñecementos adquiridos sobre o novo sistema lingüístico como instrumento de control e autocorrección para mellora-la eficacia comunicativa das producións propias e para comprender mellor as producións dos outros.

—Utilización consciente dalgúns dos mecanismos implicados na aprendizaxe da lingua estranxeira (parafra-sear, deducir, ordenar, resumir, etc.) co fin de mellora-los resultados obtidos.

—Utilización consciente das diferentes formas de aprende-la lingua estranxeira (cantar, representar, escoitar, memorizar, ler, etc.) e das estratexias de comunicación (parafra-sear, utilizar palabras equivalentes das linguas que xa coñece, etc.) que mellor se adaptan ás características propias.

Actitudes

—Curiosidade por coñece-lo funcionamento da lingua estranxeira e aprecio da corrección no seu uso como garantía dunha comunicación fluída e eficaz.

—Actitude positiva cara ás actividades da clase máis idóneas para desenvolver ó máximo a competencia comunicativa e cara á superación dos problemas que poidan xurdir no proceso de aprendizaxe.

—Recoñecemento da capacidade persoal e autoconfianza para progresar e chegar a un nivel bo de emprego da lingua estranxeira.

3.3.4. *Compoñente sociocultural*

Conceptos

Aspectos socioculturais dos países onde se fala a lingua estranxeira relacionados cos intereses e as motivacións dos alumnos e as alumnas: regras e hábitos da vida cotiá, o medio, as relacións humanas, o mundo dos mozos, os medios de comunicación.

—Presencia da lingua estranxeira no ámbito local: turismo, medios de comunicación, manifestacións artísticas, culturais, deportivas, etc.

—Presencia da lingua estranxeira en Galicia e no ámbito internacional.

Procedementos

—Análise de aspectos socioculturais relevantes nos países onde se fala a lingua estranxeira.

—Emprego contextualizado das normas e hábitos de conducta deses países nas relacións cos nativos e en situacións de representación e simulación.

—Comparacións das formas de vida do país correspondente coas nosas formas de vida.

—Utilización dos coñecementos adquiridos para interpretar mensaxes presentes no propio medio.

—Aproveitamento dos materiais auténticos procedentes de distintas fontes.

Actitudes

—Curiosidade, respecto e valoración crítica das formas de vida e demais aspectos socioculturais dos países onde se fala a lingua estranxeira.

—Valoración dos comportamentos sociolingüísticos que facilitan as relacións de convivencia.

—Valoración do enriquecemento persoal que supón a relación con persoas doutras culturas.

—Actitude receptiva ante as informacións dispoñibles na lingua estranxeira.

3.4. Criterios de avaliación

—Extrae-la información global e específica de mensaxes orais emitidas en situacións de comunicación cara a cara, sobre temas familiares para o alumno ou relacionados con aspectos cotiáns da cultura e sociedade dos países onde se fala a lingua estranxeira.

Con este criterio preténdese avalia-la capacidade dos alumnos e alumnas para comunicarse nun ámbito próximo, acerca das necesidades materiais e relacións sociais, sensacións físicas e sentimentos, opinións e experiencias persoais, así como sobre a organización da clase. Os temas relativos á cultura e á sociedade destes países serán aqueles que esperten maior interese entre o alumnado e sexan claves para a comprensión delas.

—Extrae-la idea principal e as informacións específicas máis relevantes de textos orais emitidos por medios de reprodución mecánica sobre temas que non esixan coñecementos especializados.

Este criterio avalía a capacidade de comprenderlo esencial de mensaxes gravadas, expresadas nunha linguaxe sen grandes connotacións rexionais ou sociais, aínda que non se comprenda a totalidade dos textos que consistirán esencialmente en conversas entre varios interlocutores, descricións e narracións breves.

—Participar en conversas breves utilizando as estratexias adecuadas para iniciar, manter e facer progresar a comunicación, producindo un discurso comprensible e adaptado ás características da situación e á intención de comunicación.

Este criterio pretende avaliar a capacidade de desenvolverse oralmente en situacións interactivas e de utilizar as estratexias e recursos que aseguren a comunicación co profesor, cos compañeiros e compañeiras ou cun nativo consciente de estar a falar cun estudante estranxeiro, para expresar gustos, necesidades, sentimentos, relatar experiencias, dar e solicitar información e opinións, utilizando elementos de coordinación e subordinación básica. As producións poderán ter algunhas incorreccións que non dificulten a comunicación.

—Extrae-la información global e específica de textos escritos auténticos, sinxelos e de extensión limitada, de diferente tipo (descritivos, narrativos, argumentativos, explicativos), distinguindo entre feitos e opinións e identificando, se é o caso, os principais argumentos expostos polo autor.

Este criterio avalía a capacidade do alumnado para ler textos con sentido completo pertencentes á prensa e á vida cotiá, relacionados coa cultura e a sociedade dos países nos que se fala a lingua estranxeira estudiada.

—Ler de maneira autónoma, utilizando correctamente o dicionario, libros para mozos ou relacionados cos intereses propios e demostrar a comprensión mediante a realización dunha tarefa específica.

Con este criterio preténdese avaliar a capacidade dos alumnos e alumnas para ler por si mesmos revistas e periódicos xuvenís así como libros referidos a temas variados tales como deportes, música moderna, breves biografías e relatos.

—Redactar textos sinxelos atendendo a diferentes intencións comunicativas, respectando as convencións da comunicación escrita e empregando os elementos que aseguran a cohesión e coherencia do texto de maneira que este sexa facilmente comprensible para o lector.

Este criterio avalía a capacidade dos alumnos e alumnas para comunicarse por escrito de forma ordenada e concisa aínda que o texto poida aínda presentar certas incorreccións morfosintácticas que non afecten ó esencial da mensaxe.

—Utilizar conscientemente os coñecementos adquiridos acerca do novo sistema lingüístico como instrumento de control e autocorrección das producións propias e como recurso para comprender mellor as producións alleas.

Este criterio avalía a capacidade do alumno para distinguir e recoñecer a corrección formal, a coherencia das ideas expresadas e a adecuación do discurso á situación de comunicación en textos orais e escritos sinxelos e para aplicar as regras e estratexias necesarias nas súas propias producións que garantan a súa mellor comprensión.

—Perseverar nos intentos de comprender e facerse comprender en situacións comunicativas cara a cara, utilizando tódalas estratexias de comunicación e os recursos expresivos dispoñibles para superar as posibles dificultades de comprensión mutua.

Este criterio pretende avaliar se o alumno adquiriu as claves básicas que rexen o intercambio comunicativo, adecuando o seu rexistro ó interlocutor e á situación e adoptando unha actitude colaboradora na negociación dos significados e se comprendeu que na comunicación o fundamental é producir e negociar a mensaxe do modo máis eficaz posible, sen que as carencias lingüísticas propias do aprendiz constitúan un obstáculo insalvable.

—Identificar e empregar de forma contextualizada os trazos socioculturais dos países onde se fala a lingua estranxeira para unha mellor comprensión e produción das mensaxes, e analízalos comparativamente como medio para comprender e valorar os trazos característicos da cultura galega.

Este criterio pretende avaliar que o alumno identifica e valora criticamente certos trazos como pertencentes ó contexto sociocultural dun determinado país e que son necesarios para a correcta interpretación das mensaxes na lingua correspondente.

4. MATEMÁTICAS

4.1. Introducción

O obxectivo fundamental, xunto co resto das materias, é contribuír á formación das capacidades básicas que poden e deben ser motivadas mediante a actividade matemática, como a abstracción, a xeneralización, a expresión-comprensión, o rigor no razoamento, a formulación de hipóteses, a creatividade, etc.

Por isto, no deseño do currículo de matemáticas, tívense en conta as aportacións que a psicoloxía fai respecto á evolución dos alumnos ós que afecta a etapa, as demandas da sociedade en canto ó coñecemento matemático que deben posuír, a propia estrutura e natureza da área e consideracións de tipo pedagóxico. Así, na elección dos contidos, seguíronse tres criterios:

—A adecuación respecto do nivel de desenvolvemento evolutivo dos alumnos.

—O valor do contido como instrumento para resolver problemas do contorno do alumno ou doutras áreas.

—A adaptación do contido á propia estrutura xerárquica das matemáticas. É dicir, que del dependen novos coñecementos.

Non é suficiente unha selección adecuada de contidos para asegurar a súa asimilación por parte dos alumnos. Para construí-lo coñecemento matemático é indispensable a actividade concreta sobre os obxectos de estudo. A través das tarefas propias da resolución de problemas nos que interveñen eses obxectos, como son os tenteos previos, a solución de casos particulares, os exemplos e contraexemplos, a modificación das condicións iniciais, etc. pónense de manifesto propiedades e relacións que serven de camiño para a elaboración de novos conceptos e proposicións, así como para a adquisición dos principios do razoamento lóxico-deductivo.

Por outra parte as matemáticas constitúen unha área en continua expansión que se vale para o seu desenvolvemento dun método de traballo consistente nun proceso de modelización dos resultados obtidos mediante a observación e a experimentación, confrontando, posteriormente, as deducións obtidas, a partir do modelo, coa realidade. O ensino das matemáticas debe pór de manifesto este método de traballo, tanto se está baseado nas aplicacións prácticas como se está orientado de maneira independente destas, diferenciando claramente o que é a experimentación, a dedución e a afirmación gratuíta.

Ademais este percorrido pola actividade matemática debe ser, no posible, lúdico, evitando propicia-la frustración. O seu ensino debe recolle-los coñecementos adquiridos previamente, reorganizándoos para abrir novos camiños e resolver novas situacións. É necesario investigar sobre os aspectos das matemáticas que interesan nestas idades e intentar conseguir que os alumnos manipulen, imaxinen, creen e, en definitiva, se sintan partícipes da súa propia aprendizaxe.

Aínda que a educación debe conserva-lo carácter comprensivo durante toda a etapa, no último ano, para atender mellor a diversidade de intereses dos alumnos, poderá haber por parte do profesor unha conducta diferenciada cara ó desenvolvemento dunhas determinadas capacidades. Poderán, cando sexa necesario, enfatizarse os aspectos formais das matemáticas, afondar nos contidos e incorporar outros adicionais sinalados cun (*) nos bloques.

4.2. Obxectivos xerais

Ó longo da educación secundaria obrigatoria, como resultado dos procesos da aprendizaxe, os alumnos e alumnas irán desenvolvendo as capacidades enunciadas nos obxectivos xerais seguintes:

—Empregar habitualmente as diferentes linguaxes matemáticas (numérica, alxebraica, estatística, xeométrica, gráfica...) na medida que lles sexa útil para describir, representar e traduci-las cuestións formuladas e as súas solucións.

—Utiliza-las formas do pensamento lóxico para formular e comprobar conxecturas, realizar inferencias e deducións, e organizar e relacionar informacións diversas relativas á vida cotiá e á resolución de problemas.

—Cuantificar aqueles aspectos da realidade que permiten interpretala mellor, empregando diversos medios apropiados a cada situación tales como: técnicas de recollida de datos, procedementos de medida, as distintas clases de números cos seus cálculos correspondentes, etc.

—Elaborar estratexias persoais para a análise de situacións concretas e a identificación e resolución de problemas, empregando distintos recursos e instrumentos, e valora-la conveniencia das estratexias utilizadas en función da análise dos resultados.

—Representa-la información obtida sobre fenómenos e situacións diversas de forma gráfica e numérica, e formar un xuízo sobre ela.

—Recoñece-la realidade como diversa e susceptible de ser explicada desde puntos de vista contrapostos e complementarios: determinista/aleatorio, finito/infinito, exacto/aproximado, etc.

—Identifica-las formas e relacións espaciais que se presentan na realidade, analizando as propiedades e relacións xeométricas implicadas e sendo sensible á beleza que xeran.

—Valora-las matemáticas como unha ciencia integradora, recoñecendo o papel que desenvolven nos distintos ámbitos da actividade humana, non só na científica e tecnolóxica senón tamén nos aspectos sociais, estéticos, laborais, etc.

—Actuar, nas situacións cotiás e na resolución de problemas, de acordo cos modos propios da actividade matemática, como a exploración sistemática de alternativas, a precisión na linguaxe, a flexibilidade para modifica-lo punto de vista ou a perseveranza na busca de solucións.

4.3. Bloques de contidos

Contidos actitudinais

Tradicionalmente o termo contido tivo case sempre un carácter restrinxido, reducíndose ós feitos, conceptos e principios. No deseño curricular base téñense tamén en conta os procedementos e as actitudes, valores e normas. Estas últimas só se presentan antes dos bloques porque son aplicables a calquera deles e non específicas de cada un.

—Disposición a incorpora-las diferentes linguaxes matemáticas á linguaxe cotiá.

—Tenacidade e perseveranza na busca de solucións ós problemas matemáticos.

—Confianza nas propias capacidades para afrontar os problemas matemáticos.

—Interese por enfrontarse a situacións para as que non se ten un algoritmo de aplicación inmediata.

—Disposición para realizar cálculos exactos e aproximados, confiando nas súas capacidades.

—Recoñecemento e valoración das matemáticas para interpretar, describir e predicir situacións incertas.

—Interese para atopar a estratexia de cálculo máis adecuada en cada caso e para optimizala.

—Valoración crítica do uso das matemáticas en informacións e argumentacións sociais, políticas e económicas.

—Disposición favorable a buscar de forma sistemática a linguaxe máis axeitada para describir ou tratar situacións concretas.

—Curiosidade e interese para investigar fenómenos na vida cotiá.

—Disposición favorable a ter en conta as informacións antes de tomar decisións sobre calquera fenómeno.

—Recoñecemento e valoración da utilidade das matemáticas para representar e resolver problemas da vida cotiá e do coñecemento científico.

—Sensibilidade e gusto polo rigor e a precisión na realización dos cálculos e pola presentación ordenada e clara do proceso seguido e dos resultados obtidos.

—Recoñecemento e valoración do traballo en equipo como a maneira máis eficaz para levar a cabo determinadas actividades.

—Valoración da precisión e da simplicidade da linguaxe matemática para representar e comunicar situacións e accións.

—Recoñecemento e valoración crítica da utilidade da calculadora e demais tecnoloxías para a realización de cálculos.

4.3.1. *Números e operacións. A medida*

Conceptos

—Linguaxe numérica.

• Nacemento e evolución numérica.

• Necesidade de contar.

• Diferentes representacións numéricas. Sistemas de numeración.

• Sistemas posicionais. Sistema decimal.

—Números naturais, enteiros, racionais e reais.

• Significado e uso dos diferentes tipos de números:

—Números naturais.

—Os números negativos. Usos.

—As fraccións. Aproximación decimal.

• Notación numérica:

—Sistema decimal.

—Notación científica.

• Operacións:

—Significado e uso das catro operacións cos distintos números e en distintas situacións.

—Potenciación. Radicación.

—Logaritmos. (*)

• Relacións entre os números:

—Ordenación.

—Múltiplos e divisores.

• Aproximación, estimación e cálculo de cantidades:

—Algoritmos de cálculo.

—Cálculo mental.

—Cálculo aproximado. Marxe de erro nas estimacións e aproximacións.

• Máquinas de cálculo:

—Posibilidades e limitacións da calculadora.

—Teclas operativas, funcionais e de memoria.

—Outros instrumentos de cálculo dispoñibles.

—A proporcionalidade.

• Porcentaxes. Números índice.

• Aritmética comercial.

• Escalas

—A medida.

• A medida como información cuantitativa de tamaño e duración.

• Medidas de tamaño:

—Medidas de lonxitude, superficie, volumes e masas.

—Sistema métrico decimal. Unidades de medida propias de Galicia.

—Instrumentos de medida.

• Medidas de tempo. Manexo de horarios.

• Sistemas monetarios.

• Medidas de ángulos:

—Sistema sesaxesimal.

• Aplicacións da xeometría ás medicións.

• Marxe de erro na estimación e aproximación da medida.

Procedementos

—Utilización dos números en diferentes contextos elixindo a notación máis axeitada para cada caso.

—Representación sobre unha recta dos números enteiros, racionais e reais.

—Aproximación de medidas segundo a precisión que se requira en cada caso.

—Emprego dos algoritmos da suma, resta, multiplicación e división cos distintos números.

—Diferenciación, nun contexto de resolución de problemas, dos elementos coñecidos dos que se pretende coñecer e os relevantes dos irrelevantes.

—Resolución de problemas numéricos aplicando as operacións adecuadas en cada caso.

—Formulación verbal das estratexias empregadas na resolución de problemas.

—Utilización da prioridade e propiedades das operacións e das regras de uso das parénteses nos cálculos escritos.

—Utilización, en diferentes contextos, de estratexias persoais de cálculo mental.

—Emprego de diferentes estratexias de cálculo (paso de decimal a fracción e viceversa, utilización doutras unidades máis axeitadas, etc.) para operar con números.

—Utilización de instrumentos de cálculo para a realización de operacións numéricas.

—Distinción entre magnitudes proporcionais e outras que, a pesar de crecer simultaneamente, non o son.

—Identificación na vida cotiá do uso da proporcionalidade entre diferentes tipos de magnitudes e da terminoloxía específica dalgunhas delas. (Intereses, mesturas, taxas, índices, ratios, etc.).

—Emprego correcto dos instrumentos de medida habituais.

—Emprego das fórmulas de lonxitudes, áreas e volumes dos corpos xeométricos para medir magnitudes.

—Utilización das razóns trigonométricas para a medida indirecta de lonxitudes e ángulos.

—Estimación das medidas de lonxitude, superficie, tempo, amplitudes, etc.

—Acotación dos erros cometidos ó estimar, medir ou aproximar unha magnitude.

—Medida da área e volume dos corpos e figuras, empregando distintas técnicas, tales como a descomposición noutras máis simples.

—Busca de estratexias para aproximar as medidas de uso na zona ás do sistema métrico decimal.

—Utilización da representación a escala para medir magnitudes reais.

4.3.2. Xeometría

Conceptos

—Elementos básicos para describi-lo espacio.

- Puntos, rectas, planos.
 - Segmentos, ángulos, vectores.
 - Sistemas de referencia: coordenadas.
 - Paralelismo, perpendicularidade e incidencia.
- Figuras e corpos.
- Clasificación de figuras e corpos xeométricos.
 - Polígonos regulares e non regulares.

- Fórmulas para calcular perímetros, áreas e volumes de figuras e corpos xeométricos.

- Lugares xeométricos. Cónicas.

- Poliedros e corpos redondos.

- Relacións de inscrición, descomposición e intersección entre figuras e corpos.

- Regularidades e simetrías en figuras, corpos e configuracións xeométricas.

—Figuras semellantes.

- Teorema de Tales.

- Representación a escala: planos, mapas e maquetas.

- Relación entre a área e o volume de figuras semellantes.

—Xeometría do triángulo.

- Teoremas de Pitágoras, cateto e altura.

- Razóns trigonométricas. (*)

—Transformacións isométricas.

- Traslacións, xiros e simetrías.

- Propiedades que se conservan nas isometrías.

- Composición de transformacións.

Procedementos

—Construcción de esquemas, planos, maquetas e en xeral, representacións de figuras semellantes, empregando a escala, os materiais e as técnicas axeitadas a cada caso.

—Utilización de sistemas de referencia adecuados para describir con certa precisión a situación e posición de elementos xeométricos sinxelos. Coordenadas no plano e xeográficas.

—Emprego dos instrumentos de medida e debuxo para a representación e busca das propiedades das formas xeométricas.

—Representación plana de corpos xeométricos.

—Construcción de figuras e corpos xeométricos a partir de datos ou condicións dadas.

—Construcción de figuras por aplicación de transformacións isométricas sobre outras figuras, axudándose para isto de diversos materiais: regra, compás, transportador, tramas de distintos tipos, etc.

—Reducción de problemas xeométricos complexos a outros máis sinxelos empregando a descomposición (triangulación), a transformación (traslacións, xiros e simetrías), desenvolvementos e aproximacións.

—Descrición verbal do proceso seguido para resolver problemas xeométricos.

—Utilización de diferentes estratexias para a construción de lugares xeométricos.

—Utilización do teorema de Tales para obter ou comprobar relacións métricas entre figuras.

4.3.3. *Álgebra*

Conceptos

- Símbolos: letras que substitúen os números.
- Expresións literais. Polinomios.
 - Operacións con polinomios.
 - Valor numérico dun polinomio. Teorema do resto.
 - Raíces dun polinomio.
 - A factorización.
 - Máximo común divisor e mínimo común múltiplo de dous polinomios.
 - Binomio de Newton. Método de inducción. (*)
- A igualdade de expresións literais. As ecuacións.
 - Ecuacións equivalentes. Solución dunha ecuación.
 - Ecuacións de primeiro grao.
 - Ecuacións de segundo grao.
 - Sistemas de ecuacións.
- A desigualdade de expresións literais.
 - Inecuacións de primeiro grao.
 - Sistemas de inecuacións de primeiro grao con dúas incógnitas.
 - Inecuacións de grao superior a un, con unha incógnita. (*)

Procedementos

- Utilización da regra de Ruffini para o cálculo das raíces enteiras dun polinomio.
- Emprego do algoritmo de Euclides para o cálculo do máximo común divisor de dous polinomios.
- Simbolizar cantidades coñecidas ou descoñecidas mediante letras, en contextos concretos.
- Utilización do concepto de igualdade e recoñecemento das súas propiedades.
- Simbolizar relacións entre cantidades mediante fórmulas e ecuacións.
- Identificación e comprensión de expresións literais.
- Utilización da prioridade e propiedades das operacións e das regras de uso das parénteses nos cálculos escritos e na simplificación de expresións alxebraicas.
- Simbolización de problemas mediante ecuacións.
- Utilización de algoritmos para a resolución de ecuacións.
- Emprego de algoritmos para a resolución de sistemas de dúas ecuacións con dúas incógnitas.
- Utilización de métodos numéricos e gráficos para resolver ecuacións de maneira aproximada.
- Interpretación das solucións das ecuacións e inecuacións, dentro da situación formulada.

—Resolución gráfica das inecuacións de primeiro grao.

—Resolución gráfica de inecuacións de grao superior a un e de sistemas de inecuacións.

—Diferenciación entre o método de inducción matemático e a xeneralización de propiedades deducidas de observacións sucesivas.

—Emprego do binomio de Newton para a simplificación dos cálculos.

4.3.4. *Análise*

Conceptos

- Variable. Dependencia de variables.
- Formas de expresión: descrición verbal, táboas, gráficas e fórmulas.
 - Características das gráficas.
 - Continuidade.
 - Crecemento.
 - Extremos.
 - Convexidade.
 - Periodicidade.
 - Taxa de variación dunha función. (*)
 - Funcións elementais.
 - Lineais e afíns. Magnitudes proporcionais.
 - Parábolas. Vértice dunha parábola.
 - Polinómicas de grao maior que dous. (*)
 - Proporcionalidade inversa.
 - Exponenciais.
 - Logarítmicas. (*)
 - Racionais. (*)

Procedementos

—Utilización de distintas fontes documentais e planificación e realización de experiencias e medicións que permitan establecer relacións funcionais entre dúas variables.

—Construción de táboas de valores dunha función a partir da observación de fenómenos ou dunha fórmula.

—Interpretación das características dunha gráfica en relación ós fenómenos que representa e obtención de datos concretos a partir dela.

—Detección e interpretación das variacións (crecemento e decrecemento) dunha función, referida a unha situación concreta.

—Sinalar e interpretar máximos e mínimos en gráficas que representen fenómenos.

—Descrición do significado da periodicidade dunha situación representada por unha gráfica.

—Interpretación dos puntos de corte de dúas gráficas.

—Construcción de gráficas a partir de táboas funcionais, de fórmulas e de descrições verbais dun problema.

—Identificación da expresión alxebraica asociada a gráficas sinxelas.

—Interpretación da taxa de variación de funcións que describen fenómenos físicos: velocidade, caudal, intensidade, etc.

—Interpretación da taxa de variación dunha función como pendente dunha recta.

4.3.5. *Estatística e probabilidade*

Conceptos

—Información sobre fenómenos aleatorios: Estatística.

• Recollida e tratamento de datos:

—Poboación e mostra.

—Variables cualitativas e cuantitativas.

—Agrupación de datos. Intervalos de clase.

—Tabulación.

—Representación gráfica: histogramas, diagramas de sectores, pictogramas, ...

• Obtención de parámetros:

—Medidas de centralización.

—Medidas de dispersión.

—Información sobre fenómenos aleatorios: Probabilidade.

• Acontecementos:

—Experimento aleatorio. Espacio mostral.

—Acontecementos elementais. Acontecementos compostos.

—Frecuencia relativa dun acontecemento.

• Probabilidade:

—Probabilidade dun acontecemento.

—Regra de Laplace.

—Acontecementos dependentes e independentes.

—Probabilidade condicionada.

• Combinatoria:

—Arranxos, permutacións, combinacións.

—Números combinatorios.

Procedementos

—Utilización de distintas fontes documentais e planificación de experiencias e medicións que permitan a construción e interpretación de táboas para coñecer as relacións estatísticas entre variables.

—Organización e realización individual e colectiva de toma de datos empregando técnicas de enquisa, mostraxe, recento e construción de táboas estatísticas.

—Análise elemental da representación de mostras estatísticas.

—Construcción de gráficas a partir de táboas estatísticas, elixindo en cada caso o tipo de gráfico máis axeitado.

—Recoñecemento de fenómenos aleatorios na vida cotiá e no coñecemento científico.

—Realización de experimentos para estudar o comportamento de fenómenos aleatorios.

—Emprego de diversas técnicas para a obtención de números aleatorios (dados, bolas, táboas, calculadora...).

—Confección de táboas de frecuencia e gráficas para representar o comportamento de fenómenos aleatorios.

—Emprego de diferentes técnicas de recento —combinatoria, diagramas de árbore, táboas de continxencia,...— para a asignación de probabilidades.

—Utilización da regra de Laplace para asignar as probabilidades.

—Cálculo da probabilidade de acontecementos compostos.

—Confección do triángulo de Tartaglia para establecer as propiedades dos números combinatorios.

4.4. Especificacións para o cuarto ano

O carácter terminal que deben ter as matemáticas durante toda a etapa concrétase na importancia asignada á aplicación das ferramentas que proporcionan —algoritmos particulares e estratexias xerais— para resolver problemas en situacións variadas, e na incorporación das diferentes linguaxes matemáticas ós modos de expresión habituais a través da interpretación e produción de informacións empregando a simboloxía e anotación específica de cada un deles.

Pero para atender os distintos intereses e aptitudes que os alumnos poidan ir desenvolvendo ó longo da etapa con relación ás matemáticas e para cubrir a necesidade de orientalos sobre diversos aspectos cos que se van atopar na educación secundaria postobligatoria, para os que é conveniente unha preparación previa, pódese establecer no último ano unha diversificación curricular para cursar a área. Ademais do tratamento máis formalizado que se lles debe prestar ós contidos e de aprofundar no seu estudio, inclúense contidos específicos.

A lei do tercio excluído, o principio da non contradición e a lei de inferencia (modus ponens) serán a base lóxico-deductiva coa que se traballe en toda a etapa. Para potenciar a utilización das linguaxes simbólicas e incidir máis nos aspectos lóxico-deductivos das matemáticas inclúese o método de inducción completa e a súa aplicación no desenvolvemento da potencia dun binomio.

Os conceptos básicos de trigonometría, que deben ser estudiados por tódolos alumnos, poden ampliarse para chegar a traballar cos teoremas dos senos e do coseno, e coas súas aplicacións.

As funcións elementais que tódolos estudantes deben coñecer abundan para exemplificar as características das gráficas e para tratar unha gran variedade de situacións problemáticas, pero para enriquecelo abano de posibilidades que estas outorgan poden incluírse outras. A función logarítmica pode introducirse como inversa da función exponencial e investiga-la relación existente entre as súas gráficas. As funcións racionais ofrecen a oportunidade de afondar no concepto de continuidade e de aproximarse —dunha forma intuitiva— ó concepto de asíntota.

Pode profundarse no estudio local das funcións introducindo o concepto de taxa de variación de maneira intuitiva, conectándoo tanto coa resolución de problemas físicos elementais como coa pendente dunha recta.

Tódolos alumnos deben coñecer as propiedades das desigualdades que conducen á resolución de inecuacións e sistemas de inecuacións, que son a base sobre a que se constrúen os métodos da programación lineal. A resolución de inecuacións polinómicas non lineais permite, ademais de ampliar a capacidade de manexo de expresións simbólicas e de adquirir os algoritmos necesarios para a súa resolución, un afondamento nos métodos de representación gráfica de funcións e por tanto na interpretación dos fenómenos que representen.

4.5. Criterios de avaliación

Os criterios de avaliación conteñen o seu enunciado e unha breve explicación. O comentario que acompaña a cada enunciado de criterio axuda á súa interpretación e ten un propósito de flexibilización dos criterios, que nunca deben ser entendidos de maneira ríxida.

Os criterios de avaliación establecen o grao de aprendizaxe que se espera que alcancen os alumnos e alumnas respecto ás capacidades sinaladas nos obxectivos xerais. O nivel de cumprimento destes obxectivos en relación cos criterios de avaliación fixados non deben ser medidos de forma mecánica, senón con flexibilidade, tendo en conta a situación do alumno, o ciclo educativo no que se atopa e as súas características e posibilidades.

Os criterios de avaliación basearanse nos seguintes aspectos:

—Utiliza-los números enteiros, decimais, fraccionarios, reais e as porcentaxes para intercambiar información e resolver problemas e situacións da vida cotiá.

Preténdese garantir con este criterio a adquisición dun amplo rango de destrezas no manexo dos distintos tipos de números de maneira que poidan comparalos, operar con eles e utilízalos para recibir e producir información.

O criterio refírese á utilización dos números fraccionarios en situacións reais e, debido a isto, con denominadores non excesivamente grandes, e con non máis de

dúas operacións encadeadas. Polo que respecta ás porcentaxes, o criterio refírese á súa utilización como relación entre números e como operador na resolución de problemas.

—Resolver problemas para os que se precise a utilización das catro operacións, as potencias e raíces, con números enteiros, decimais, fraccionarios e reais, eliminando a forma de cálculo apropiada e valorando a adecuación do resultado ó contexto.

A través deste criterio pode valorarse se o alumno é capaz de asignar ás distintas operacións novos significados e interpretar resultados diferentes dos que se obtéñen habitualmente con números naturais. Preténdese, ademais, que o alumno sexa capaz de determinar cal dos métodos de cálculo (escrito, mental ou con calculadora) é axeitado en cada situación, ademais de adoptar a actitude que leva a non tomarlo resultado do cálculo por bo sen contrastalo coa situación de partida.

—Utilizar convenientemente aproximacións por defecto e por exceso dos números acoutando o erro, absoluto ou relativo, nunha situación de resolución de problemas, desde a toma de datos ata a solución.

Este criterio supón o manexo dos conceptos e procedementos relacionados coa precisión, a aproximación e o erro. Os alumnos deben poder aplicar as técnicas de obtención de números aproximados por redondeo ou tomando en conta soamente a parte enteira, e ser conscientes da necesidade de empregar números aproximados nalgúns casos e do erro que pode cometerse co seu uso.

—Interpretar relacións funcionais dadas en forma de táboa ou por medio dunha expresión alxebraica sinxela e representalas utilizando gráficas cartesianas.

Este criterio supón o manexo de representacións gráficas, tanto para obter información a partir delas como para expresar relacións de distinto tipo. A información obtida das gráficas ha ser tanto global (aspectos xerais da gráfica, crecemento, etc.), como local (obtenção de pares de valores relacionados, etc.).

Polo que se refire á realización da gráfica, é esixible nesta etapa unha maior corrección, tanto na precisión coa que se trace como no relativo á súa concepción: elección do tipo de gráfica e das escalas axeitadas, determinación do intervalo que representa, etc.

—Resolver problemas da vida cotiá por medio da simbolización das relacións que poidan distinguirse neles e, se é o caso, da resolución de ecuacións de primeiro e segundo grao.

Con este criterio inténtase comprobar se o alumno é capaz de utilizar as ferramentas alxebraicas básicas na resolución de problemas. Para iso, ten que poñer en xogo a capacidade de empregarlos símbolos, coas convencións de notación habituais, para a formulación de ecuacións, e a súa resolución por algún medio fiable que non necesariamente ten de se-la manipulación alxebraica das expresións.

—Resolver problemas nos que se precise a formulación e resolución de sistemas de ecuacións lineais con dúas incógnitas.

Trátase de garanti-la adquisición dunha certa destreza no emprego da linguaxe alxebraica. É necesario estar familiarizado cos conceptos de variable e incógnita, coas convencións de notacións e transformacións alxebraicas e co significado de ecuación e sistema, así como coñece-las técnicas de resolución alxebraica. Debe terse en conta que tan importante como a codificación das relacións en forma de ecuación é a de codificación en termos do problema proposto. A formulación de ecuacións fóra de contexto non constitúe unha tarefa coa que se poida valorar este criterio.

—Resolver problemas nos que se precisen a formulación e resolución de inecuacións e sistemas de inecuacións lineais con dúas incógnitas.

Ademais de coñecer todo o sinalado para as ecuacións e sistemas, é necesario comprender e domina-las propiedades das desigualdades para poder aplica-las transformacións necesarias que conducen á resolucións de inecuacións e sistemas, así como entender que a solución pode describirse, se é conveniente, en forma gráfica.

—Asignar e interpreta-la frecuencia e probabilidade en fenómenos aleatorios de forma empírica, como resultado de recontos, por medio do cálculo ou por outros medios.

O fundamental é a asignación de probabilidades e a interpretación que delas se faga, moito máis cá propia forma de expresión da probabilidade. Poden ser válidos o emprego de formas diferentes ó tanto por un, como o tanto por cento e a proporción. No caso de acontecementos compostos, o alumno utilizará recursos para a asignación de probabilidades como as consideracións de simetría ou a construción de diagramas en árbore.

—Presentar e interpretar informacións estatísticas tendo en conta a adecuación das representacións gráficas e a significatividade dos parámetros, así como valorando cualitativamente a representatividade das mostras empregadas.

Este criterio supón un coñecemento suficiente dos conceptos relacionados coa mostraxe, as representacións gráficas e as medidas de centralización e dispersión, así como unha actitude que favoreza a reflexión sobre a oportunidade e o modo de utilización destas técnicas. Empregaranse tamén técnicas estatísticas sinxelas de reconto, construción de táboas, representación gráfica e cálculo dalgunhas medidas.

—Estima-la medida de superficies e volumes de espazos e obxectos cunha precisión acorde coa regularidade das súas formas e co seu tamaño e calcular superficies de formas planas limitadas por segmentos e arcos de circunferencia e volumes de corpos compostos por ortoedros.

Preténdese comprobar que o alumno é capaz de utiliza-los conceptos básicos da xeometría para coñecer mellor o mundo físico que o rodea; que ten adquirido o coñecemento da terminoloxía axeitada e desenvolvidas as capacidades relacionadas coa visualización de formas e características xeométricas. Convén limitalo alcance do criterio de avaliación ás figuras planas e espaciais cunha certa regularidade.

—Interpretar representacións planas de espazos e obxectos, e obter información sobre as súas características xeométricas (medidas, posicións, orientacións, etc.) a partir das súas representacións, empregando a escala cando sexa preciso.

Este criterio emprégase para ver se os alumnos e alumnas conseguiron manexa-las representacións planas habituais dos obxectos e espazos bi e tridimensionais coa cantidade de información usual. Deben ser capaces de expresa-la información obtida nas representacións en termos do representado. Requírese tamén utilizar con soltura as escalas numéricas e gráficas.

—Identificar relacións de proporcionalidade numérica e xeométrica en situacións diversas e utilízalas para o cálculo de termos proporcionais e razóns de semellanza na resolución de problemas.

Por unha banda, o alumno debe distinguir cando unha relación é de proporcionalidade e cando non o é, a partir da información da que se dispoña: a propia análise da situación, representacións gráficas, táboas de valores, etc.; e pola outra realiza-los cálculos que permitan atopar cuartas proporcionais e razóns de proporcionalidade. O dominio da relación de proporcionalidade supón a capacidade de establecer e utilizar relacións significativas entre as diversas formas de estudiala: numérica, xeométrica, gráfica e alxebraica.

—Identificar e describir regularidades, pautas e relacións coñecidas en conxuntos de números e formas xeométricas similares.

Con este criterio preténdese ver se os alumnos e alumnas teñen os recursos para percibir, nun conxunto ou sucesión de obxectos diferentes (números, formas xeométricas, expresións alxebraicas, etc.), aquilo que é común, a regra coa que se construíron, criterio que permita ordenalos, etc. O núcleo deste criterio non é tanto a forma na que se expresen as citadas regularidades ou relacións senón o ser capaz de recoñecelas.

—Utilizar estratexias sinxelas, tales como a reorganización da información de partida, a busca de exemplos, contraexemplos, casos particulares ou os métodos de ensaio e erro sistemático, en contextos de resolución de problemas.

Este criterio refírese á maneira de enfrontarse á resolución de problemas así como a algunha das posibles estratexias a pór en práctica. Debe terse en conta a familiaridade do alumno cos obxectos cos que trata, a dispoñibilidade da información explícita e non excesivamente abundante ou a facilidade da codificación e organización da información á hora de aplicar este criterio.

—Comprender e producir mensaxes orais e escritas utilizando os termos matemáticos con precisión.

Con este criterio, que debe ser aplicable a tódolos contidos, preténdese saber se os alumnos adquiriron unha linguaxe clara e unha forma de expresión precisa, o que será sinal de que comprenden a materia.

5. CIENCIAS DA NATUREZA

5.1. Introducción

A educación obrigatoria debe incorporar contidos de cultura científica que preparen ós futuros cidadáns para comprender unha sociedade na que a ciencia xoga un papel fundamental, polo que é necesario que o ensino secundario obrigatorio desenvolva actitudes responsables, que permitan valorar e, se é o caso, tomar decisións sobre problemas de ampla repercusión social.

Unha breve análise da sociedade de tódolos tempos pon de manifesto a relevancia da ciencia no desenvolvemento do ser humano, desde a fabricación e utilización dos instrumentos máis sinxelos, o invento da roda, etc. ata chegar á situación actual na que ós individuos de noso contorno social lles resulta practicamente imposible facer ningunha cousa sen interactuar con algún elemento que non sexa produto dun proceso, que se basea no coñecemento e desenvolvemento científico, desde un papel ata as aplicacións da resonancia magnética nuclear.

O coñecemento das ciencias de natureza, ademais de propoñe-las bases necesarias para posteriores itinerarios educativos máis especializados, serve sobre todo neste tramo educativo para dotar aos alumnos de instrumentos conceptuais rigorosos para comprender a realidade natural e poder intervir sobre ela. Non se trata de facer científicos, pero si debe dárle-la facultade de comprender e interpretar cuestións científicas. Logralo acceso dos alumnos e das alumnas ó mundo da ciencia é un propósito fundamental do ensino secundario obrigatorio.

Existen unhas redes de conexións e relacións lóxicas que fan que os coñecementos que posúe unha persoa sexan coherentes e comprensibles, pero estas redes van sufrindo modificacións a medida que se produce o proceso de maduración polo propio crecemento dos rapaces e rapazas e tamén pola adquisición de novos coñecementos.

A aprendizaxe significativa di que é máis fácil que unha nova información sexa aceptada se pode ser integrada nunha estrutura cognitiva preexistente, polo que deberán proporcionarse organizadores previos que sexan capaces de aceptar novas ideas. Para isto é necesario que o profesorado sexa un axente que formule interrogantes e suxira actividades, e os alumnos e as alumnas, constructores de coñecementos nun contexto interactivo.

Na educación primaria as ciencias de natureza estaban integradas con outros ámbitos nunha soa área, a do coñecemento do medio natural, social e cultural, en

cambio no ensino secundario obrigatorio organízase como área independente en correspondencia co estado evolutivo dos alumnos, que son cada vez máis capaces de comprender conceptos, facer razoamentos de carácter abstracto e operar sobre símbolos e representacións formalizadas. Desde esta perspectiva as disciplinas obxecto de estudio nesta área son: física e química, e bioloxía e xeoloxía, aínda que tamén deberán incluírse outros aspectos, que son produto da súa diversificación e ampliación, de enorme importancia na actualidade, como os relativos á saúde, medio ambiente, etc. que posúen ademais un carácter transversal e interdisciplinar.

Este enfoque curricular de área, que pon de manifesto que a ciencia é unha actividade en permanente revisión, permite que os alumnos e as alumnas comprendan as diferencias en canto ó obxecto de estudio e tamén en canto ós marcos teóricos e procedementos de busca e contraste coas diferentes disciplinas que a integran, dándose unha formulación de área no primeiro ciclo e unha aproximación analítica no segundo, para afondar máis no coñecemento científico, diferenciándoo do coñecemento cotián e abordando distintos niveis de organización e complexidade.

Outro factor a ter en conta é a diferenza de partida entre o alumnado, no relativo ós coñecementos xa adquiridos, sobre todo na área de coñecemento do medio. Coñecen os seres vivos presentes no seu contorno así como algunhas das súas características, semellanzas e diferencias; son capaces de identificar ou diferenciar os principais compoñentes físicos e biolóxicos do medio; saben da existencia de cambios na materia e son conscientes da influencia modificadora que exercen os seres humanos no medio no que viven.

Hai uns núcleos incluídos fundamentais que facilitan o establecemento de interrelacións entre os diferentes contidos conceptuais, son os seguintes: materia, diversidade, interaccións e cambios. O seu tratamento permitirá que o alumnado avance na adquisición das ideas máis relevantes do coñecemento científico, e da súa organización e estruturación, dun modo articulado e coherente, tales como o afondamento nas características universais que definen os seres vivos, analizando a súa diversidade en termos de organización; a exploración dalgunhas liñas xerais que rexen tódolos procesos materiais; as diferencias entre a materia inerte e os seres vivos; as interaccións entre os distintos compoñentes da materia, así como os principios que rexen os seus cambios e transformacións e a valoración das influencias transformadoras dos seres humanos sobre o equilibrio e o medio natural.

Ademais dos aspectos conceptuais antes mencionados, deben ser considerados con igual importancia o coñecemento e a utilización dalgunhas estratexias habituais na actividade científica, que son os contidos procedementais, tales como: a presentación de problemas e a formulación clara deles, a utilización de fontes de información, o establecemento de hipóteses pertinentes ós problemas e o seu contraste mediante a observación rigorosa, a planificación e realización de experien-

cias; a recollida, organización e análise de datos, a discusión das conclusións e comentario dos resultados mediante o oportuno informe.

Xunto coa adquisición de conceptos, uso e dominio de procedementos, estimularase o desenvolvemento de actitudes de curiosidade e interese por todo o relativo ó medio e á súa conservación, o coidado do seu propio corpo, o gusto polo coñecemento e a verdade, o aprecio polo traballo investigador en equipo, a existencia de razóns e argumentacións na discusión das ideas e na adopción de posturas propias, actitude inquisitiva diante de fenómenos tidos por obvios, etc.

A totalidade das ideas e teorías que se van desenvolvendo no ensino secundario obrigatorio afectan a problemas do contorno inmediato dos alumnos e as alumnas. Por isto, unha aprendizaxe significativa das concepcións científicas supón que estas pasen a formar parte do modo de pensar dos alumnos, non só dentro do contexto escolar, senón fóra del. A Ciencia é unha actividade colectiva inserta nun contexto social; non é unha actividade pura realizada por persoas neutrais e, ademais, hai que ter en conta que os avances tecnolóxicos exercen unha grande influencia na vida das persoas e da sociedade; por todo isto a área de ciencias de natureza contribúe de forma decisiva ó desenvolvemento e adquisición das capacidades que se sinalan nos obxectivos xerais do ensino secundario obrigatorio.

Hai que ter en conta para esta distribución a complexidade dos distintos contidos das disciplinas que integran a área de ciencias de natureza, sendo necesario propoñer para o último ano aqueles cunha maior dificultade de comprensión e que quedarán especificados ó final do apartado de contidos.

5.2. Obxectivos xerais

O ensino das ciencias de natureza na etapa da educación secundaria obrigatoria terá como obxectivo contribuír a desenvolver nos alumnos e nas alumnas as capacidades seguintes:

—Comprender e expresar mensaxes científicas utilizando a linguaxe oral e escrita con propiedade así como outros sistemas de notación e de representación cando sexa necesario.

—Utiliza-los conceptos básicos das ciencias de natureza para elaborar unha interpretación científica dos principais fenómenos naturais, así como para analizar e valorar algúns desenvolvementos e aplicacións tecnolóxicas de especial relevancia.

—Aplicar estratexias persoais, coherentes cos procedementos da ciencia na resolución de problemas: identificación do problema, formulación de hipóteses, planificación e realización de actividades para contrastalas, sistematización e análise dos resultados e comunicación destes.

—Participar na planificación e realización en equipo de actividades científicas, valorando as aportacións propias e alleas en función dos obxectivos establecidos, amosando unha actitude flexible e de colaboración e asumindo responsabilidades no desenvolvemento das tarefas.

—Elaborar criterios persoais e razoados sobre cuestións científicas e tecnolóxicas básicas do noso tempo mediante o contraste e avaliación de informacións obtidas en distintas fontes.

—Utiliza-los seus coñecementos sobre os elementos físicos e os seres vivos para disfrutar do medio natural, así como propoñer, valorar e, se é o caso, participar en iniciativas encamiñadas a conservalo e melloralo.

—Recoñecer e valora-las aportacións da ciencia para a mellora das condicións da existencia dos seres humanos, aprecia-la importancia da formación científica, utiliza-los valores e actitudes propios do pensamento científico nas actividades cotiás, e adoptar unha actitude crítica e fundamentada diante dos grandes problemas que hoxe suscitan as relacións entre ciencia e sociedade.

—Valora-lo coñecemento científico como un proceso de construción ligado ás características e necesidades da sociedade en cada momento histórico e sometido a evolución e revisión continua.

5.3. Bloques de contidos

5.3.1. O Universo

Conceptos

—O Universo. Compoñentes e características.

- Estrelas e galaxias.

—O sistema solar.

- O sol.

- Os planetas.

—A Terra. Os seus movementos e as súas consecuencias.

Procedementos

—Consulta de fontes de información escrita (libros, revistas, artigos de divulgación, etc.).

—Utilización de modelos.

—Deseño e realización de experiencias sinxelas.

—Coñecemento de técnicas de traballo de campo.

—Utilización de instrumentos de observación.

—Elaboración de informes.

Actitudes

—Valoración da investigación científica como medio de coñecemento.

—Interese pola observación dos fenómenos naturais.

—Interese e curiosidade polos procesos de investigación realizados e os seus resultados.

—Interese na realización correcta das experiencias, recollida de datos, confección de informes, etc.

—Valoración da importancia da pulcritude na realización de tódolos traballos, tanto propios como alleos.

—Achegamento a unha actitude que procure o rigor e a imaxinación na elaboración de hipóteses.

—Busca da obxectividade e desenvolvemento do espírito crítico diante da información procedente de diversas fontes.

—Actitude receptiva e dialogante diante dos puntos de vista doutros compañeiros.

—Respecto polas normas de convivencia.

—Respecto polas persoas e tolerancia coas peculiaridades individuais.

5.3.2. O planeta: os seus materiais e a súa dinámica

Conceptos

—Modificacións na paisaxe. Formas do relevo e modelado da paisaxe en Galicia.

—A materia mineral.

• Os minerais e as rochas. Minerais e rochas presentes en Galicia.

—Procesos internos. Principais procesos e a súa influencia na configuración do planeta.

—O aire.

• Composición do aire e estrutura da atmosfera.

• Movemento das masas de aire. O tempo atmosférico.

—A auga. Composición e propiedades. O ciclo da auga.

—O chan como resultado da interacción dos materiais cos seres vivos. Estructura e tipos.

Procedementos

Consulta de fontes de información escrita (libros, revistas, artigos de divulgación, etc.).

—Utilización e confección de modelos de estruturas xeolóxicas.

—Deseño e realización de experiencias sinxelas.

—Técnicas de traballo de campo: recollida de datos, toma de mostras, orientación, medicións, etc.

—Técnicas de interpretación de mapas topográficos.

—Elaboración e interpretación de gráficas.

—Técnicas de observación de minerais, rochas e fenómenos naturais.

—Uso de guías de campo e material gráfico para a identificación de fenómenos e obxectos naturais.

—Técnicas sinxelas de clasificación.

—Técnicas de utilización de instrumental e aparellos de laboratorio.

—Técnicas de preparación de disolucións.

—Elaboración de informes sobre traballos realizados.

Actitudes

—Valoración da investigación científica como medio de coñecemento.

—Curiosidade pola observación das formacións xeolóxicas naturais.

—Respecto polo medio e os elementos obxecto de estudo.

—Interese e curiosidade polos procesos de investigación realizados e os seus resultados.

—Interese na realización correcta de experiencias, recollida de datos, confección de informes, etc.

—Coidado e respecto polo material e instrumentos de laboratorio.

—Valoración da utilización dos recursos naturais.

—Valoración e ponderación da actuación do ser humano sobre o medio e sensibilidade diante das agresións que sofre.

—Cooperación e corresponsabilidade nas distintas fases de traballo en equipo.

—Respecto polas normas de convivencia.

—Respecto polas persoas e tolerancia coas peculiaridades individuais.

5.3.3. Os seres vivos

Conceptos

—A célula como elemento estrutural básico dos seres vivos.

—Organismos procariontes e eucariontes.

—A estrutura dos seres vivos. Modelos de organización en vexetais e animais.

—Formas e sistemas de nutrición nos seres vivos. Heterotrofa e autotrofa.

• A fotosíntese como sistema de nutrición.

• A respiración como proceso de obtención de enerxía.

—As funcións de relación. Os sistemas de coordinación.

—A reprodución.

• Formas e modelos representativos en vexetais e animais.

Procedementos

Consulta de fontes de información escrita (libros, revistas, artigos de divulgación, etc.).

—Confección e utilización de modelos de estruturas biolóxicas.

—Deseño e realización de experiencias sinxelas.

—Técnicas de traballo de campo: recollida de datos, toma de mostras, medicións, etc.

—Elaboración e interpretación de gráficas.

—Observación de seres vivos.

—Uso de guías de campo e material gráfico para a identificación de vexetais, animais e as súas estruturas.

—Técnicas de clasificación de seres vivos e uso de claves dicotómicas sinxelas.

—Técnicas de utilización de instrumental e aparatos de laboratorio.

—Técnicas de observación de seres unicelulares e tecidos vexetais e animais, coa correcta utilización dos instrumentos dedicados a estes fins.

—Elaboración de informes sobre os traballos realizados.

Actitudes

—Valoración de tódalas formas de vida.

—Interese pola observación dos seres vivos e os fenómenos naturais.

—Respecto polos animais e plantas obxecto de estudio.

—Interese e curiosidade polos procesos de investigación realizados e os seus resultados.

—Interese na realización correcta das experiencias, recollida de datos, confección de informes, etc.

—Coidado e respecto polo material e instrumentos de laboratorio.

—Valoración e ponderación da actuación do ser humano sobre os seres vivos.

—Valoración da importancia da pulcritude na realización de tódolos traballos, tanto propios como alleos.

—Sensibilización diante dos seres vivos e da natureza no seu conxunto, que permita que o individuo se deleite coa súa observación e estudio.

—Actitude receptiva e dialogante diante dos puntos de vista dos demais.

—Respecto polas normas de convivencia.

—Respecto polas persoas e tolerancia coas peculiaridades individuais.

5.3.4. *O ser humano*

Conceptos

—Estructuras: sistemas, aparellos e órganos que sustentan a actividade vital do ser humano.

—Procesos: funcionamento do organismo no seu conxunto e dos seus compoñentes. Estudio especial dos procesos de reprodución humana.

—Alteracións no equilibrio das funcións vitais provocadas por microorganismos, axentes tóxicos e determinados hábitos.

—A saúde. Factores biolóxicos e sociais dos que depende.

—Os alimentos e a alimentación. Perspectiva biolóxica e social.

Procedementos

—Consulta de fontes de información escrita (libros, revistas, artigos de divulgación, etc.).

—Utilización de modelos biolóxicos.

—Deseño e realización de investigacións sinxelas encamiñadas ó coñecemento de hábitos alimentarios.

—Elaboración e interpretación de gráficas.

—Técnicas de utilización adecuada de instrumental e aparellos de laboratorio.

—Técnicas sinxelas de análise.

—Deseño e utilización de instrumentos e técnicas de toma de datos.

—Elaboración de informes.

Actitudes

—Valoración da investigación científica como medio de coñecemento.

—Interese e curiosidade polos procesos de investigación realizados e os seus resultados.

—Interese na realización correcta das experiencias, recollida de datos, confección de informes, etc.

—Coidado e respecto polo material e instrumentos de laboratorio.

—Valoración dos hábitos de comportamento humano e a súa repercusión na saúde.

—Interese polos hábitos de hixiene corporal e prevención de enfermidades.

—Actitude responsable e crítica ante as insinuacións de consumo de drogas e de actividades que supoñen un atentado contra a saúde persoal ou colectiva.

—Comprensión de que o ser humano non é alleo á dinámica á que están sometidos o resto dos seres vivos.

—Valoración positiva da importancia da pulcritude na realización de tódolos traballos, tanto propios como alleos.

—Actitude receptiva e dialogante con respecto ós puntos de vista dos demais.

—Respecto polas normas de convivencia.

—Respecto polas persoas e tolerancia coas peculiaridades individuais.

5.3.5. *Características e interaccións dos compoñentes do medio natural*

Conceptos

—Os medios físicos.

- Características dos distintos medios.
- Incidencia das propiedades do medio na fisioloxía e distribución dos seres vivos.
- Adaptacións dos seres vivos ás condicións do medio.
- Factores que interveñen. Modalidades.
- O hábitat.
- As relacións dos seres vivos.
- Os intercambios de materia e enerxía como características da actividade vital.
- As relacións entre individuos da mesma especie: a poboación e a súa dinámica.
- As relacións entre individuos de diferente especie: a comunidade biolóxica.
- O ecosistema. Ecosistemas aéreos e acuáticos do contorno.
- As relacións do ser humano cos materiais e os seres vivos.
- A natureza usada como recurso. Utilización e conservación do medio.

Procedementos

- Consulta de fontes de información escrita (libros, revistas, artigos de divulgación, etc.).
- Deseño e realización de experiencias sinxelas para o coñecemento de enclaves naturais.
- Observación dos seres vivos no seu medio natural.
- Técnicas de traballo de campo, recollida de datos, toma de mostras, orientación, medicións, etc.
- Técnicas de interpretación de mapas topográficos.
- Elaboración e interpretación de gráficas.
- Uso de guías de campo e material gráfico para a identificación de rochas, animais e vexetais.
- Técnicas de utilización adecuada de instrumental e aparellos de laboratorio.
- Elaboración de informes sobre os traballos realizados.

Actitudes

- Interese pola observación dos seres vivos e os fenómenos naturais.
- Respecto polos animais, plantas e elementos do medio como obxectos de estudo.
- Valoración da interdependencia dos seres vivos entre si e co medio.
- Comprensión de que o ser humano non é alleo á dinámica á que están sometidos o resto dos seres vivos.
- Valoración e ponderación da actuación do ser humano sobre os seres vivos e o medio.

- Sensibilización diante das agresións que sofre o medio.
- Interese e curiosidade polos procesos de investigación realizados e os seus resultados.
- Interese na realización correcta das experiencias, recollida de datos, confección de informes, etc.
- Valoración da utilización dos recursos naturais.
- Coidado e respecto polo material e instrumentos de laboratorio.
- Sensibilización diante dos seres vivos e da natureza no seu conxunto, que permita que o individuo se deleite coa súa observación e estudo.
- Cooperación e corresponsabilidade no traballo en equipo.
- Actitude dialogante e receptiva diante das actitudes dos demais.
- Respecto polas normas de convivencia.
- Respecto polas persoas e tolerancia coas peculiaridades individuais.

5.3.6. *Universalidade na composición da materia. Estructura*

Conceptos

- Discontinuidade dos sistemas materiais
- Teoría atómica. Modelo atómico de Dalton.
- Natureza eléctrica da materia. Modelo atómico de Rutherford.
- Compoñentes fundamentais do átomo.
- Enlace químico.
- Periodicidade da materia.
- Elementos e compostos. A súa utilización e importancia na vida diaria.
- Sistema periódico.
- Iniciación á linguaxe química.

Procedementos

- Interpretación e consulta de fontes de información (libros, revistas, etc.) sobre as diversas hipóteses da constitución da materia.
- Elaboración e interpretación de táboas, gráficas e esquemas.
- Elaboración de informes sobre traballos feitos e realización de debates.
- Deseño e realización de experiencias sinxelas.
- Técnicas de utilización adecuada de instrumental e aparellos de laboratorio.
- Selección dun fenómeno observable e establecemento dunha hipótese explicativa.

—Deseño e realización de instrumentos e técnicas de toma de datos.

—Clasificación e tratamento dos datos manexados.

—Identificación dalgúns procesos nos que se poña de manifesto a discontinuidade e a natureza eléctrica da materia.

—Utilización de diagramas e modelos para representar as estruturas dos materiais.

Actitudes

—Valora-la importancia de utilización de modelos e teorías na construción do coñecemento científico, tendo en conta o seu carácter transitorio.

—Interese pola observación dos fenómenos naturais.

—Interese na realización correcta das experiencias, recollida de datos e confección de informes.

—Coidado e respecto polo material e instrumentos de laboratorio.

—Valoración da importancia da pulcritude na realización de tódolos traballos, tanto propios como alleos.

—Cooperación e corresponsabilidade no traballo en equipo e a súa importancia en toda actividade científica.

—Actitude receptiva e dialogante diante dos puntos de vista dos demais.

—Conciencia da interrelación das ciencias de natureza co resto das ciencias e en particular coa tecnoloxía e a sociedade.

—Valoración da importancia dos elementos e compostos na vida cotiá.

—Busca da obxectividade diante de información procedente de diversas fontes.

5.3.7. Clasificación da materia. Diversidade

Conceptos

—Estados de agregación.

• Propiedades dos sólidos, dos líquidos e dos gases.

• Cambios de estado.

• Teoría cinética.

• Presión nos fluídos.

—Sistemas homoxéneos.

• Disolucións.

• Sustancias puras.

—Sistemas heteroxéneos.

• Mesturas.

—Calor e temperatura.

• Equilibrios térmicos.

—Fontes químicas de enerxía.

• Combustibles.

—Non renovables: carbón, petróleo, gas e nuclear.

—Renovables: biomasa.

—Outras fontes de enerxía.

• Renovables: solar, eólica, xeotérmica, mariña e hidráulica.

Procedementos

—Elaboración e interpretación de táboas, esquemas, gráficos, etc.

—Consulta de fontes de información escrita (libros, revistas, artigos de divulgación, etc.).

—Utilización adecuada do instrumental e aparellos do laboratorio, tendo en conta os erros que se poidan cometer.

—Deseño e realización de experiencias sinxelas que poñan de manifesto o comportamento dos gases.

—Construción de termómetros e realización de medidas de temperatura en diversas situacións.

—Preparación de disolucións, expresión da súa concentración e importancia que xogan na vida cotiá.

—Técnicas de utilización de procedementos físicos baseados nas propiedades características das sustancias puras para separalas de mesturas.

—Técnicas de observación e toma de datos de fenómenos observados e experiencias realizadas.

—Selección dun fenómeno observable e establecemento dunha hipótese explicativa.

—Técnicas de separación de fases e de compoñentes dos diversos sistemas materiais.

—Formulación dun modelo teórico que permita explicar as propiedades máis importantes dos estados de agregación da materia.

—Interpretación por medio da teoría cinética dalgún fenómeno que ocorra habitualmente.

—Elaboración de informes sobre os traballos feitos e realización de debates.

Actitudes

—Valoración da investigación científica como medio de coñecemento, o seu carácter non dogmático e a súa provisionalidade.

—Interese pola observación dos fenómenos naturais.

—Interese na realización correcta das experiencias, recollida de datos, confección de informes, etc.

—Coidado e respecto polo material e instrumentos de laboratorio.

—Valoración da importancia da pulcritude na realización de tódolos traballos, tanto propios como alleos.

—Interese na utilización de modelos, e a súa confrontación cos feitos empíricos.

—Valoración da importancia da enerxía nas actividades cotiás, a súa repercusión sobre a calidade de vida e no desenvolvemento económico.

—Toma de conciencia da limitación dos recursos enerxéticos.

—Interese polas enerxías renovables e a posibilidade da súa instalación en Galicia.

5.3.8. Reaccións químicas

Conceptos

- Introducción ós cambios químicos.
- Reaccións químicas.
 - Combustión.
 - Oxidación-reducción.
 - Neutralización.
- Significado das ecuacións químicas.
- Conservación da masa.
- Intercambios enerxéticos nas reaccións químicas.
- Factores que modifican o desenvolvemento das reaccións químicas.
 - Forma de presentación dos reactivos.
 - Temperatura.
 - Presión.
 - Concentración.
 - Catalizadores.
- Importancia das reaccións químicas nas sustancias que manexamos diariamente.
 - Fabricación de novos materiais.
 - Contaminación.

Procedementos

—Manipulación con modelos tridimensionais e outras representacións, para poder imaxinalo que ocorre no transcurso dunha reacción.

—Consulta de fontes de información escrita (libros, revistas, artigos de divulgación, etc.).

—Planificación e realización de experiencias sinxelas de transformacións físicas e químicas, que permitan recoñecer as reaccións exotérmicas e endotérmicas, a súa posible representación mediante ecuacións químicas e a influencia no medio ambiente.

—Técnicas de utilización adecuada do instrumental e aparellos do laboratorio, tendo en conta as normas de seguridade.

—Técnicas de execución de experiencias e de utilización e procesamento de datos.

—Establecemento de hipóteses explicativas a partir de fenómenos observables.

—Realización de experiencias nas que se observe a modificación da velocidade de reacción.

Actitudes

—Interese na realización correcta das experiencias, recollida de datos, confección de informes, etc.

—Coidado e respecto polo material e instrumentos de laboratorio.

—Valoración da importancia da pulcritude na realización de tódolos traballos, tanto propios como alleos.

—Insatisfacción diante das explicacións insuficientes, cuestionamento delas, e propostas de solucións.

—Interese polos avances científico-tecnolóxicos para dar resposta ás necesidades da humanidade, sobre todo no referente á produción de alimentos e medicamentos.

—Elaboración de informes sobre os traballos feitos e realización de debates.

—Cooperación e corresponsabilidade no traballo en equipo.

—Actitude receptiva e dialogante diante dos puntos de vista dos demais.

—Respecto polas normas de convivencia.

—Valoración crítica dos efectos das transformacións químicas e dos produtos que orixinan, sobre o contorno e sobre nós mesmos, analizando as medidas que se establezan ó respecto.

5.3.9. O movemento e as forzas

Conceptos

- Estudio cinemático do movemento (análise de Galileo).
 - Descrición do movemento.
 - Sistemas de referencia.
 - Principio da inercia.
 - Movemento rectilíneo uniforme.
 - A velocidade.
 - Movemento rectilíneo uniformemente variado.
 - A aceleración.
 - Caída dos graves.
 - Movemento circular uniforme.
 - Movemento dos corpos celestes.
 - Estudio estático das forzas.
 - Concepto operativo de forza.
 - A lei de Hook.
 - Estudio dinámico do movemento (síntese de Newton).

- Principios da dinámica.
- O traballo.
- Cambios no estado cinemático dos corpos.
 - Enerxía cinética.
- Estudio da interacción entre corpos.
- Efectos de contacto.
- A gravitación universal.
 - O peso.
- Enerxía potencial.
 - elástica.
 - gravitatoria.
- Principio de conservación da enerxía.
- O rozamento.
- Máquinas simples.

Procedementos

- Consulta de fontes de información escrita e audiovisual.
- Observación e descrición de fenómenos naturais. Elaboración de informes.
- Deseño e realización de experiencias sinxelas. Emisión de hipóteses, control de factores e determinación de variables.
- Toma de datos, elaboración e interpretación de táboas, gráficas e esquemas para a obtención de conclusións.
- Utilización de modelos científicos.
- Emprego de técnicas de resolución de problemas sinxelos, calculando unha magnitude, coñecidas as outras dúas.

Actitudes

- Interese e curiosidade polos procesos de investigación realizados e os seus resultados.
- Interese na realización correcta das experiencias, recollida de datos, confección de informes, etc.
- Coidado e respecto polo material e instrumentos de laboratorio.
- Valoración da importancia da pulcritude na realización de tódolos traballos, tanto propios como alleos.
- Actitude inquisitiva diante de fenómenos tidos por obvios.
- Cooperación e corresponsabilidade nas distintas fases do traballo en equipo.
- Curiosidade por coñecer os avances científicos.
- Valoración da utilización dos recursos naturais.
- Conciencia do influxo das ciencias na vida diaria.

- Respecto polas normas de convivencia.
- Respecto polas persoas e tolerancia coas peculiaridades individuais.

5.3.10. *Electricidade e magnetismo*

Conceptos

- Fenómenos de electrización.
- Natureza eléctrica da materia.
- Carga eléctrica.
- Forzas electrostáticas.
 - A lei de Coulomb.
- Enerxía potencial eléctrica.
 - Diferencia de potencial.
- Corrente eléctrica.
- A intensidade.
 - Circuíto eléctrico.
- A resistencia.
 - Transferencias enerxéticas.
 - Xeradores.
 - Receptores.
- Imáns.
- Enerxía potencial magnética.
 - Accións mutuas entre correntes e imáns.
- Experiencia de Oersted.
- Experiencia de Faraday.
 - Inducción electromagnética.

Procedementos

- Consulta de fontes de información escrita e audiovisual.
- Realización e análise de experiencias clásicas na unificación e desenvolvemento do electromagnetismo.
- Deseño e realización de montaxes eléctricas sinxelas: circuitos, xeradores e receptores.
- Emprego de instrumentos e técnicas de medida sinxelos. Análise da precisión e exactitude da medida.
- Utilización de modelos e representacións científicas.
- Observación e análise do emprego de fenómenos electromagnéticos na sociedade actual.

Actitudes

- Valoración da investigación científica como medio de coñecemento.
- Interese pola observación dos fenómenos naturais.
- Interese e curiosidade polos procesos de investigación realizados e os seus resultados.

—Interese na realización correcta das experiencias, recollida de datos, confección de informes, etc.

—Coidado e respecto polo material e instrumentos de laboratorio.

—Valoración da pulcritude na realización de tódolos traballos, tanto propios como alleos.

—Actitude inquisitiva diante de fenómenos tidos por obvios.

—Busca da obxectividade diante da información procedente de diversas fontes.

—Cooperación e corresponsabilidade nas labores de traballo en equipo.

—Curiosidade por coñecer os avances científicos.

—Actitude receptiva e dialogante diante dos puntos de vista dos demais.

—Respecto polas normas de convivencia.

—Respecto polas persoas e tolerancia coas peculiaridades individuais.

5.3.11. As radiacións

Conceptos

—Movemento ondulatorio.

- Concepto operativo de onda.

- Características.

- Tipos.

- Propiedades.

- Interferencia.

- Difracción.

- Reflexión.

- Refracción.

—A radiación como transferencia de enerxía.

—Ondas mecánicas.

- O son.

- O eco.

—Ondas electromagnéticas.

- A luz.

- A color.

Procedementos

—Consulta de fontes de información escrita e audiovisual.

—Observación, identificación e descrición de fenómenos ondulatorios naturais. Elaboración de informes.

—Deseño e realización de experiencias sinxelas. Emisión de hipóteses, control de factores e determinación de variables.

—Realización de medicións, toma de datos, elaboración e interpretación de táboas, gráficas e esquemas. Obtención de conclusións.

—Utilizacións de modelos científicos.

Actitudes

—Interese pola observación dos fenómenos naturais.

—Interese e curiosidade polos procesos de investigación realizados e os seus resultados.

—Interese na realización correcta das experiencias, recollida de datos, confección de informes, etc.

—Coidado e respecto polo material e instrumentos de laboratorio.

—Sensibilización diante das agresións que sofre o medio.

—Valoración da importancia da pulcritude na realización de tódolos traballos, tanto propios como alleos.

—Rigor e imaxinación na formulación de hipóteses.

—Busca da obxectividade diante da información procedente de diversas fontes.

—Cooperación e corresponsabilidade no traballo en equipo.

—Actitude receptiva e dialogante diante dos puntos de vista dos demais.

—Respecto polas normas de convivencia.

—Respecto polas persoas e tolerancia coas peculiaridades individuais.

5.4. Especificacións para o cuarto curso

O considera-los estadios de nivel psicoevolutivo dos alumnos dos 12 ós 16 anos, durante a etapa do ensino secundario obrigatorio, e correlaciona-los coa complexidade e requirimentos dos contidos de física e química ou de bioloxía e xeoloxía aconsella fixar, especificamente para o 4º curso, os contidos do currículo que de seguido se relacionan:

- Ciclos da materia e fluxo de enerxía nos ecosistemas.

- Procesos internos. Principais procesos e a súa influencia na configuración do planeta.

- Movemento rectilíneo uniformemente variado. Estudio dinámico do movemento (síntese de Newton). Estudio da interacción entre corpos. Principio de conservación da enerxía.

- O circuito eléctrico. Inducción electromagnética.

- Movemento ondulatorio. A radiación como transferencia de enerxía.

5.5. Criterios de avaliación

—Coñece-la existencia dos distintos compoñentes do universo, a súa distribución e evolución.

Preténdese comprobar se os alumnos e alumnas chegan a comprender que no universo existen infinidade de astros separados por enormes distancias e que están sometidos a un proceso de cambio continuo.

—Relaciona-los planetas do sistema solar e a Terra co conxunto dos demais astros, e establecer diferencias entre eles con base nas características de cada un.

Trátase de avaliar se os alumnos e as alumnas teñen adquirida a idea de que os planetas do sistema solar, aínda que con particularidades específicas, forman parte dun conxunto sometido ás mesmas leis, sendo a Terra un planeta máis entre todos eles.

—Explica-lo aspecto variado e cambiante do planeta co paso do tempo.

Este criterio pretende comprobar se o alumnado ten adquirida a idea de que o planeta cambia de aspecto ó longo do tempo baixo a acción dos axentes externos e da influencia dunha actividade interna, que vai modificando a distribución dos continentes.

—Identificar, mediante a observación, formacións xeolóxicas do contorno e os materiais que as constitúen.

Trátase de comprobar se o alumnado é capaz de diferenciar distintas formas do relevo, especialmente aquelas que lle son familiares e ás que pode acceder facilmente. Así mesmo deberá ser capaz de identificar, mediante claves sinxelas, as rochas e minerais que se atopan no seu contorno xeográfico inmediato e algunhas outras representativas de Galicia.

—Explica-la influencia das condicións climáticas na formación da paisaxe.

Trátase de indagar se os alumnos e as alumnas coñecen os factores que condicionan o clima e como interactúa cos materiais e os seres vivos para conformar as distintas paisaxes e solos de Galicia.

—Recoñece-la existencia dunha dinámica de funcionamento común para tódolos seres vivos, así como unha mesma configuración estrutural, partindo do coñecemento da célula e os seres unicelulares, establecendo relacións ascendentes, ata os seres pluricelulares, e descendentes, ata os virus.

Preténdese comprobar se as alumnas e os alumnos teñen a concepción da célula como a estrutura viva unitaria, na que as distintas funcións están desempeñadas por orgánulos. A existencia de seres unicelulares animais e vexetais, e os trazos diferenciadores entre as células animais e vexetais. Os distintos niveis de agregación, que determinan a existencia de seres pluricelulares, e as funcións que estes desempeñan son basicamente as mesmas que as da célula illada, resolvéndose nun caso mediante os orgánulos e, noutro, pola especialización de grupos de células. Os virus como formas de vida peculiares, nos que se dá un grao de simplificación estrutural máximo.

—Recoñece-los principais grupos de animais e vexetais por medio da observación directa e identifica-las especies características da área xeográfica e de Galicia

en xeral, mediante o uso de guías ou claves sinxelas, utilizando o coñecemento dos trazos morfolóxicos externos máis relevantes.

Trátase de avaliar se os alumnos e as alumnas son capaces de diferenciar os grandes grupos taxonómicos de plantas e animais, así como de recoñecer algunhas das especies máis representativas de Galicia. Deberán facelo con base no coñecemento da morfoloxía externa dos mesmos e progresar no desenvolvemento da capacidade de observación.

—Explica-los procesos de nutrición e respiración como posibilitadores da vida, o primeiro como sistema de abastecemento das células e o segundo como proceso de obtención de enerxía, diferencia-las modalidades, valora-las repercusións sobre o medio, e recoñece-la fotosíntese como forma de nutrición.

Con este criterio búscase comprobar se as alumnas e os alumnos son capaces de establecer diferencias entre os seres autotrofos (vexetais fotosintéticos) e os heterotrofos, e de recoñece-la dependencia duns con respecto dos outros. Debe estar clara a diferenza entre os sistemas de obtención de alimento e respiración desde o punto de vista funcional, e débese buscar que os alumnos e as alumnas interpreten a fotosíntese como un proceso de nutrición, independente da respiración, aínda que relacionado con ela (non debe ser interpretada como unha «respiración ó revés»).

—Diferencia-las distintas formas de reprodución e desenvolvemento embrionario e recoñece-la repercusión deste proceso na historia da vida no planeta.

Trátase de comprobar se as alumnas e os alumnos coñecen as modalidades de reprodución asexual e sexual de forma global e establecen unha relación entre elas e a adaptación dos seres vivos ó medio a través do tempo. As semellanzas e diferencias entre os mecanismos de fecundación nos animais e vexetais, así como as grandes liñas polas que discorren os procesos de desenvolvemento embrionario deberán servir para comprende-la afinidade entre tódolos seres vivos, incluído o ser humano.

—Comprender que no organismo humano existe unha coordinación entre as funcións dos diferentes órganos e que o equilibrio depende tanto do funcionamento individual de cada un deles, como do conxunto e valora-las repercusións dos hábitos e comportamentos sobre o mantemento deste equilibrio.

Con este criterio búscase que os alumnos e as alumnas teñan adquirida a noción de globalización no funcionamento do organismo, onde as funcións dos diferentes órganos, aparellos e sistemas non son fenómenos illados, senón que existe unha coordinación entre todos eles, dirixida a mante-lo fenómeno vital. Coñecer e comprende-la reprodución nos seres humanos e os procesos nos que se apoia, así como as normas de coitado e hixiene en relación coas prácticas sexuais. Ter conciencia de que as funcións dos diferentes aparellos poden verse alteradas por múltiples causas, o que pro-

voca trastornos e molestias e que a saúde (a boa saúde) é un fenómeno que se deriva do correcto funcionamento das estruturas que soportan as funcións do ser humano, así como a importancia da hixiene e coidado persoal e a atención que se debe prestar a determinados hábitos que puidesen deteriora-la propia saúde ou a doutras persoas, valorando as consecuencias do fenómeno social sobre o equilibrio do organismo, tanto físico como psíquico. Débese prestar especial atención á toma de conciencia sobre a alimentación e a relevancia que ten na saúde.

—Recoñece-los compoñentes dos ecosistemas e interpreta-las relacións que existen entre eles, sendo capaces de levar a cabo estudos que permitan a súa caracterización, e valorar cualitativamente a existencia de deterioración.

Preténdese comproba-la capacidade que o alumno e a alumna teñen desenvolva de cara a comprende-la influencia que exercen as condicións do medio na distribución dos seres vivos, a repercusión da fotosíntese na composición da atmosfera, ademais de se-la fonte de materia orgánica dos ecosistemas. Débese comprender que os intercambios de materia e enerxía fan posible a supervivencia das especies, baseándose neles o concepto de equilibrio ecolóxico. Así mesmo deben ser conscientes de que o ser humano depende dos elementos naturais, tanto xeolóxicos como biolóxicos. Deberán, ademais, ser capaces de tomar datos en ambientes naturais e facer interpretacións deles.

—Utiliza-lo coñecemento da composición universal da materia para explica-las súas propiedades, o seu comportamento eléctrico e a súa diferente forma de presentarse, como elementos e compostos.

Este criterio trata de comprobar se o alumnado pode explica-lo comportamento e as propiedades da materia, e como un nivel máximo de logro, que sexa capaz de comprende-la súa periodicidade, todo iso tendo en conta a discontinuidade dos sistemas materiais. Así mesmo debe comprender que a materia está composta por átomos, independentemente do estado de agregación no que se presente e que os compostos son combinacións de elementos que se poden descompoñer noutras sustancias.

—Aplica-la teoría cinética para explicar fenómenos como: os cambios de estado, a dilatación e a propagación da calor; e obter sustancias puras a partir de mesturas utilizando procedementos físicos.

Trátase de avaliar se os alumnos e as alumnas, mediante a teoría cinética, son capaces de interpretar fenómenos como os cambios de estado, a dilatación, etc. Debe tamén progresar na comprensión da existencia de técnicas de separación baseadas en procedementos físicos e químicos e que existen propiedades comúns en tódolos sistemas materiais. Que a calor é un mecanismo de transferencia de enerxía, sendo a temperatura o indicador do nivel enerxético.

—Aplica-lo coñecemento do modelo elemental de reacción e da teoría atómica para explica-la conservación da masa nas reaccións químicas e a formación de novas sustancias a partir doutras.

O obxectivo deste criterio é comprobar que o alumnado comprende a posibilidade que ten a humanidade de mellora-la súa calidade de vida creando novos materiais, por medio de reaccións químicas, onde sempre se conserva a masa e se producen cambios enerxéticos, redistribuíndose os átomos mediante a ruptura de enlaces e a formación doutros novos. Os alumnos e as alumnas tamén deberán comprender que existen factores que modifican o desenvolvemento das reaccións químicas.

—Caracterizar cualitativa e cuantitativamente movementos sinxelos identificando o sistema de referencia-observador e describíndoos en termos de: posición, traxectoria, desprazamento, velocidade e aceleración.

Este criterio pretende comprobar se o alumnado é capaz de comprende-la natureza do movemento, a súa relación co sistema de referencia empregado polo observador e describilos cualitativamente como rectilíneos ou curvilíneos e uniformes ou variados (acelerados ou retardados); xunto coa operatividade das ideas de velocidade e aceleración, apreciando cualitativamente o seu carácter vectorial. Tomando datos espacio-tempo dalgúns movementos rectilíneos e circulares sinxelos a partir de medidas directas, rastros de marcadores de tempo e fotografías de exposición múltiple; procesando os datos coa ordenación en táboas, elaboración de gráficas $[e/t]$ - $[v/t]$ extraer conclusións cuantitativas sobre as velocidades e cualitativas sobre as aceleracións; así como, explica-los fenómenos naturais periódicos no sistema solar do día-noite, do ano, das eclipses, das estacións e das fases lunares; pola súa descrición cinemática e xustificación mediante reprodución sobre modelos observables co emprego de maquetas e esquemas.

—Identifica-lo concepto operativo de forza emanado da explicación de interaccións elementais e interpretar fenómenos naturais sinxelos cos principios da mecánica newtoniana, recoñecendo a lei da gravitación universal como unha xustificación da forza-peso e da cohesión dinámica do Universo.

Este criterio trata de avalia-la evolución dos alumnos e das alumnas na comprensión da natureza das forzas pola súa capacidade de identificar accións e reaccións implicadas en sinxelas situacións de interaccións de contacto e a distancia, estáticas (deformacións e equilibrios), dinámicas (variacións no estado cinemático) e na superficie ou no seo dos fluídos. A gravitación universal interpretarase como unha explicación plausible dos efectos da forza-peso dos corpos e da súa correlación coas observacións do comportamento cinemático dos corpos celestes. Así mesmo, valorarase a capacidade de facer prediccións sobre a evolución futura dos sistemas e de explica-la vantaxe mecánica ó empregar algunhas máquinas simples, identificando a presenza do rozamento e da súa influencia no rendemento.

—Recoñece-la presenza da enerxía en tódalas situacións, identificando as súas formas cinética e potencial, explica-la como unha propiedade dos sistemas materiais

ó poder desenvolver cambios polas transformacións enerxéticas interformas e/ou mediante as transferencias enerxéticas, cumpríndose o principio de conservación da enerxía.

Este criterio busca confirma-la comprensión no alumnado do concepto globalizador de enerxía ó manifesta-la capacidade de recoñece-la súa presenza en todas as situacións, identificando as formas de enerxía cinética e de enerxía potencial elástica, potencial gravitacional, potencial eléctrica e potencial magnética; xunto cos conceptos de traballo, calor e radiación, como transferencia de enerxía duns sistemas a outros, aplicando cualitativamente a situacións sinxelas o principio de conservación da enerxía. Así mesmo, comprobarase que os alumnos e as alumnas interpretan conceptualmente o consumo de enerxía como a capacidade dun sistema para, desenvolvendo un proceso, realizar un traballo útil, identificando as fontes de enerxía e valorando as vantaxes e os problemas do seu emprego.

—Recoñece-la natureza eléctrica da materia coa realización de experiencias de interaccións entre cargas e entre imáns; así como, deseñar e realizar circuitos eléctricos, nos que facendo medidas identifica-las transformacións e as transferencias enerxéticas; ademais evidencia-los efectos magnéticos xerados polas correntes eléctricas e a xeración de correntes eléctricas por dispositivos magnéticos.

Este criterio trata de comprobar se os alumnos e as alumnas son capaces de concluí-la natureza eléctrica da materia, explicando a fenomenoloxía, estática e dinámica, de experiencias de electrización-interacción entre cargas, e de imantación-interacción entre imáns, xunto coa xustificación das propiedades conductoras-illantes e ferromagnéticas-non ferromagnéticas manifestadas polos materiais e os dispositivos. Co deseño e a montaxe de circuitos eléctricos elementais, de corrente continua, acadar un modelo de funcionamento do sistema ó analiza-lo comportamento do circuito e dos compoñentes, xeradores e receptores, facendo medidas de diferenza de potencial e intensidade en diferentes puntos e situacións. Así mesmo, avaliarase se os alumnos poden formular, dun xeito experimental, a relación entre a electricidade e o magnetismo pola manifestación dos efectos magnéticos das correntes eléctricas e da indución de correntes eléctricas, por medios magnéticos, chegando a describir cualitativamente o funcionamento do motor eléctrico e da dínamo conxuntamente coa súa relación coa produción industrial de electricidade para o consumo.

—Identifica-los fenómenos de propagación de movementos ondulatorios como os de ondas en medios elásticos, os do son e os da luz, explicándoos polas súas propiedades e recoñecendo, coa súa recepción, as radiacións como unha transferencia de enerxía.

Este criterio intenta avaliar se o alumnado é capaz de explica-lo comportamento da luz e do son nos fenómenos naturais polas súas propiedades; e para a luz, empregando o modelo da óptica xeométrica, comprobar experimentalmente os fenómenos da reflexión e da refracción. Así mesmo, pódense poñer de manifesto a

composición espectral da luz, a existencia das cores e a súa composición.

6. CIENCIAS SOCIAIS, XEOGRAFÍA E HISTORIA

6.1. Introducción

A articulación do currículo escolar por áreas responde á necesidade que ten a escola de asumir-la comprensión dunha realidade social rica e complexa, que promove cada día novas formas de coñecemento que logo poden converterse en contidos de aprendizaxe.

As ciencias sociais ocúpense de organizar e interpreta-los coñecementos resultantes da reflexión da sociedade sobre de si mesma. Estes coñecementos experimentaron un crecemento cualitativo e cuantitativo importante, e deron orixe a unha serie de corpos diferenciados como a xeografía, a historia, a economía, a antropoloxía, a socioloxía..., ás que hoxe hai que engadir novas temáticas que se agrupan en conxuntos coherentes como a educación ambiental, cívica, para o consumo, a paz ou o lecer.

A área adoece dunha fundamentación epistemolóxica global, polo que é preciso concibila como un lugar de encontro de disciplinas e materias que coinciden no seu fin: o estudo dos homes e mulleres en sociedade. Sen embargo, cada unha das ciencias ás que corresponden as disciplinas escolares teñen unha coherencia interna: o seu propio corpo conceptual, maneiras características de relaciona-los conceptos, unha forma específica de comproba-las súas hipóteses e unhas habilidades e técnicas peculiares.

É evidente que para incorporar cada ciencia ó ámbito da aprendizaxe habería que ter en conta o seu carácter epistemolóxico, o que multiplicaría as dificultades do alumnado e profesorado no proceso de ensino-aprendizaxe. Por iso, cando se analizan as que figuran no deseño na actualidade, vese que hai dúas que teñen unha meirande antigüidade académica e que, sobre de todo, desempeñaron un importante papel na formación do alumnado: a xeografía e a historia. Por isto mesmo, por seren ámbalas dúas disciplinas que abordan a realidade social e humana desde perspectivas diferentes e mais integradoras, parece importante que sigan desempeñando un papel prioritario dentro dos currículos escolares.

Nos últimos tempos produciuse unha significativa evolución na xeografía e na historia que se iniciou no terreo da investigación científica. A xeografía, como análise da dinámica espacial e a historia que explica a transformación dos sistemas sociais a través do tempo, supoñen unha concepción moi distinta da que tiña o ensino tradicional. O espazo e o tempo, lonxe de seren abstractos ou conformados por elementos estáticos, configúranse como entes problemáticos, produto das interaccións que se establecen entre as persoas organizadas en sociedade.

A xeografía dos ríos máis longos, as montañas máis altas, as cidades máis populosas, os edificios máis importantes e a historia dos reis e as batallas, tiveron a

súa lexitimación didáctica nunha ciencia decimonónica clasificatoria e descritiva.

É necesario un cambio profundo no ensino e aprendizaxe da historia e da xeografía, que supere esta concepción tradicional. Para iso é preciso incorporar novas metodoloxías, máis creativas e activas, que favorezan a construción, por parte dos alumnos e alumnas, dos seus propios coñecementos.

A organización da área ofrece un marco de referencia no que pretende recoller:

—As necesidades dos alumnos e das alumnas.

—O carácter científico das disciplinas que a conforman.

—As investigacións didácticas, especialmente no ámbito da xeografía e da historia.

—As aportacións da psicoloxía cognitiva.

Unha serie de razóns fundamentais fan que o estudo da xeografía, historia e arte de Galicia ocupen un lugar destacado no novo proxecto educativo.

En primeiro lugar, unha das funcións dos centros educativos é a de transmitir a cultura propia da sociedade na que se inserta. É lóxico que a reforma contemple o Estado das autonomías e, polo tanto, a xeografía, a historia e a arte da Galicia, proporcionan o marco adecuado para entender, comparar, criticar e melloralo coñecemento do propio e do alleo.

En segundo lugar, as aportacións recentes da psicoloxía evolutiva sinalan que, na idade que nos ocupa, os coñecementos adóquense mellor do particular ó xeral, do concreto ó abstracto. E o particular e o concreto é o contorno, o medio no que se desenvolve o individuo e do que forma parte. De aí, que o marco referencial dos ciclos da etapa secundaria obrigatoria deba ser a cultura propia do país, para contribuír ó respecto colectivo do pobo galego e das institucións xurdidas democráticamente.

Sen embargo convén aclarar que non é o fin último da área o coñecemento exhaustivo da Comunidade, nin sequera potenciar certo chauvinismo ou triunfalismo sobre o que somos, se non de acadalo que poderíamos chamar coñecemento para a transferencia. Porque na medida en que na escola se ensaien estratexias de exploración, descubrimento e investigación no contorno próximo, poden os alumnos e alumnas adquirirla capacidade de transferirlos seus modelos de estudo da realidade a distintos contextos espaciais e temporais.

Débense propoñer actividades que integren o saber escolar na cultura propia da comunidade, porque apreciando esta e tomándoa como valor de referencia, entenderemos mellor outros modelos culturais.

6.2. Organización da área

Para proporcionar unha maior flexibilidade na organización da área e referendala súa configuración, recórrase á estruturación dos contidos en varios eixes temáticos:

—Espacio e sociedade, que acolle contidos xeográficos referidos a:

- A percepción do espacio e a súa representación.
- O espacio ecoxeográfico.
- A poboación e as desigualdades na ocupación do espacio.
- Os recursos e a súa explotación.
- Espacio e poder político.
- O artellamento social do espacio.

—Sociedades históricas e cambio no tempo, no que se tratan preferentemente as transformacións da sociedade, vendo as mudanzas e as permanencias ó longo do tempo. Abrangue:

- Iniciación ó método histórico.
- Cambio e continuidade.
- Transformación e revolución na época contemporánea.

—Sociedades históricas e culturas diversas. Neste eixe abordaremos contidos das grandes etapas da historia occidental desde unha perspectiva sincrónica. Estes estudos completaranse coa comprensión doutras culturas distintas, ata alcanzar modelos de referencia que nos permitan valorar positivamente a pluralidade cultural no mundo. Comprende:

- Das sociedades prehistóricas á antigüidade clásica.
- Sociedades medievais e da época moderna.
- Sociedades e culturas diversas.

—Mundo actual ten unha formulación decididamente interdisciplinar con referencias explícitas ás restantes materias que compoñen a área: socioloxía, economía, antropoloxía...Inclúe:

- Desequilibrios e conflitos no mundo actual.
- Organización económica e mundo do traballo.
- Ciencia, arte e cultura no mundo de hoxe.
- Poder político e participación cidadá.

—A vida moral e a reflexión ética. Os obxectivos, contidos e criterios de avaliación relativos a este eixe aparecen a continuación dos criterios de avaliación xerais da área, pola súa especificidade. Comprende:

- Universalidade e historicidade da ética.
- As manifestacións relixiosa e civil da autoridade.
- A ética no mundo actual.

Nos bloques distinguimos tres tipos de contidos:

—Feitos e conceptos que se refiren fundamentalmente á análise e reconstrución das coordenadas espacio-temporais para a comprensión do presente mediante a explicación do pasado e á adquisición de nocións relativas ás ciencias sociais.

—Procedementos que se refiren ás técnicas específicas de investigación xeográfica e histórica, encamiñadas a verificar as súas hipóteses, como son: traballo con materiais e fontes de distinta natureza, técnicas de análises de datos, que se recollen baixo o nome de tratamento da información, os instrumentos metodolóxicos para a comprensión da causalidade espacial e histórica e a reelaboración do discurso histórico e resolución de problemas xeográficos por medio de modelos explicativos, realización de traballos de investigación e o desenvolvemento de técnicas de comunicación oral e escrita.

Os procedementos proporcionan á área a coherencia e o equilibrio entre os contidos conceptuais e as habilidades e técnicas instrumentais.

—Contidos referidos a actitudes e valores terminan de configurar a base didáctica da área. Neles faise referencia ás actitudes de convivencia, tolerancia, solidariedade e participación crítica que deben ser compartidas polo resto das áreas que se contemplan na etapa secundaria obrigatoria.

6.3. Obxectivos xerais

O ensino na área de ciencias sociais, xeografía e historia, na etapa de educación secundaria obrigatoria, terá como obxectivo contribuir a desenvolver nos alumnos e nas alumnas as capacidades seguintes:

—Promover un sentimento positivo de pertenza a unha Comunidade nacional (Galicia), a un Estado histórico (España) e a unha cultura universal, desde posicións solidarias e respectuosas con outras comunidades, outros estados e outras culturas.

—Comprender que o patrimonio natural, cultural, histórico e artístico galego é diferente ó das outras nacionalidades e autonomías que compoñen o Estado español, participando activamente na súa defensa e conservación.

—Aplica-los coñecementos adquiridos a partir do contacto coa realidade social galega para comprender a súa situación actual, tendo en conta os factores externos que a condicionan influíndo, ás veces decisivamente, no funcionamento da nosa sociedade.

—Identificar e apreciar a pluralidade das comunidades sociais ás que pertence, participando criticamente dos proxectos, valores e problemas delas con plena conciencia dos seus dereitos e deberes e rexeitando as discriminacións existentes por razón de nacemento, raza, sexo, relixión ou calquera outra circunstancia persoal ou social.

—Identifica-los procesos e mecanismos básicos que rexen o funcionamento dos feitos sociais, utilizar este coñecemento para comprender as sociedades contemporáneas, analiza-los seus problemas máis preocupantes e formar un xuízo persoal, crítico e razoado.

—Valora-la diversidade lingüística e cultural como dereito dos pobos e individuos á súa identidade, manifestando actitudes de tolerancia e respecto por outras cul-

turas e opinións que non coinciden coas propias, sen renunciar por iso a un xuízo crítico sobre elas.

—Identificar e analizar a diferentes escalas as interaccións que as sociedades humanas establecen cos seus territorios na utilización do espazo e do aproveitamento dos recursos naturais, valorando as consecuencias de tipo económico, social, político e medio-ambiental destas.

—Identificar e analiza-las interrelacións que se producen entre os feitos políticos, económicos, culturais, que condicionan a traxectoria histórica das sociedades humanas, así como o papel que os individuos, homes e mulleres desempeñan nelas, asumindo que estas sociedades son o resultado de complexos e longos procesos de cambio que se proxectan no futuro.

—Valorar e respecta-lo patrimonio natural, cultural, lingüístico, artístico, histórico e social, asumindo as responsabilidades que supón a súa conservación e mellora, apreciándoo como fonte de pracer e utilizándoo como recurso para o desenvolvemento individual e colectivo.

—Resolver problemas e levar a cabo estudos e pequenas investigacións aplicando os instrumentos conceptuais, as técnicas e procedementos básicos da indagación característicos das ciencias sociais, a xeografía e a historia.

—Obter e relacionar información verbal, icónica, estatística, cartográfica... a partir de distintas fontes, e en especial dos actuais medios de comunicación, tratala de maneira autónoma e crítica de acordo co fin perseguido e comunicala ós demais de xeito organizado e intelixible.

—Realizar tarefas en grupo e participar en discusións e debates cunha actitude constructiva, crítica e tolerante, fundamentando adecuadamente as súas opinións e propostas e valorando a discrepancia e o diálogo como unha vía necesaria para a solución dos problemas humanos e sociais.

—Aprecia-los dereitos e liberdades humanas como unha conquista irrenunciable da humanidade e unha condición necesaria para a paz, denunciando actitudes e situacións discriminatorias e inxustas e mostrándose solidario cos pobos, grupos sociais e persoas privados dos seus dereitos ou dos recursos económicos necesarios.

—Recoñece-las peculiaridades do coñecemento científico sobre o social, valorando que o carácter relativo e provisional dos seus resultados ou a aportación persoal do investigador son parte do proceso de construción colectiva dun coñecemento sólido e rigoroso.

6.4. Bloques de contidos

Eixe de espazo e sociedade

6.4.1. A percepción do espazo e a súa representación

Conceptos

—A percepción espacial dos alumnos e alumnas.

- A fotografía aérea. O concepto de plano e mapa. O xogo de escalas. A orientación no mapa e na realidade.
- A elaboración de itinerarios coa axuda de mapas e planos.
- Identificación no mapa de formas de terreo.
- A análise de espazos diferenciados.

Procedementos

- Levantamento de bosquexos sobre distintos espazos.
- Elaboración de planos a escala grande sobre distintas realidades espaciais.
- Elaboración de itinerarios sobre o plano e o mapa.
- Lectura e interpretación de mapas a escala grande.
- Localización de lugares no plano e no mapa.
- Construcción de perfís topográficos simples.
- Análise da percepción espacial do alumnado.
- Relacionar planos ou mapas con feitos xeográficos.
- Xogos de simulación nos que se relacionen elementos de representación cartográfica.

Actitudes

- Valoración do espazo como froito dun esforzo colectivo da sociedade.
- Valoración das técnicas de análise espacial como un instrumento de axuda para desenvolverse na vida cotiá.

6.4.2. O espazo ecoxeográfico

Conceptos

- A percepción da dinámica espacial.
- As formas do terreo como condicionantes da actividade humana.
- Os solos e a actividade agraria.
- Interaccións entre os grupos sociais e o medio ambiente. Os problemas de degradación espacial.
- Principais unidades paisaxísticas en Galicia e España, como resultado das interaccións entre clima, relevo, augas e vexetación.

Procedementos

- Recollida e tratamento de datos de precipitacións e temperaturas.
- Análise e interpretación das fontes escritas.
- Análise e interpretación de fotos e diapositivas.
- Análise e interpretación das relacións: pendente/ solos/ recursos hídricos/ cultivos.
- Análise e interpretación das relacións: formas do terreo/recursos/asentamentos rurais ou urbanos.

- Análise e interpretación de problemas de degradación espacial: contaminación das augas, aire, espazos litorais, etc.

- Identificación no campo de solos pola súa textura e potencia.

- Identificación no campo de distintas formas do terreo.

Actitudes

- Valoración de todas e cada unha das parcelas espaciais impedindo a súa degradación.

- Respecto polas formacións vexetais e as especies animais como un ben de tódolos cidadáns.

6.4.3. A poboación e as desigualdades na ocupación do espazo

Conceptos

- A alimentación e a saúde como condicionantes da poboación.

- Natalidade e mortalidade en distintas realidades espaciais.

- Os contrastes no crecemento demográfico.

- As desigualdades na distribución da poboación. Poboación e recursos: densidade de poboación e superpoboación.

- Os movementos migratorios e as súas repercusións en Galicia.

Procedementos

- Recollida e tratamento de datos estatísticos.

- Representación gráfica de datos estatísticos.

- Análise e interpretación de noticias de prensa.

- Análise e interpretación de situacións que implican varios factores causais para a resolución de problemas demográficos.

- Elaboración de informes sobre a problemática demográfica.

Actitudes

- Valoración das distintas formas de vida dos habitantes de espazos afastados.

- Toma de conciencia das desigualdades existentes dentro da poboación mundial.

- Valoración da vida e da dignidade das persoas independentemente da súa procedencia.

6.4.4. Os recursos e a súa explotación

Conceptos

- Os recursos: tipos e características.

- A depredación dos recursos: a minería, a caza, a pesca, a agricultura primitiva.

—A produción de recursos: a agricultura, o bosque, a acuicultura.

—Espacios agrarios e problemas da agricultura en Galicia e en España.

—A problemática do mundo mariñeiro en Galicia.

—As distintas fontes de enerxía. A transformación dos recursos: a industria.

—Os espacios industriais e as perspectivas da industria en Galicia, España e Europa.

—O movemento de recursos e produtos. Os transportes e as comunicacións.

—Os problemas de esgotamento do solo e a degradación ambiental.

Procedementos

—Elaboración de mapas conceptuais sobre as distintas formas de explotación dos recursos.

—Análise e interpretación de noticias de prensa.

—Lectura, interpretación e elaboración de mapas temáticos.

—Resolución de problemas multicausais.

—Análise da estrutura de distintas formas de agricultura, gandería ou pesca.

—Análise dun proceso industrial.

—Xogos de simulación sobre a relación sociedade/recursos.

Actitudes

—Valoración dos recursos como uns bens a protexer.

—Valoración e defensa do medio como configurador da calidade de vida das persoas.

6.4.5. *Espacio e poder político*

Conceptos

—Formas de organización política dos territorios.

—A organización política e administrativa dos territorios galego, español e europeo.

—Comunidades autónomas e desequilibrios rexionais.

—Os poderes transnacionais. A construción da nova Europa.

Procedementos

—Análise e interpretación de textos legislativos.

—Análise, interpretación e elaboración de mapas temáticos.

—Recollida, análise e interpretación de fontes estatísticas.

—Representacións cartográficas a distintas escalas.

—Xogos de simulación nos que entren en relación distintos intereses políticos, económicos...

—Elaboración de dosieres e murais sobre o poder político e a súa incidencia no espazo.

Actitudes

—Respecto e valoración das distintas maneiras de organización dos distintos grupos sociais.

—Valoración da riqueza organizativa da sociedade.

—Respecto polas opinións alleas.

6.4.6. *O artellamento social do espazo*

Conceptos

—A vivenda como núcleo vital de asentamento.

—A evolución da vivenda e as transformacións das cidades galegas a través do tempo.

—Elementos, funcións e problemas no espazo urbano de hoxe. A ordenación do territorio: os plans xerais de ordenación urbana.

—Cambios na Galicia rural e urbana: as relacións de interdependencia.

—As cidades como patrimonio cultural. Principais aglomeracións urbanas do mundo.

Procedementos

—Análise e interpretación de mapas e imaxes.

—Realización e tratamento de enquisas no espazo rural e urbano.

—Análise e avaliación de plans xerais de ordenación.

—Resolución de problemas multicausais.

—Xogos de simulación sobre problemas relacionados co espazo rural e urbano.

—Elaboración de dosieres sobre a problemática rural e urbana.

—Elaboración de dosieres sobre a problemática da vivenda.

Actitudes

—Valoración e respecto da cidade como patrimonio de todos.

—Valoración das distintas maneiras de habitación das persoas como froito da súa cultura e nivel económico.

—Valoración e respecto do espazo como froito inestable dunha longa historia.

Eixe de sociedades históricas e cambio no tempo

6.4.7. *Iniciación ó método histórico*

Conceptos

—Iniciación á comprensión da lóxica e os métodos de investigación histórica. O interese da historia individual. A relación entre o individual e o social.

—Iniciación ó traballo con fontes: clasificación, a súa relación co tempo e o espazo. Conexión das fontes cos feitos colectivos e a vida cotiá. Relación con acontecementos significativos.

—Iniciación á cronoloxía histórica por medio de técnicas de representación. Concepto de cambio e permanencia. Aspectos da causalidade histórica e formulación de hipóteses explicativas.

Procedementos

—Realización de resumos e sínteses a partir de material elaborado a través das fontes.

—Organización dun arquivo das fontes recollidas, despois de ter traballado sistematicamente con elas.

—Utilización da prensa e dos medios audiovisuais.

—Confección de eixes cronolóxicos para ordenar secuencias temporais.

—Comprensión empática e explicación das ideas, intencións e actuacións das persoas implicadas en acontecementos históricos.

—Confección de dosieres sobre a historia da familia, empregando fontes orais, escritas, gráficas...

Actitudes

—Sensibilidade e preocupación polo rigor e obxectividade na busca e interpretación da información histórica.

—Valoración do progreso experimentado pola humanidade atendendo a diversos criterios e consideracións que non se limiten ó benestar material.

—Valoración dos vestixios do pasado e disposición a actuar de maneira favorable á súa conservación.

—Participación activa nos asuntos colectivos e aceptación das responsabilidades que se contraen.

6.4.8. *Cambio e continuidade*

Conceptos

—O cambio e a continuidade a través da evolución no tempo de aspectos significativos da vida humana: economía, política, alimentación, vivenda...

—Os grandes períodos e estilos da historia da arte a través dalgunhas obras relevantes.

Procedementos

—Realización de gráficos para ordenar, secuenciar e contextualizar feitos históricos.

—Interpretación e representación de procesos de cambio mediante diagramas, eixes temporais, cadros, mapas, murais.

—Análise comparativa de distintos procesos de cambio histórico afastados entre si no espazo e no tempo, buscando analogías e contrastes.

—Desenvolvemento da habilidade para identificarse coa xente doutros tempos e lugares.

—Emprego e produción de guías de lugares de interese (museos, castelos, fábricas ...).

Actitudes

—Sensibilidade e preocupación polo rigor e a obxectividade na busca e interpretación da información histórica.

—Tolerancia, respecto e valoración crítica de épocas e sociedades distintas da propia.

6.4.9. *Transformación e revolución na época contemporánea*

Conceptos

—Transformacións socioeconómicas: industrialización e cambio agrario. Factores que interveñen no proceso de cambio: científicos, técnicos, económicos, sociais, políticos... Consecuencias: un novo sistema económico, unha nova sociedade, o desenvolvemento das cidades, as migracións, os transportes.

—A revolución liberal. A crise da sociedade do antigo réxime e o cambio xurídico-político. Aspectos ideolóxicos e vida cotiá na nova sociedade burguesa.

—As grandes conmocións do século XX: A grande guerra, a revolución soviética, o nacemento das novas nacións, os fascismos.

—Galicia no século XIX: a pervivencia do antigo réxime na propiedade e explotación da terra. A ausencia da industria e a lentitude no progreso. Unha sociedade de base agraria. O caciquismo político. A formación dunha conciencia propia.

—Galicia no século XX: unha lenta e serodia modernización. As transformacións agrarias e as melloras técnicas. A consolidación da industria conserveira. Unha sociedade cambiante e conflictiva: a morte da fidalguía e a redención dos foros.

Procedementos

—Caracterización cualitativa dun tempo histórico a partir de documentos e vestixios.

—Comparación e crítica de fontes diferentes que traten do mesmo tema.

—Construción de gráficos para ordenar, contextualizar e secuenciar feitos históricos.

—Proxección e programación de investigacións históricas.

Actitudes

—Valoración dos vestixios do pasado referentes á arqueoloxía industrial e construcións civís e disposición a actuar de maneira favorable á súa conservación.

—Predisposición a considera-los puntos de vista e crenzas doutras épocas para comprender mellor as súas intencións e as súas accións.

—Curiosidade por indaga-la orixe das tensións e os conflitos no mundo contemporáneo.

—Valoración dos dereitos humanos como unha conquista histórica.

Eixe de sociedades históricas e culturas diversas

6.4.10. *Das sociedades prehistóricas á antigüidade clásica*

Conceptos

—A prehistoria como proceso longo. Un tempo de milenios. A vida dos primeiros poboadores. A loita pola supervivencia (a recolección, a caza, a pesca). O pensamento máxico-simbólico.

—O proceso de sedentarización. A aparición das actividades agrarias. A vida en comunidade. A organización en clans. Cultura material, manifestacións artísticas e relixiosas.

—Vestixios prehistóricos en Galicia.

—As primeiras civilizacións históricas. A antigüidade clásica. Atenas, unha polis democrática: a organización da sociedade. Unha nova cultura: deuses e templos.

—A época imperial romana: a organización política, expansión territorial e estrutura económica. Oríxes do cristianismo.

—O legado de Roma en Hispania: cultura e arte. A presenza romana no noroeste peninsular.

Procedementos

—Utilización de guías, índices, ficheiros ou catálogos que dan acceso ás fontes de información.

—Confección de eixes cronolóxicos para ordenar secuencias temporais.

—Transformación de imaxes en mapas conceptuais ou de estatísticas en gráficas.

—Formulación de hipóteses explicativas, indagando as conexións causais nos cambios históricos.

—Establecemento de relacións entre as obras artísticas e as sociedades que as producen.

—Análise de determinados aspectos da vida cotiá que caracterizan unha sociedade.

—Realización de saídas e visitas a lugares de interese histórico-artístico para a recollida e tratamento de información.

Actitudes

—Receptividade e curiosidade crítica ante as manifestacións artísticas doutros momentos da historia.

—Interese por coñecer sociedades e culturas diferentes, valorándoas como elementos enriquecedores da existencia colectiva da sociedade.

—Tolerancia, respecto e valoración crítica das actitudes, crenzas e formas de vida das épocas prehistórica e antiga.

6.4.11. *Sociedades medievais e da época moderna*

Conceptos

—A época medieval: novos asentamentos en Europa; os pobos xermanos. O reino suevo de Galicia. España na idade media: Al-Andalus e os reinos cristiáns. A confluencia das distintas tradicións relixiosas na España medieval: cristianismo, islamismo e xudaísmo.

—A organización do espazo na época feudal. Sistema feudal e réxime señorial. A sociedade feudal: nobres, frades e labregos.

—O nacemento das cidades europeas: o artesanado e o comercio; a burguesía e os gremios. O arte medieval e o Camiño de Santiago.

—A conflictividade económica, social e política na baixa idade media: o exemplo galego.

—A sociedade na época moderna: a consolidación da sociedade estamental. As pervivencias do pasado. O afianzamento da burguesía. O nacemento da fidalguía galega.

—O novo pensamento. A ampliación do mundo coñecido: os descubrimentos. As repercusións económicas na vida europea e americana.

—A loita pola consolidación do poder real: do nacemento do estado moderno á monarquía absoluta.

—Os cambios relixiosos e ideolóxicos. Reforma e contrarreforma. Do humanismo renacentista ó pensamento ilustrado. O esplendor artístico e literario.

Procedementos

—Realización de resumos e sínteses a partir de material elaborado co uso de fontes e materiais diversos.

—Secuencia de feitos por medio de frisos cronolóxicos.

—Localización espacial de feitos históricos ocorridos nunha determinada época.

—Análise comparativa de distintos procesos de cambio histórico afastados entre sí no espazo e no tempo, buscando analogías e contrastes.

—Comprensión empática e explicación de ideas, intencións e actuacións das persoas implicadas en acontecementos históricos.

—Proxección e programación de traballos monográficos ou pequenas investigacións.

—Utilización do contorno como evidencia do pasado.

Actitudes

—Sensibilidade e preocupación polo rigor e obxectividade na busca e interpretación de información histórica.

—Interese por coñecer obras artísticas de épocas distintas para desenvolve-lo gusto estético persoal.

—Predisposición a considera-los puntos de vista e crenzas doutras persoas, noutros tempos, para comprender mellor as súas intencións e accións.

—Respecto polo patrimonio cultural da propia comunidade e interese pola súa conservación.

6.4.12. *Sociedades e culturas diversas*

Conceptos

—Diversidade e relativismo cultural a través da análise dalgúns elementos de culturas distintas á propia. Ambiente natural, cultura material, maxia, relixión e ciencia.

—As culturas actuais e as súas interaccións: culturas dominantes e culturas dominadas. Procesos de aculturación.

Procedementos

—Traballo sobre textos ordenando as ideas principais e secundarias.

—Organización da información recollida en fichas conceptuais e ordenación temática dela.

—Busca de analoxías e diferencias entre individuos, obxectos e situacións nunha época pasada e na época contemporánea.

—Dadas diversas explicacións sobre un feito, selecciona-la máis probable, xustificando a elección.

—Desenvolvemento da habilidade para identificarse coa xente doutros tempos e espazos.

—Elección de fontes de información necesarias para a realización dun traballo persoal escollendo, de forma razoada, o esquema organizativo que debe levar.

—Realización de mapas conceptuais a partir de datos coñecidos.

Actitudes

—Valoración e respecto polas manifestacións artísticas doutras sociedades comprendendo o interese que teñen na formación do gusto estético persoal.

—Tolerancia e respecto ante as crenzas e formas de vida das culturas afastadas dos nosos gustos e opcións persoais.

—Predisposición a considera-los feitos dunha determinada cultura desde a perspectiva dela tentando comprendela mellor nas súas características básicas.

Eixe do mundo actual

6.4.13. *Desequilibrios e conflitos no mundo actual*

Conceptos

—A configuración do mundo en bloques e as súas consecuencias: a carreira armamentística e a ameaza nuclear.

—Nacemento e evolución do Terceiro Mundo. A descolonización. O neocolonialismo.

—Crise e novos focos de tensión. A construción da nova Europa. A desintegración do bloque socialista.

—As desigualdades sociais e relixiosas e os desequilibrios políticos e económicos como fontes de conflito.

—A aparición das novas vangardas: pacifismo, feminismo, ecoloxismo.

Procedementos

—Busca, selección e clasificación de información relacionada con temas de actualidade.

—Análise comparativa e avaliación crítica de informacións diversas proporcionadas polos medios de comunicación sobre temas de actualidade.

—Elección das fontes de información necesarias para a realización dun traballo persoal.

—Desenvolvemento de técnicas de análise de datos; transposición de series estatísticas a gráficas ou viceversa.

—Análise dalgún conflito do mundo de hoxe, indagando a súa orixe, contrastando as informacións e rexeitando as explicacións simplistas ou maniqueas.

—Análise e categorización dos distintos factores que interveñen nunha situación de conflito real ou ficticio.

—Realización de traballos diversos seleccionando as fontes de información necesarias e seguindo un esquema previo, escollido de maneira razoada.

Actitudes

—Curiosidade por indaga-la orixe das tensións e os conflitos do mundo actual.

—Recoñecemento da inexistencia de respostas definitivas ante os problemas do mundo de hoxe, facendo unha valoración crítica das opcións diverxentes.

—Sensibilidade para analizar criticamente as causas das discriminacións sociais, políticas, económicas e culturais do mundo de hoxe.

—Toma de conciencia da responsabilidade colectiva na conservación da paz mundial fronte á ameaza nuclear.

—Disposición a colaborar con institucións e asociacións que perseguen a mellora das situacións de desigualdade e desequilibrio sociais.

6.4.14. *Organización económica e mundo do traballo*

Conceptos

—O funcionamento do sistema capitalista. Circulación de persoas, capitais e mercadorías. O fracaso da economía socialista.

—O mundo do traballo: antecedentes e problemas (migracións, paro, discriminacións...) As conquistas dos dereitos dos traballadores. As funcións das organizacións sindicais.

—Os problemas da sociedade actual: a sociedade de consumo, droga, marxinação, paro,...

Procedementos

—Comparación crítica de informacións diversas que traten dun mesmo asunto relacionado co mundo do traballo.

—Realización de gráficos, diagramas, cadros e mapas para contextualizar aspectos económicos do mundo actual.

—Identificación e categorización dos factores causais que explican un feito concreto.

—Análise comparativa das ofertas do mercado de traballo en relación coas cualificacións profesionais e a posición social para os distintos postos de traballo.

—Formulación de hipóteses lóxicas que expliquen feitos concretos referidos ó mundo laboral.

—Elección razoada das fontes necesarias para a realización dun traballo de grupo.

—Planificación, realización e tabulación de enquisas referidas a cuestións relacionadas co mundo laboral e económico.

Actitudes

—Valoración dos dereitos humanos como unha conquista histórica.

—Respecto polas funcións sociais dos membros da familia, sen facer discriminacións.

—Sensibilidade ante os problemas sociais derivados das situacións de desigualdade.

—Rechazo das discriminacións laborais por razóns de idade, sexo, raza, relixión, nacionalidade,...

6.4.15. *Ciencia, arte e cultura no mundo de hoxe*

Conceptos

—Os novos camiños da investigación e a técnica. A revolución das comunicacións.

—A arte no século XX. As vangardas artísticas en Galicia. O deseño e a moda.

—O mundo da imaxe: cine, televisión, video, cómics,...

—A música e os movementos xuvenís na segunda metade do século XX.

Procedementos

—Utilización dos medios habituais de acceso ás fontes de información: guías, índices, ficheiros, catálogos,...

—Utilización da prensa e os medios de comunicación audiovisuais para a confección de traballos monográficos.

—Análise de obxectos de uso cotián atendendo ó seu deseño e ós seus aspectos funcionais e estéticos.

—Análise e avaliación crítica de manifestacións culturais do mundo actual afastadas dos gustos e opcións persoais.

—Busca de analogías e diferencias entre os elementos da cultura material dun tempo pasado e do actual.

—Planificación e realización de enquisas sobre as tendencias artísticas e culturais e sobre o seu grao de aceptación e valoración.

—Realización de traballos de equipo, asumindo diversas funcións: expoñer, resumir, moderar, concluir, facer de portavoz,...

Actitudes

—Valoración do progreso experimentado pola humanidade no seu conxunto, atendendo a máis criterios que ós de benestar material.

—Actitude aberta e valoración crítica diante do desenvolvemento tecnolóxico e as innovacións técnicas.

—Actitude crítica ante as necesidades de consumo que suscita a sociedade actual a través da publicidade.

—Interese por coñecer e contemplar obras artísticas e desenvolve-lo gusto estético persoal.

—Valoración dos vestixios do pasado e disposición a actuar de xeito favorable á súa conservación.

6.4.16. *Poder político e participación cidadá*

Conceptos

—Principios e institucións básicas dos réximes democráticos.

—A Constitución española como garantía de convivencia democrática. Institucións e goberno do Estado. Os partidos políticos.

—O pluralismo no Estado español. O Estado das autonomías.

—A autonomía galega. Institucións e órganos de goberno.

Procedementos

—Análise e tratamento de documentos gráficos.

—Emprego da prensa, vídeos, televisión ou cine na análise dos grandes acontecementos a nivel local, autonómico ou estatal, nos últimos anos.

—Análise das causas que motivaron o paso da dictadura á democracia.

Actitudes

—Tolerancia e respecto por opinións políticas e ideolóxicas diferentes á súa.

—Participación activa nos asuntos colectivos e aceptación da responsabilidade que contraen.

—Solidariedade cos pobos que atravesan situacións de autoritarismo político e de privación dos dereitos e liberdades.

6.5. Criterios para a avaliación

—Identificar e localiza-las características físicas máis destacadas (clima, relevo, vexetación e augas) que configuran os grandes medios naturais do territorio español e do planeta, analizando algúns exemplos representativos das paisaxes xeográficas resultantes da actividade humana nos ditos medios (explotación agraria, desenvolvemento, trazado das redes de comunicación, etc.);

O nivel de afondamento e de detalle nas tarefas será necesariamente maior para o territorio español, o que permitirá apreciar a riqueza e diversidade das súas paisaxes.

—Describir, a partir da observación da realidade, de fotografías, mapas e textos, as principais características do relevo, augas e clima de Galicia.

Trátase de que os alumnos e as alumnas recoñezan na propia comunidade distintos tipos de unidades paisaxísticas, establecendo relacións causais entre os elementos que as compoñen.

—Analizar algúns dos riscos e problemas medioambientais máis graves en Galicia, en España e no mundo, ocasionados polas distintas actividades humanas (explotación abusiva dos recursos, refugallo urbano e industrial, incendios forestais, construción de obras públicas, etc.), e avalia-los perigos e riscos que supoñen.

Trátase de comproba-la capacidade do alumnado para identifica-los efectos tanto directos e indirectos, como a curto e longo prazo da acción humana sobre o medio físico, fomentando o comportamento respectuoso co medio ambiente natural, rural e urbano da propia comunidade.

—Utiliza-los modelos do crecemento demográfico e o coñecemento da distribución da poboación en Galicia, en España e no mundo para analizar algúns exemplos representativos das tendencias migratorias e problemas de superpoboación e envellecemento no mundo actual.

Preténdese comprobar se os alumnos e as alumnas empregan os seus coñecementos sobre demografía para explica-los problemas, contrastes e perspectivas demográficas que actualmente existen en Galicia, nas outras comunidades e no resto do mundo.

—Caracteriza-los principais sistemas de explotación agraria existentes no mundo identificando e localizando algúns exemplos representativos deles, e utilizar esa caracterización para analiza-la escaseza de alimentos nalgunha rexión ou país subdesenvolvido, así como os problemas da agricultura galega e europea.

Trátase de comprobar se o alumnado emprega estes conceptos ó analiza-los problemas da agricultura actual e a difícil adaptación e reconversión da agricultura galega e española ás condicións impostas polo mercado europeo.

—Localiza-los principais espazos industriais e centros de produción de materias primas e fontes de enerxía, analizando as relacións de intercambio que se establecen entre países desenvolvidos e subdesenvolvidos no comercio destes produtos.

Preténdese comprobar que o alumnado comprende a vinculación entre a localización de industrias e fontes de enerxía e o intercambio desigual entre os distintos países, analizando igualmente a situación actual da industrialización galega e a súa situación de dependencia.

—Identifica-los diferentes usos do solo nunha determinada cidade e a súa área de influencia, analizándoos como manifestación da diferenciación funcional e xerarquización social do espazo.

Trátase de avaliar que os alumnos e as alumnas identifican, a partir de información adecuada, a especialización funcional de determinados barrios ou áreas urbanas (áreas financeiras, de servizos, industrial, etc.), así como a xerarquización e división social do solo urbano.

—Localiza-la xerarquía urbana e os grandes eixes de comunicación e de transporte en España, caracterizándoos como instrumentos determinantes da organización económica e política do espazo e como manifestación de importantes contrastes rexionais no territorio español.

Trátase de que o alumnado analice, a través do coñecemento da rede de transportes española, as diferencias existentes entre as distintas áreas territoriais, en relación ó seu nivel de desenvolvemento económico.

—Identificar e localiza-las comunidades autónomas españolas, os estados europeos, así como os principais países e áreas xoeconómicas e culturais do mundo, analizando exemplos representativos dos desequilibrios no desenvolvemento que existen entre eses territorios.

Preténdese avalia-la capacidade dos alumnos e das alumnas para localizar pobos, comunidades, países e grandes áreas do mundo, aplicando diversas escalas e entendendo as desigualdades e os contrastes espaciais.

—Ordenar e representar graficamente a evolución dalgún aspecto significativo da vida humana (trazos da vida cotiá, das condicións materiais de vida, da organización política, hábitos e crenzas, etc.) ó longo de diferentes épocas históricas, sinalando os principais momentos de cambio nesa evolución.

Con este criterio trátase de avalia-la capacidade do alumnado para representar graficamente, mediante eixes, cadros, frisos cronolóxicos, etc., un longo proceso de evolución, así como de distinguir nel períodos e feitos de curta duración, garda-las proporcións adecuadas e representar correctamente os períodos antes e despois de Cristo.

—Identifica-los trazos fundamentais das revolucións industrial e liberal burguesa e sinalar, a través de exemplos relevantes, as grandes transformacións que experimentou a sociedade humana nestes dous últimos séculos, atendendo especialmente ás súas repercusións sobre a sociedade galega.

Preténdese avalia-la capacidade dos alumnos e das alumnas para recoñece-los principais aspectos da profunda transformación que, en tódolos ámbitos da sociedade, supuxeron as revolucións. Mediante a análise de casos concretos, valorárase tamén a adquisición dun pensamento crítico sobre o progreso comprendendo algúns aspectos negativos que presentan moitos logros indiscutibles.

—Describi-las principais transformacións (demográficas, sociais, políticas e ideolóxicas) experimentadas pola sociedade española desde a II República ata hoxe, sinalando algunhas das súas influencias mutuas.

Trátase de avalia-la comprensión do cambio global producido na sociedade española nos últimos cincuenta anos a través do estudo de catro grandes períodos: a II República, guerra civil, o franquismo e a etapa democrática actual. O criterio permite tamén avalia-la iniciación na análise do cambio socio-político a través do estudo dun momento especialmente significativo, como a transición española.

—Identificar cronoloxicamente as principais civilizacións e sociedades históricas anteriores á idade moderna e empregar un coñecemento básico delas para entender vestixios materiais e visuais característicos de tales sociedades (edificios, obras de arte, ferramentas, etc.).

Trátase tamén de avalia-la capacidade de afondar no estudo dalgunha delas, analizando o funcionamento, organización, desenvolvemento técnico, crenzas, etc. para comprende-lo importante legado cultural que aquelas sociedades nos transmitiron.

—Identificar e situar cronolóxicamente e xeograficamente os principais pobos, sociedades e culturas que se desenvolveron no territorio español antes da idade moderna e analizar algunhas das súas aportacións máis representativas, para comprender mellor as orixes e o proceso de formación da conciencia nacional galega e da necesidade de defende-lo seu patrimonio cultural, lingüístico e histórico-artístico.

Trátase de avalia-la capacidade para recoñecer e apreciar a diversidade e riqueza do noso patrimonio histórico, analizando no contexto de cada época algúns vestixios e feitos destacados dos principais pobos e culturas que se desenvolveron en Galicia e no resto da península.

—Identifica-las características fundamentais da sociedade do antigo réxime e analizar neste contexto algúns dos feitos máis relevantes da historia de España na época moderna. Analizar tamén as repercusións en Galicia do establecemento do estado autoritario.

Trátase de asegurar un coñecemento básico deste período, posibilitando un mellor coñecemento da sociedade galega e española da época: o descubrimento de América e as súas consecuencias, a presenza da monarquía hispana en Europa, os conflitos na construción dun estado centralizado, etc.

—Situación cronoloxicamente e comparar obras de arte de similares características, representativas das principais sociedades e etapas históricas, sinalando semellanzas e diferencias entre elas.

Preténdese avaliar se o alumnado pode establecer relacións entre as manifestacións artísticas dunha época e a sociedade que as produce.

—Sinalar nunha determinada sociedade ou cultura preindustrial, histórica ou actual, exemplos dos vínculos que existen entre algúns aspectos da súa organización social, sistemas de parentesco, nivel de desenvolvemento técnico e crenzas, recoñecendo o valor de moitos dos seus logros.

Preténdese avaliar se os alumnos e as alumnas se iniciaron na análise e comprensión dunha determinada cultura, estudiándoa desde dentro como un conxunto de elementos estreitamente vinculados entre sí.

—Caracterizar e situar cronolóxicamente e xeograficamente as grandes transformacións e conflitos mundiais que tiveron lugar no presente século e aplicar este coñecemento para a comprensión de algúns dos problemas internacionais máis destacados da actualidade.

Trátase de que os alumnos e as alumnas coñezan os principais acontecementos no panorama internacional do século XX: as revolucións socialistas, as guerras mundiais, descolonización e neocolonialismo, coa finalidade de comprender mellor a realidade internacional presente. Será tamén de interese analizar algúns problemas internacionais na actualidade, tendo en conta os acontecementos citados.

—Recoñecer na Constitución española os principios e institucións democráticas fundamentais e aplicar ese coñecemento para vulgar e debater feitos ou actuacións da vida pública e actitudes ou comportamentos cotiáns.

Intentarase avalia-los coñecementos dos principios básicos nos que se fundamentan as sociedades democráticas a través do estudo do noso ordenamento constitucional. Non se pretende conseguir un coñecemento teórico, senón aplicado á realidade de hoxe, para unha análise do noso comportamento cotián.

—Analiza-lo papel de Galicia e España na Comunidade Europea e na comunidade de países iberoamericanos e identifica-los obxectivos e institucións básicas destas, coa finalidade de entender algúns feitos relevantes da actualidade.

Trátase de que o alumnado teña un coñecemento dos dous marcos internacionais cos que Galicia e España están máis vinculadas.

—Identificar, analizar e valora-lo impacto na nosa sociedade do constante desenvolvemento científico e técnico, en particular o que está afectando ó mundo da información, analizando e valorando as súas repercusións nos ámbitos político, económico, cultural, etc.

Preténdese comproba-la capacidade dos alumnos e alumnas para a análise e valoración das repercusións dos grandes avances científicos e tecnolóxicos en tódolos ámbitos da vida humana, en especial os que atinxen ás novas tecnoloxías da información e comunicación.

—Identificar, analizar e valora-la existencia na nosa sociedade dunha grande división técnica e social do traballo, e aplicar este coñecemento á análise e valoración de cuestións e conflitos socioeconómicos de actualidade.

Trátase de que o alumnado coñeza a importancia da división técnica e social do traballo na configuración da estrutura social e poida empregar estes coñecementos para comprender os problemas e conflitos socioeconómicos do contorno no que viven.

—Empregar procesos de análise, contraste e integración de distintas informacións ofrecidas polos medios de comunicación, para comprender mellor as circunstancias políticas, económicas e ideolóxicas das grandes potencias que afectan á actualidade internacional.

Preténdese iniciar ós alumnos e ás alumnas na análise complexa que supón calquera feito político internacional na actualidade, procurando que manexen criticamente a información proporcionada polos medios de comunicación.

—Identifica-los principais axentes e institucións económicos así como as funcións que desempeñan no marco dunha economía internacional cada vez máis interdependente, e aplicar este coñecemento á análise e valoración dalgúns problemas e realidades económicas da sociedade actual na propia comunidade e noutras.

Trátase de introduci-lo alumnado no funcionamento básico da economía actual a través do papel que cumpren os distintos axentes (unidades de produción e consumo, sector público) e institucións económicas (mercado, diñeiro, organismos de regulación e control) e se dispoñen, por tanto, das claves necesarias para analizar algúns dos feitos e problemas económicos que lles afectan directamente a eles ou ás súas familias: inflación, paro, custo da vida, consumo, publicidade,...

—Identificar e describi-las características das principais tendencias e vangardas artísticas desenvolvidas durante este século.

Comprobarase que os alumnos e as alumnas comprenden, con independencia da apreciación estética individual, os cambios producidos no século XX no ámbito das diversas manifestacións artísticas.

—Obter información relevante, explícita e implícita, a partir de varias fontes de información de distinto tipo (documentos escritos, obxectos materiais, imaxes, obras de arte, gráficos, mapas, etc.), distinguindo nelas os datos e opinións que proporcionan dun tema non estudiado previamente.

Preténdese corroborar que o alumnado ten adquirida certa experiencia na análise de distintas fontes de información e que diferencia os datos obxectivos das opinións subxectivas.

—Emprega-lo mapa topográfico como instrumento de información e análise sobre o territorio e interpretar e elaborar correctamente distintos tipos de gráficos (lineais, de barras, de sectores,...) e mapas temáticos, utilizándoos como medio para comunicar determinadas informacións.

Trátase de asegurar que os alumnos e as alumnas manexen o instrumental gráfico e cartográfico para un mellor coñecemento dun territorio determinado, e saiban elaborar gráficos e mapas temáticos dunha complexidade non maior ós que aparecen nos medios de comunicación.

—Realizar, coa axuda do profesor ou profesora, unha sinxela investigación de carácter descritivo sobre algún feito ou tema local, abordando tarefas de indagación directa (traballos de campo, enquisas, entrevistas, busca e consulta de prensa, fontes primarias, etc), ademais da consulta de información complementaria e comunicar de forma intelixible os resultados do estudo.

Preténdese inicia-lo alumnado no campo da investigación facendo un pequeno traballo no que o máis importante sexa a autenticidade e rigor da investigación e non a relevancia do tema. Así que, o traballo deberá implicar unha indagación directa e non basearse exclusivamente na bibliografía.

—Elaborar informes e participar en debates sobre cuestións problemáticas da vida cotiá no mundo actual (situacións de marxinação, casos de violencia, problemas da xuventude,...) empregando con rigor a información obtida dos medios de comunicación e manifestando nas súas opinións actitudes de tolerancia e solidariedade.

Avaliarase o grao de sensibilidade que os alumnos e as alumnas adquiriron ante os grandes problemas existentes na actualidade e que abordan estes con actitudes positivas así como con rigor no tratamento da información.

6.6. A vida moral e a reflexión ética

Neste apartado preséntanse uns contidos que pretenden como finalidade educativa unha dobre tarefa: dun lado situa-la aprendizaxe moral, realizada ó longo dos anos precedentes na transversalidade, de xeito que as alumnas e os alumnos sexan conscientes deles; doutro presenta-los distintos aspectos da racionalidade práctica e dos seus fundamentos e a incidencia que teñen nas posibles solucións ós problemas éticos actuais.

A ética enténdese como a posibilidade de reflexionar sobre as diferentes situacións nas que, en relación cos comportamentos humanos, podemos encontrar no mundo actual, sexan referidas á paz, ós dereitos humanos ó ecoloxismo ou a calquera dos conflitos actuais nos que é preciso adoptar unha actitude moral.

O outro enfoque que este eixe ten é o de posibilitar ós alumnos e ás alumnas unha fundamentación desde a razón práctica que lles permita manter ou alterar, modificar ou xera-las súas concepcións en relación coa moral. Neste sentido o rol da ética é imprescindible na educación global do alumnado posto que lles pode permitir tomar conciencia de que as súas accións están mediatizadas polo contexto social no que viven e polos fundamentos racionais que as sustentan; ó mesmo tempo o coñecemento das distintas teorías éticas pódese situar nunha mellor comprensión dos móbiles morais da humanidade e tamén nun maior coñecemento dos conceptos de liberdade, universalidade e convención dos valores, lei, autoridade, e os distintos problemas éticos do noso tempo.

É importante subliñar que os contidos que se relacionan a continuación débense entender máis como os diferentes conceptos que poden achegar ó profesorado a concepción do bloque, que como unha lista de temas que se van desenvolver.

Os contidos deste eixe organízanse atendendo a tres bloques:

- Universalidade e historicidade da ética.
- As manifestacións relixiosa e civil da autoridade.
- A ética no mundo actual.

6.6.1. Bloques de contidos

Universalidade e historicidade da ética

Neste bloque trátanse aspectos que van desde a racionalidade e a autoridade como soporte de moralidades autónomas ou heterónomas, á orixe dos valores e das normas morais, ata as distintas teorías éticas.

Conceptos

- A racionalidade como fonte da acción do home.
- A liberdade, fundamento da autonomía moral.
- A autoridade, principio da heteronomía moral.
- O bo e o malo como principio da acción humana.
- A orixe de valores e normas.
- A xénese de valor e norma atendendo á necesidade e/ou á convención.
- Distinción de universalidade e relativismo atendendo a valores e normas.
- As diferentes teorías éticas.
- Ética e felicidade.
- Ética, individuo e sociedade.
- Ética e democracia.

As manifestacións relixiosa e civil da autoridade

Trátase aquí de busca-la orixe da autoridade nas súas vertentes na sociedade occidental; tamén de atopar-la súa lexitimación; por último da procedencia das leis e da súa relación coa transcendencia e/ou a immanencia.

Procedementos

- As leis.
- Relixión e transcendencia.
- Sociedade civil e immanencia.
- A cidadanía, dereitos e deberes.
- Autoridade e lexitimación.
- A soberanía.
- O poder político ó longo do tempo.

A ética no mundo actual

Este bloque tenta que os alumnos e alumnas tomen conciencia das causas da problemática social, da necesidade de ter fundamentado o propio proxecto ético e das posibles solucións ós distintos conflitos con que poidan atoparse na súa vida cotiá.

Actitudes

- Problemas morais do noso tempo.
- Causalidade da discriminación.
- A violencia.
- Proxectos éticos contemporáneos.
- Dereitos humanos, ecoloxismo, pacifismo, feminismo,...

6.7. Criterios de avaliación

—Analiza-las distintas posicións e modelos éticos atendendo ó seu fundamento e ás súas intencións e á dependencia ou independencia que teñen de fontes internas ou externas ó home.

Este criterio ten por obxecto que as alumnas e os alumnos utilicen criterios racionais para a análise e crítica das distintas actitudes morais e para distingui-la procedencia das normas e dos valores morais, sexa esta de carácter autónomo ou heterónimo.

—Comprende-las fontes da autoridade e a súa necesidade de lexitimación como única posibilidade de mantemento dela.

Trátase neste criterio de acadar-la distinción entre as leis relixiosas e civís e os diferentes comportamentos que cabe esperar dos homes suxeitos a unhas e outras, ademais de assimilar ou rexeita-la autoridade atendendo ós fundamentos da súa lexitimación.

—Explica-las valores e actitudes morais subxacentes en textos de distintos xéneros.

Este criterio pretende a comprobación da capacidade do alumnado para facer explícitas cuestións morais, recorrendo a materiais que as presentan colateralmente.

—Elaborar informes e participar en debates de cuestións problemáticas da vida cotiá no mundo actual, utilizando rigorosamente a información obtida de diversas fontes, manifestando nas opinións actitudes tolerantes e solidarias.

Preténdese con este criterio descubri-lo grao de sensibilidade que as alumnas e os alumnos teñen en relación ós problemas sociais presentes na súa vida cotiá, tales como a marxinação de determinados colectivos, a discriminación por razóns raciais ou sexuais e os problemas e cuestións que lles afectan especialmente a eles.

—Elaborar un memorando, partindo dos materiais de aula, no que o alumno aclare a metodoloxía, os momentos e as fontes ás que se foi recorrendo, explicando as conclusións obtidas e os problemas éticos formulados.

Búscase aquí descubri-lo grao de autonomía dos alumnos e alumnas en relación ó método de traballo que se utilizou na aula, ás diferentes destrezas adquiridas para a análise e a síntese de textos e materiais utilizados.

7. EDUCACIÓN FÍSICA

7.1. Introducción

A educación ten que permiti-lo desenvolvemento da personalidade, é dicir, permitir un mellor axuste da conducta nas diferentes situacións utilitarias, lúdicas ou estéticas ante as que se sitúa o individuo.

Baixo esta óptica, o rol específico da educación física é facer do corpo humano un instrumento de adaptación do individuo ó seu medio, tanto no campo do traballo como no do tempo libre.

A educación física, máis aló da simple transmisión e adestramento de certas habilidades e capacidades motrices, ás que naturalmente debe atender, interésase polo desenvolvemento global do individuo; quere poñer en xogo (xunto coa actividade corporal) o intelecto e as forzas afectivas. Ou como expón a Federación Internacional de educación física (FIEP) no seu manifesto mundial: «A educación física é a parte da educación que utiliza dun xeito sistemático as actividades físicas e a influencia dos axentes naturais: aire, sol, auga, etc., como medios específicos educativos que comprometen ó individuo na súa totalidade».

A educación física é por sí mesma unha educación total que pertence a un contexto máis amplo que se vén a chamar educación integral; así pois, o seu obxectivo é a persoa que actúa na súa totalidade e na súa unidade, tanto nas súas manifestacións concretas, coma nos seus proxectos, desexos e emocións; é dicir, como conducta motriz, nas súas dimensións biolóxica, cognitiva, afectiva, de relación, expresiva e de toma de decisións. Esta pedagogía da conducta motriz ofrece, para lograrlos seus obxectivos, unha serie de condicións que a diferencian notablemente das outras materias do currículo escolar, como son a súa pertenza ó dominio da acción e a utilización sistemática de algo tan persoal

como é o propio corpo, posibilitando toda unha sistematización da linguaxe corporal; todo isto converte a esta intervención pedagóxica nun ensino contextualizado —a súa aprendizaxe prodúcese de xeito natural no medio ó que pertence— a través dalgo intrínseco: o propio suxeito. O corpo é, agora, obxecto por parte da nosa civilización dunha rehabilitación, outorgándolle o lugar que lle corresponde; é lóxico pensar que esta recualificación afecta positivamente ó lugar que as prácticas corporais e a propia educación física teñan na nosa sociedade.

Durante os últimos anos prodúcese unha profunda evolución tanto dos métodos como das concepcións, cambiando mentalidades e actitudes. Esta transformación chegou ó ámbito educativo xerando un clima de interese e perfeccionamento, mellorando así a calidade de ensino desta materia.

A educación física non é só deporte, nin educación psicomotriz ou expresión corporal, ou xogo, senón todo isto. A transferencia dos valores educativos da educación física á personalidade non pasa de xeito instantáneo, hai que programalo e está relacionada coa estratexia pedagóxica que se vai utilizar.

A educación física terá en conta non enfocarse desde unha soa óptica senón tendo en conta tódalas funcións do movemento: de coñecemento (tanto de sí mesmo como do seu medio), de organización perceptiva, anatómico/funcional, estético/comunicativa, de relación social cos demais, agonística, hixiénica, hedonística (como fonte de goce para o individuo), de compensación (fronte á vida sedentaria) e catárquica.

O profesorado, pouco a pouco, achegou os seus principios ós da pedagogía xeral e intentou integra-la actividade, dentro dunha perspectiva interdisciplinar, na planificación de todo o proceso educativo. Deste xeito van xurdindo paulatinamente os lóxicos froitos de evolución: novos recursos, novos materiais, novas propostas pedagóxicas, novos métodos didácticos, etc.

A educación física ten que ofrecer un eido de experiencia no que se poida desenvolver-lo seu «eu» corporal. O profesor e a profesora de educación física deben ser un verdadeiro educador para estimular e facer desenvolver valores individuais e sociais, e provocar no alumno unha maior conciencia corporal que lle permita axustes maiores.

Saber executar implica un axuste motor; saber por que se fai unha actividade implica o coñecemento da finalidade que supón. Os aspectos cognoscitivos foron tradicionalmente anulados dos programas de educación física. Hoxe en día, cumprir cun dos fins clásicos desta educación física, «creación de hábitos deportivos», supón dota-lo alumno dos elementos mínimos que lle permitan funcionar de xeito autónomo.

A educación física esixe un cambio de óptica en todo o que facer educativo e non se concibe como unha materia máis, senón como un eido de obxectivos propios, específicos pero harmonizados con todo o ensino xeral. E complementando a esta, atopamos outras activi-

dades educativas igualmente importantes —na educación extraescolar, na educación familiar, na educación que impulsan os medios de comunicación social, etc.— que sería necesario tomar tamén en consideración nunha análise holística do fenómeno educativo.

O currículo forma parte dunha multitude de decisións e de aspectos que o van condicionar. A educación física non é un sistema pechado. É aberto ó que suceda no exterior. O currículo é un instrumento de traballo, mais non o é todo.

Á hora de deseña-lo currículo da área de educación física teremos presente que o alumno é protagonista do seu proceso formativo. Deberemos partir dos intereses e motivacións dos alumnos e alumnas para elaboralos contidos.

Esta etapa educativa coincide bioloxicamente cun cambio especialmente significativo que aparece arredor dos doce anos, e que se mostra nos rapaces con cambios na súa personalidade, tanto no aspecto do desenvolvemento corporal e intelectual, como no seu mundo afectivo e que serán os trazos máis importantes da adolescencia. De aí esta división de ensino primario e secundario.

Esta etapa é clave ó ser terminal, pois contribúe a consolidalo nivel de confianza en si mesmo e de autoestima; sendo así unha etapa cara á incorporación dos rapaces e as rapazas á sociedade, pois é neste período de secundaria obrigatoria cando pretendemos que os alumnos e as alumnas adquiran coñecementos de tipo diferente e que son útiles para vivir en sociedade: conceptos, técnicas, métodos, actividades, normas, costumes, etc. Tamén existen aquí unha serie de intereses persoais que se van definindo ó longo dela, e que conducen ós alumnos e ás alumnas a senti-la necesidade de ir á procura de conceptos novos en resposta das súas afeccións.

7.2. Obxectivos xerais

A educación física na etapa da educación secundaria obrigatoria, como resultado dos procesos de aprendizaxe, terá como obxectivo contribuír ó desenvolvemento nos alumnos e nas alumnas das capacidades seguintes:

—Coñecer e valora-los efectos que ten a práctica habitual de actividades físicas no seu desenvolvemento persoal e na mellora das condicións de calidade de vida e de saúde.

—Planificar e realizar actividades que lles permitan satisfacer as súas propias necesidades, logo da valoración do estado das súas capacidades físicas e habilidades motrices, tanto básicas como específicas.

—Aumenta-las súas posibilidades de rendemento motor polo acondicionamento e mellora das súas capacidades físicas e o perfeccionamento das súas funcións de axuste, dominio e control corporal, desenvolvendo actitudes de autoesixencia e superación.

—Ser consecuente co coñecemento do corpo e as súas necesidades, adoptando unha actitude crítica ante as prácticas que teñen efectos negativos para a saúde individual e colectiva, respectando o medio ambiente e favorecendo a súa conservación.

—Participar, con independencia do nivel de destreza alcanzado, en actividades físicas e deportivas, desenvolvendo actitudes de cooperación e respecto, valorando os aspectos de relación que teñen as actividades físicas e recoñecendo como valor cultural propio os deportes e xogos autóctonos que os vinculan á súa comunidade.

—Recoñecer, valorar e utilizar, en diversas actividades, manifestacións culturais e artísticas, a riqueza expresiva do corpo e do movemento como medio de comunicación e de expresión creativa.

7.3. Bloques de contidos

Na secundaria obrigatoria incíase un traballo máis sistemático sobre un dobre enfoque, sumativo e non substitutivo da orientación, máis globalizada, de primaria. No primeiro lugar sobre os aspectos cuantitativos do movemento —teoría da condición física— pódese traballar coas aptitudes físicas ó permiti-lo seu desenvolvemento evolutivo. No segundo lugar sobre o perfeccionamento de habilidades: tecnificación e automatización.

Nesta etapa temos no currículo:

—Unha parte común, que incluírá aspectos xerais para calquera individuo e a súa adaptación á vida social e que será saúde física, hábito do exercicio físico e da práctica deportiva como medio para unha inserción social e emprego constructivo do ocio.

—Unha parte diversificada, que parta de eleccións persoais e oriente a unha especialización en determinadas habilidades e actividades deportivas, expresivas, comunicativas e lúdicas, como prolongación cara a actividades extraescolares. O adolescente poderá especializarse nalguna práctica motora unha vez que tome conciencia das súas habilidades elaborando criterios sobre aquelas que contribúan á mellor satisfacción das súas necesidades.

A etapa dos dez ata os trece anos corresponde á fase da iniciación ás tarefas motrices específicas. Entendemos por habilidades específicas as actividades que pretenden a consecución dun obxectivo concreto e enmarcado por uns condicionamentos precisos e ben definidos na súa realización. Calquera habilidade específica resulta, por complexa que sexa, dunha combinación das habilidades e destrezas básicas.

Todo currículo, nesta fase do ensino, debe incluír deportes básicos individuais e deportes complexos de equipo dun xeito equilibrado e complementario. Nas anteriores fases, o desenvolvemento dos aspectos cuantitativos da execución foi incluído dun xeito global e indiferenciado a través do esforzo físico xeral que supón o desenvolvemento das actividades propostas para elas. A partir de agora propónse unha atención didáctica específica sobre aspectos relativos á condición física.

A etapa desde os catorce anos ata os dezasete, corresponde á fase de desenvolvemento das tarefas motrices específicas e desenvolvemento da condición física xeral. Ó longo desta fase os alumnos e as alumnas desta idade decantaránse por unha serie de actividades posibilitadoras do exercicio físico que van resultar determinantes para que no futuro poidan e desexen beneficiarse de tódolos aspectos positivos da actividade física ou, polo contrario, orientaríanse cara a esquemas de vida sedentarios, que lle pechan o camiño cara a unha experiencia vital fundamental para a persoa. A práctica da actividade física ou deportiva a estas idades da secundaria obrigatoria modera ou limita certos hábitos, como son o tabaco, o alcohol, as drogas, ó comprender e vivenciar os efectos perxudiciais cando deben facer esforzos físicos de intensidade.

No referente á saúde, a educación física é un elemento importante para a súa comprensión e desenvolvemento, pero o tratamento dos múltiples aspectos relacionados con ela (saúde ambiental, calidade de vida, etc.) é unha cuestión multidisciplinar e polo tanto enfocárase desde un xeito interdisciplinar con outras áreas.

Os bloques de contidos que a continuación pasamos a analizar, intentan parcelar, na medida do posible, todo ese grande bloque de contidos que ten a nosa área. Así pois non ten outro obxecto máis que facilitar dalgún xeito o acceso a uns contidos concretos cos que xogaremos para logralos obxectivos prefixados:

- Condición física.
- Habilidades e destrezas básicas.
- Xogos e deportes.
- Expresión corporal.
- Actividades na natureza.

7.3.1. Condición física

Conceptos

- Condición física.
 - Factores que inciden na condición física (idade, estado físico, formas de pasar o tempo libre).
 - Relación entre os conceptos de saúde física e condición física.
 - Cualidades físicas básicas da condición física.
 - Resistencia, velocidade, forza e flexibilidade.
 - Factores dos que depende o seu desenvolvemento (base orgánica, base funcional, idade, sexo, etc.) e as súas formas de adestramento ou mantemento.
 - Funcións corporais en relación co exercicio físico e a condición física.
 - Fontes de enerxía. Sistemas cardiorrespiratorio e muscular.
 - Desenvolvemento, configuración e mantemento.

—O adestramento.

- Principios, tipos e sistemas.
 - Efectos do adestramento sobre o organismo e a saúde: beneficios, riscos, indicacións e contraindicacións.

Procedementos

- Acondicionamento básico xeral para a posta en marcha dos diferentes sistemas orgánicos (cardiorrespiratorio, articular-muscular, neuromotor, enerxéticos).
- Capacitación das cualidades físicas.
 - Aplicación de sistemas específicos de adestramento das diversas cualidades físicas e autocomprobación dos efectos.
 - Planificación do traballo da condición física (elaboración de programas de mantemento, mellora e recuperación).
 - As técnicas de adestramento das cualidades físicas para o perfeccionamento da acción motriz (en relación cunha habilidade ou cunha actividade deportiva).

Actitudes

- Toma de conciencia da propia condición física e responsabilidade no seu desenvolvemento.
 - Valoración e toma de conciencia da súa propia imaxe corporal, dos seus límites e das súas capacidades.
 - Valoración e recoñecemento de que unha boa condición física é a base de mellores condicións de saúde.
 - Interese polo mantemento e/ou mellora da súa condición física en función das propias necesidades.
 - Valoración dos efectos que determinadas prácticas e hábitos teñen sobre a condición física, tanto positivos (actividade física, hábitos hixiénicos) como negativos (tabaco, dieta, sedentarismo, etc.).
 - Interese polas normas de prevención de diminucións e atrofas funcionais derivadas dunhas conductas de posturas e actividades habituais, de traballo, etc.
 - Valoración das normas de hixiene, prevención e seguridade na práctica da actividade e no adestramento.

7.3.2. Habilidades e destrezas básicas

Conceptos

- O movemento coordinado, equilibrio, destreza e axilidade.
 - Consecución dos dominios motrices.
 - Factores que interveñen no logro axeitado de modelos motores (mecanismos de percepción, de decisión, de execución e de control).

Procedementos

- Coordinacións diversas.
 - Movemento coordinado en situacións de equilibrio.

—Anticipación e control da resposta motora.

—Reproducción de modelos motores desde unha formulación anterior á acción (mecanismo de imitación, de resolución, de ensaio-erro, de descubrimento e de adaptación).

—Manexo con destreza de obxectos e instrumentos.

—Axilidade, prontitude e precisión na execución dos diferentes tipos de movemento.

—Actividades ximnásticas globais (saltos, movementos segmentarios, equilibrios, suspensións, rubidas, sustentacións, ...).

—Quentamento, relaxación e respiración.

Actitudes

—Coñecemento e valoración da propia habilidade.

—Autocontrol e superación de medos e inhibicións motoras.

—Disposición axeitada á utilización de mecanismos autocorrectores.

—Valoración e aceptación dos diferentes niveis de destreza propios e dos outros.

7.3.3. Xogos e deportes

Conceptos

—Deportes máis habituais no seu medio: normas, regras e formas de xogo; tanto teórico como práctico.

—Movemento olímpico e sociedade actual.

—Xogos olímpicos e deporte espectáculo.

—Medios cos que contamos para a práctica deportiva: instalacións, material, entidades e asociacións.

—Principios fundamentais do adestramento deportivo.

—Técnica e táctica.

—Cualidades físicas e habilidades básicas nas actividades deportivas.

—O deporte como fenómeno social e cultural. Os xogos e deportes tradicionais e autóctonos.

Procedementos

—Aplicación dos fundamentos xerais de xogo (de habilidade básica, de destreza específica, xogos específicos e xogos adaptados).

—Utilización da técnica individual e das estratexias básicas de xogo en situacións reais.

—Perfeccionamento da técnica e da táctica adaptando as regras referidas á distancia, peso, implemento ou móbil.

—Exploración das actividades deportivas de recreo e ocio, en grupo e individuais.

—Práctica de actividades deportivas: de grupo e individuais.

—Sistemas organizativos das actividades (olimpíada extraescolar, olimpíada na natureza).

—Prácticas de deportes e xogos populares da nosa Comunidade.

Actitudes

—Aplicación da función de integración social que ten a práctica das actividades de carácter deportivo-recreativas.

—Participación e integración nas actividades colectivas con independencia do nivel de destreza alcanzado.

—Valoración dos efectos que, para a saúde e calidade de vida, ten a práctica habitual de actividades físico-deportivas.

—Coñecemento e valoración do nivel técnico e das tácticas empregadas por un mesmo e polos demais en xogos e actividades deportivas.

—Actitude de autoesixencia e superación dos límites do seu propio corpo.

—Aceptación do reto que supón competir con outros, sen que isto supoña actividades de rivalidade mal entendida, considerando a oposición como unha estratexia de xogo e non como unha actitude fronte ós demais.

—Cooperación e aceptación das funcións asignadas dentro dun labor de equipo.

—Valoración dos xogos e deportes autóctonos como vínculo e parte do patrimonio cultural da comunidade.

—Valoración da disposición desinteresada na participación e organización de actividades como esencia dun espírito olímpico, nas que a súa función sexa a de unir e facer copartícipes no deporte a grupos de persoas e pobos.

—Valoración e actitude positiva no xogo limpo.

7.3.4. Expresión corporal

Conceptos

—Posibilidades de movemento e conductas de posturas básicas.

—Recoñecemento corporal.

• Sensacións (propioceptiva, exploración sensitiva, tensión, relaxación, ...).

• Equilibrio (variacións e desprazamentos do centro de gravidade, eixes de verticalidade, límites do equilibrio).

• Forza motriz (impulsión, contracción-extensión, salto, mobilizacións, ...).

Procedementos

—Exploración e utilización dos elementos básicos da expresión corporal:

- Os asociados ó xesto (xesto reflexo, emocional e simbólico).

- Os asociados á postura (dominio corporal, capacidades motrices dos segmentos corporais).

- Os asociados ó movemento: espaciao (persoal e de grupo), dominio dos elementos do movemento expresivo (obxecto do movemento, espaciao e dirección, intensidade e duración).

—Exploración sensitiva e motriz do propio corpo en relación cos dos outros, co espaciao e coas estruturas rítmicas.

—Utilización das habilidades expresivas en actividades de expresión corporal, ximnasia de expresión, sistemas rítmicos, danza e baile.

—Utilización de técnicas de relaxación, respiración e concentración.

Actitudes

—Valoración da expresión a través do corpo e do seu movemento.

—Valoración das producións culturais que existen no campo da expresión corporal e, en xeral, valoración da expresividade e plasticidade na execución de calquera tipo de movemento.

—Aceptación da propia imaxe e actitude de desinhibición.

—Desinhibición, apertura e comunicación nas relacións cos outros.

—Disposición favorable a utilizar os hábitos de respiración, relaxación e concentración como elementos de compensación das tensións da vida cotiá.

7.3.5. Actividades na natureza

Conceptos

—Características do medio natural (orientación, topografía, recoñecemento de formas e elementos da paisaxe, ...) e adaptación a esta.

—A organización de actividades na natureza.

- Normas, medidas e regulamentos para a realización de actividades de adaptación. Estudo e valoración de necesidades.

- Normas básicas de precaución, protección e seguridade.

- Recursos, lugares e instalacións para o desenvolvemento de actividades (refuxios, campamentos, reservas e parques naturais,...).

Procedementos

—Habilidades de adaptación ó tipo de actividade (rubar, escalar, transportar, nadar, remar, montar en bicicleta,...).

—Habilidades de manipulación dos elementos naturais (construción de refuxios, vivac, fogos,...).

—Técnicas básicas para o desenvolvemento de actividades.

—Planificación e realización de actividades de recreo (excursións, travesías, exploración, itinerarios e rutas ecolóxicas ou culturais, cicloturismo, esquí de montaña, remonte en lancha,...).

—Planificación e realización de actividades especializadas (montañismo, escalada, espeleoloxía, alpinismo, cros de orientación, deportes de neve, natación, piragüismo, remo, vela, traíñeira,...).

—Formación de agrupacións en función de intereses comúns.

Actitudes

—Valoración da natureza como medio de lecer e como fonte de riqueza ecolóxica.

—Aceptación e respecto das normas para a conservación e mellora do medio natural.

—Valoración dos efectos que sobre a natureza ten a súa correcta ou incorrecta utilización na realización da actividade nela.

—Autonomía para desenvolverse nos medios que non son os habituais con confianza e adoptando as medidas de seguridade e protección necesarias.

—Toma de conciencia do que supón asumir a responsabilidade na organización de actividades para grupos (previsión de material e necesidades, mantemento e intendencia, medidas hixiénico-sanitarias e de seguridade, xestión e administración, permisos, viaxes e transportes, presupostos e contabilidade, ...).

—Interese por coñecer novas formas de ocupar o tempo de ocio e outros medios diferentes ós habituais.

7.4. Criterios de avaliación

Os criterios de avaliación establecen o grao de aprendizaxe que se espera que acaden os alumnos e as alumnas respecto ás capacidades sinaladas nos obxectivos xerais. O nivel de cumprimento destes obxectivos en relación cos criterios de avaliación fixados non deben ser medidos de forma mecánica, senón con flexibilidade, tendo en conta a situación do alumnado, o ciclo educativo no que se atopa e as súas características e posibilidades.

—Utilízanse as modificacións da frecuencia cardíaca e respiratoria como indicadores da intensidade e/ou adaptación do organismo ó esforzo físico co fin de regular a propia actividade.

Mediante este criterio comprobárase que o alumno utiliza as variacións na frecuencia cardíaca e respiratoria para regular de forma adecuada a intensidade da súa actividade física e ademais relaciona as ditas variacións co proceso natural de adaptación do organismo ó esforzo esixido pola actividade física.

—Realizar de maneira autónoma actividades de quentamento preparando o seu organismo para actividades máis intensas e/ou complexas, xerais ou específicas.

Trátase de comprobar se os alumnos e as alumnas adquiriron unha relativa práctica de actividades físicas. Autonomía que se expresa na capacidade para realizar tarefas de preparación (quentamento), encamiñadas á súa posta en disposición xeral ou específica, segundo a análise que se realiza da actividade principal que se vai desenvolver nunha determinada sesión.

—Analiza-lo grao de implicación das diferentes capacidades físicas que se están poñendo en xogo en actividades realizadas por sí mesmo ou polos demais.

Inténtase comprobar se a alumna ou o alumno adquiriron e asimilaron o concepto das diferentes capacidades físicas e o utilizan para realizar unha análise do papel de cada unha delas nunha determinada actividade, sexa unha actividade que el mesmo realiza, sexa unha actividade que observa noutros.

—Utilizar na planificación e desenvolvemento da condición física os principios básicos da continuidade, progresión, sobrecarga, multilateralidade e individualización.

Trátase de comprobar que o alumnado identifica os principios básicos que se deben respectar nun plan de mellora da condición física, relacionando a necesidade de respectalos como a única posibilidade de progreso e mellora da súa saúde. Trátase, tamén, de comprobar que a alumna ou o alumno comprenderon os principios e que os respectan na confección de elementais programas para a súa propia preparación física, xa sexa na súa totalidade ou parcialmente segundo cal sexa o fin do plan establecido.

—Incrementa-las capacidades físicas de acordo co momento de desenvolvemento motor achegándose ós valores normais do grupo de idade no medio de referencia.

Comprobarase se o alumno e a alumna teñen un progreso adecuado no desenvolvemento das súas capacidades físicas e se son sobreesixentes no seu esforzo por logra-lo dito progreso. Este criterio debe basearse nunha avaliación previa das capacidades dos alumnos ó comeza-la etapa e, dentro duns límites, o valor das súas capacidades deberá aproximarse ós valores medios das persoas da súa idade.

—Aplica-las habilidades específicas adquiridas a situacións reais de práctica de actividades físico-deportivas, prestando unha atención especial ós elementos perceptivos e de execución.

Trátase de comprobar que o alumnado sexa capaz de percibir e selecciona-los estímulos relevantes das tarefas específicas e lograr un grao de execución aceptable que lle permita desenvolverse en situacións reais de participación, en actividades deportivas organizadas, xogos deportivo-recreativos ou noutras actividades físicas.

—Resolver problemas de decisión formulados pola realización de tarefas motrices deportivas, utilizando habilidades específicas e avaliando a adecuación da execución ó obxectivo previsto.

Trátase de poñer ós alumnos e ás alumnas na situación de resolver problemas motores que veñen dados pola variabilidade do medio no que se producen. O aspecto central deste criterio é comprobar o desenvolvemento do pensamento táctico individual.

—Coordina-las accións propias coas do equipo interpretando con eficacia a táctica para logra-la cohesión e a eficacia cooperativas.

Trátase de comprobar que as alumnas e os alumnos comprenden a estratexia do xogo colectivo e, a partir desta comprensión, coordinan as súas accións coas dos seus compañeiros e compañeiras, participando no xogo de forma cooperativa.

—Utilizar técnicas de relaxación como medio para recobra-lo equilibrio psico-físico e como preparación para o desenvolvemento doutras actividades.

Con este criterio trátase de comprobar se os alumnos e as alumnas adquiriron o hábito de recorrer ás técnicas de relaxación co fin de reducir desequilibrios e prepararse para a realización de actividades complexas que precisan dunha elevada concentración.

—Expresar e comunicar, de forma individual e colectiva, estados emotivos e ideas utilizando as combinacións dalgúns elementos da actividade física como espacio, tempo e intensidade.

Trátase de comprobar que os alumnos e as alumnas comprenderon os significados expresivos que adquiren distintas combinacións de variables referidas á intensidade da acción (forte/suave) así como do espacio (directo/curvo, aberto/pechado) e do tempo (longo/curto) no que se desenvolve. Inclúe a valoración da utilización que os alumnos fan de ditas combinacións, para conferir significado ás súas accións e expresar e comunicar estados emotivos e ideas.

—Mostrar unha actitude de tolerancia e deportividade por riba da busca desmedida da eficacia, tanto no plano de participante como de espectador.

Trátase de comprobar se o alumnado, por riba do resultado da súa actuación individual e de equipo, ten unha actitude de tolerancia baseada no coñecemento das súas propias posibilidades e das dos demais. Trátase de comprobar igualmente a súa aceptación das normas e o respecto a elas antepoñendo o xogo limpo á eficacia de actuación.

—Participar de forma desinhibida e constructiva na realización e organización de actividades físico-deportivas.

Este criterio pretende comprobar se os alumnos e as alumnas manifestan unha actitude de participación activa na clase, se se mostran constructivos nos seus xuízos e accións, na súa forma de axudar ós seus compañeiros e na organización das actividades.

—Analizar e axuiza-los factores económicos, políticos e sociais que condicionan a execución e valoración social das actividades físicas e deportivas.

Este criterio pretende comprobar se os alumnos e as alumnas identifican factores que subxacen nas actividades físico-deportivas e establecen xuízos de valor ó respecto destes e da valoración que a sociedade explicita sobre estes factores e sobre as actividades en si mesmas.

8. TECNOLOXÍA

8.1. Introducción

Razóns de todo tipo avalan a inclusión da área tecnolóxica no ensino secundario obrigatorio.

Dunha banda, comprobamos que o medio no que nos desenvolvemos está dominado pola tecnoloxía: máquinas, electrodomésticos, obxectos técnicos de todo tipo, rodéannos por tódalas partes, e a escola non pode estar pechada a esta realidade.

Doutra banda, razóns psicolóxicas e pedagóxicas, aconsellan esta inclusión. Trátase de ofrecer ó alumnado unha formación integral, que permita o seu desenvolvemento intelectual e físico en tódalas facetas, sen descoida-los aspectos artístico e técnico, que contribúen a preparalo para enfrontarse á vida activa na sociedade.

A área tecnolóxica potencia a adquisición de capacidades e o desenvolvemento de actitudes favorables a certos comportamentos, tales como:

—A capacidade de observación.

—Permite integrar teoría e práctica no seu proceso de aprendizaxe, pasando do concreto ó abstracto e viceversa.

—Favorece a capacidade de razoamento lóxico. Mediante un proceso analítico, permite diferencia-lo principal do secundario e, de forma sintética, pódese concibi-la globalidade estudiando as pezas, o seu encaixe e as súas funcións.

—Potencia a creatividade e a análise crítica: o alumnado, ante situacións problemáticas, terá que ser inventivo e imaxinativo.

—Favorece a capacidade de expresión utilizando o vocabulario propio da tecnoloxía e utilizando o debuxo técnico como medio específico de expresión gráfica.

—Permite a interdisciplinariaidade aplicando os coñecementos adquiridos noutras áreas á resolución de problemas tecnolóxicos.

—Favorece a capacidade operativa e de destreza manual, ó manexar máquinas e ferramentas, incluíndo nesta aprendizaxe a adquisición de hábitos de seguridade e hixiene no traballo.

—Inicia ós alumnos e ás alumnas na adquisición de métodos de traballo racionais, organizando os recursos e introducindo no deseño e construción de obxectos criterios de tipo funcional, económico, estético, etc.

—Favorece a autoestima e a autocrítica, ó valora-lo grao de idoneidade e de funcionalidade do produto elaborado.

Así mesmo a área tecnolóxica ten que contribuír de forma significativa á adquisición e desenvolvemento de capacidades que son obxectivos do ensino secundario obrigatorio, en relación sobre todo con:

—Capacidades cognoscitivas, que contribúen ó dominio de procedementos de resolución de problemas, ó desenvolvemento de capacidades complexas, ó incremento de funcionalidade dos coñecementos adquiridos e á súa integración positiva, á valoración da creatividade e da capacidade de decisión e a unha mellor comprensión da relación entre ciencia e técnica e ós valores, formas e condicións de vida dos seres humanos.

—Capacidades de equilibrio persoal e de relación interpersoal, na medida en que a coordinación das habilidades manuais e intelectuais, e a interacción en grupo, son un factor básico no desenvolvemento equilibrado do individuo.

—Capacidades de inserción na vida activa, dado que se contribúe a desenvolver unha actitude positiva cara ó traballo manual e se favorece o tránsito á vida laboral posibilitando mecanismos de adaptación a novas situacións que o alumnado vai atopar no mundo do traballo.

Coa tecnoloxía trátase de introducir unha área que proporcione unha visión xeral da técnica, desenvolvendo a capacidade de comprende-lo funcionamento dos obxectos técnicos, mediante a adquisición de coñecementos teóricos; permitindo desenvolve-la capacidade de manipulación, practicando a construción e análise de mecanismos, e seguindo neste proceso unha metodoloxía que permita desenvolve-la capacidade creativa.

Polo tanto, será obxecto da tecnoloxía todo o relacionado cos procesos de invención, fabricación de obxectos, os obxectos mesmos e os coñecementos que se poñen en xogo nestes procesos.

Así mesmo, os contidos e as programacións da área tecnolóxica nesta etapa orientaranse á consecución dunha serie de capacidades de tipo intelectual, manual e actitudinal, antes que á adquisición de coñecementos e técnicas concretas e especializadas.

O deseño curricular será o proxecto que guíe as actividades educativas, poñendo en evidencia as intencións que o secundan e proporcionando o plan de acción para levalas a cabo. En consecuencia informará sobre:

—¿Que ensinar? Ou sexa, decidi-la natureza e grao de concreción das intencións educativas, fixando os obxectivos e contidos. Estes contidos afectarán as distintas variantes, disciplinas e campos tecnolóxicos que converxen na área e, dado o seu carácter globalizador, compendiaranse en grandes bloques temáticos. Os bloques temáticos, por outra parte, non implican ningunha orde cronolóxica. O seu desenvolvemento estará en función das distintas variables e motivacións que concorran en cada programación concreta. Ó deseñalas unidades didácticas que os desenvolvan, procurarase facer un percorrido por tódolos bloques temáticos, de tal modo que en todo proxecto participen de forma gradual e a distinto nivel de profundidade, contidos de tódolos bloques e tecnoloxías.

—¿Cando ensinar? É dicir, distribuí-los contidos no tempo, secuencialos, establecendo as lóxicas xerarquías de aprendizaxe e as relacións entre os contidos, deslindando os coñecementos esenciais dos secundarios.

—¿Como ensinar? Preséntaseno-lo problema da metodoloxía que se debe empregar, buscando a maneira de estrutura-las actividades de ensino-aprendizaxe, para acadalos obxectivos prefixados.

A metodoloxía que se empregará implicará unha actividade constante do alumno, dedicándose fundamentalmente á análise e á manipulación de obxectos técnicos por unha banda, e por outra, ó deseño, construción e verificación de prototipos de complexidade gradual, completando estas actividades coa información e documentación necesarias.

Á hora de deseñalo currículo desta área de nova implantación é preciso analiza-los eixes vertebradores que a deben configurar e cales serán as fontes das que se nutra ou os compoñentes definidores.

É ben sabido que o mundo tecnolóxico abarca unha enorme variedade de campos tecnolóxicos especializados. Sería case imposible deseñar unha área que intentase abarcar contidos fundamentais de cada modalidade ou disciplina. En calquera caso, exclúense as tendencias conducentes a deseñar un modelo de tecnoloxía encaminado á aprendizaxe de habilidades manuais ou a unha especialización precoz.

O enfoque que se adopta toma como referente os métodos e procedementos dos que se valeron as distintas xeracións, para resolver problemas en situacións concretas mediante a tecnoloxía. É dicir, o enfoque orientase a desenvolver unha serie de capacidades para solucionar situacións problemáticas, integrando actividade intelectual e manual, e a afrontar de forma equilibrada os compoñentes fundamentais da tecnoloxía, a saber:

—O compoñente social e histórico, que nos amosa a relación entre os obxectos inventados polo ser humano e os cambios que se producen nas súas condicións de vida. A tecnoloxía inflúe de forma decisiva sobre as formas de organización social e determina a capacidade e independencia dos grupos sociais. Os avances tecnolóxicos contribúen ó benestar da humanidade pero o

uso incontrolado desta capacidade pode comportar riscos enormes. Polo tanto tratarase de sensibilizar cara a un desenvolvemento tecnolóxico acorde cos valores morais e culturais.

—O compoñente de representación gráfica, mediante o cal se fan realidade as ideas, ó ser transformadas en debuxos que permiten transmitir unha comunicación entre as solucións que se pretenden a un problema e a súa idoneidade, integrando neste proceso unha linguaxe e unha simboloxía propias da tecnoloxía.

—O compoñente científico-técnico, que pretende poñer de manifesto como a técnica fai uso do coñecemento científico para conseguí-los seus fins. A experiencia acumulada ó longo da historia da humanidade, proporciona unha ampla bagaxe de coñecementos, produto da reflexión científica continuada, que constitúen o aspecto científico da tecnoloxía. Por outra parte, o técnico incorpora os avances científicos inventando e construíndo obxectos que dean resposta ás necesidades que demanda a sociedade e o propio campo científico.

En conclusión, a actividade técnica pode ser orixe de avances científicos; reciprocamente, o coñecemento científico proporciona novas posibilidades de control e de eficacia á actividade técnica.

—O compoñente técnico fai referencia á aprendizaxe e ó exercicio da habilidade manual, no uso e emprego de materiais e ferramentas. Estes coñecementos proceden do mundo do traballo e da artesanía popular. Aínda que boa parte deste saber estea desfasado do mundo productivo actual ten un valor cultural importante e serve para comprender e valora-las novas técnicas.

—E por último, deberá tratarse na área tecnolóxica o referente ós procedementos e estratexias que se requiren para resolver problemas reais e para comprendelo funcionamento dos obxectos tecnolóxicos; todo iso dentro dun marco e un medio que favoreza a aprendizaxe, aproveitando optimamente os recursos e medios, conformando este conxunto o compoñente metodolóxico.

8.2. Obxectivos xerais

A ensinanza da tecnoloxía na etapa do ensino secundario obrigatorio, terá como obxectivo contribuír a desenvolver nos alumnos e nas alumnas as capacidades seguintes:

—Abordar con autonomía e creatividade problemas tecnolóxicos sinxelos, traballando de forma ordenada e metódica; seleccionar e elabora-la documentación pertinente; deseñar e construír obxectos ou mecanismos que os resolvan e avalía-la súa idoneidade desde diversos puntos de vista.

—Analizar obxectos e sistemas técnicos para comprendelo seu funcionamento, a mellor forma de usalos e controlalos e as razóns que interviñeron nas decisións tomadas no seu deseño e construción.

—Planifica-la execución de proxectos tecnolóxicos sinxelos, anticipando os recursos materiais e humanos necesarios, seleccionando e elaborando a documentación necesaria para organizar e xestiona-lo seu desenvolvemento.

—Expresar e comunica-las ideas e decisións adoptadas no transcurso da realización de proxectos tecnolóxicos sinxelos, así como explora-la súa viabilidade e alcance, utilizando os recursos gráficos, a simboloxía e o vocabulario axeitados.

—Utilizar, na realización de proxectos tecnolóxicos sinxelos, os conceptos e habilidades adquiridos noutras áreas, valorando a súa funcionalidade e a multiplicidade e diversidade de perspectivas e saberes que converxen na satisfacción das necesidades humanas.

—Manter unha actitude de indagación e curiosidade cara ós elementos e problemas tecnolóxicos, analizando e valorando os efectos positivos e negativos das aplicacións da ciencia e da tecnoloxía na calidade de vida e a súa influencia nos valores morais e culturais vixentes.

—Valora-la importancia de traballar como membro dun equipo na resolución de problemas tecnolóxicos, asumindo as súas responsabilidades individuais na execución das tarefas encomendadas con actitude de cooperación, tolerancia e solidariedade.

—Analizar e valorar criticamente o impacto do desenvolvemento científico e tecnolóxico na evolución social e técnica do traballo, así como na organización do tempo libre e nas actividades de lecer.

—Analizar e valora-los efectos que sobre a saúde e a seguridade persoal e colectiva ten o respecto das normas de seguridade e hixiene, contribuíndo activamente á orde e á consecución dun ambiente agradable no seu medio.

—Adquirir e valora-lo sentimento de satisfacción producido pola solución de problemas que permite perseverar no esforzo, supera-las dificultades propias do proceso e contribuír así ó benestar propio e colectivo.

8.3. Bloques de contidos

8.3.1. *Resolución técnica de problemas. Deseño, análise e construción de obxectos técnicos*

Conceptos

—Proxecto técnico:

- Comprende-la necesidade do proxecto para a realización de tarefas.

- Defini-lo concepto de proxecto.

- Modalidades de proxectos, segundo as necesidades da empresa e da industria.

- Características dun proxecto tipo.

—Fases dun proxecto técnico:

- Información: análise do problema e busca de información e solucións.

- Preparación do proxecto: redacción, escritura, táboas, figuras e planos.

- Presentación. Fins e obxectivos: relación de documentos, índices e listas, encadernación e presentación.

—Aspectos que hai que considerar no deseño e análise dun obxecto técnico: anatómico, funcional, económico e histórico-social.

—Problemas e necesidades humanas. Obxectos, instalacións e ambientes artificiais.

Procedementos

—Identificación e análise de problemas susceptibles de ser resoltos mediante actividades técnicas.

—Especificación das características dunha solución a un problema técnico sinxelo nun contexto dado, tendo en conta aspectos técnicos, económicos, estéticos e sociais.

—Recompilación e resumo de información relevante para a resolución dun problema técnico sinxelo a partir da análise e descrición de obxectos e da consulta de fontes documentais axeitadas.

—Elaboración, exploración e selección de ideas que poidan conducir a unha solución viable dun problema técnico dado e avaliación desta solución.

—Realización e presentación de informes sobre a xénese, desenvolvemento e resultados dun problema técnico sinxelo.

—Análise e descrición anatómica de obxectos técnicos, aplicando as técnicas necesarias.

—Análise e descrición funcional de obxectos técnicos, mediante a aplicación das técnicas necesarias.

—Análise técnica de obxectos.

—Análise sociolóxica e histórica de obxectos técnicos.

Actitudes

—Actitude positiva e creativa ante os problemas prácticos e confianza na propia capacidade para alcanzar resultados palpables e útiles.

—Curiosidade e respecto cara ás ideas, valores e solucións técnicas aportadas por outras persoas, culturas e sociedades ás súas necesidades prácticas.

—Actitude ordenada e metódica no traballo, planificando con antelación o desenvolvemento das tarefas e perseverando ante as dificultades e obstáculos encontrados.

—Disposición e iniciativa persoal para organizar e participar solidariamente en tarefas de equipo.

—Curiosidade por coñecer-los diferentes tipos de solucións dadas a un mesmo problema técnico.

—Recoñecemento e valoración crítica das relacións entre os obxectos técnicos e as necesidades humanas.

8.3.2. *Comunicación de ideas. Representación gráfica*

Conceptos

- Instrumentos e materiais básicos de debuxo técnico.
- Bosquexo, esbozo.
- Debuxo xeométrico. Delineado e acoutado.
- Proxección diédrica.
- Perspectivas.
- Normalización. Vocabulario e simboloxía máis usual.

Procedementos

- Manexo correcto dos instrumentos e materiais básicos de debuxo técnico.
- Lectura e interpretación de debuxos técnicos sinxelos, compostos de informacións de distinta natureza: explicacións verbais, símbolos, esquemas, diagramas, fotografías ou debuxos técnicos.

Actitudes

- Gusto pola orde e a limpeza na elaboración e presentación de traballos gráficos.
- Sensibilidade e interese pola incorporación de recursos.
- Recoñecemento da importancia dos procesos de representación gráfica.
- Valoración do papel que xoga a representación gráfica.
- Disposición favorable a utiliza-la representación gráfica.

8.3.3. *A planificación e realización de tarefas. Técnicas de fabricación*

Conceptos

- Ferramentas e clases. Procedementos de fabricación e acabado máis correntes.
 - Identificación de útiles e máquinas, relacionándoas cos ámbitos tecnolóxicos correspondentes.
 - Coñecemento de ferramentas de uso común.
 - Campos de utilización: mecánica, electricidade, construción, ...
 - Procesos simples asociados ás ferramentas comúns.
 - Procesos de fabricación complexos. (Preténdese que os alumnos e as alumnas teñan coñecemento destas técnicas, proporcionando información mediante diapositivas, vídeos, «flashes» etc., e mostrando produtos elaborados no mundo da industria e da fabricación polos procesos que se describen a continuación).
 - Acabados industriais.
 - Materiais plásticos: procesos de fabricación e acabado.

—Secuencia de operacións. Folla de proceso. Mellora de métodos de traballo.

—Seguridade no traballo. Normas básicas de seguridade.

—Medida. Erros. Instrumentos básicos de medida na aula-taller. Tolerancia.

Procedementos

—Utilización das ferramentas e técnicas básicas na construción de obxectos, útiles ou instalacións: medida, corte, unión e acabado.

- Mantemento e conservación de ferramentas, máquinas e útiles.

- Construción de modelos e útiles auxiliares para a execución de operacións repetidas.

- Identificación anticipada dos riscos potenciais para a saúde e durante a execución da tarefa.

- Disposición das condicións de seguridade nas que debe desenvolverse un traballo.

—Medición de magnitudes básicas e cálculo de magnitudes derivadas no contexto do deseño e construción de obxectos.

—Planificación dun proceso de traballo, establecendo unha secuencia de operacións, o tempo e os recursos necesarios.

—Identificación dos procedementos de fabricación utilizados.

Actitudes

—Respecto polas normas de seguridade no taller e toma de conciencia dos perigos que comporta o uso das ferramentas, máquinas e materiais.

—Respecto polas normas de uso e conservación das ferramentas e materiais da aula-taller.

—Valoración positiva da pulcritude e do traballo ben feito na execución e presentación de proxectos técnicos.

—Actitude emprendedora e confianza na propia capacidade para consumir unha obra ben feita.

—Recoñecemento e valoración da importancia de dispoñer dun medio de traballo ordenado, agradable e saudable.

8.3.4. *Técnicas de organización e xestión*

Conceptos

—Conceptos e principios de organización e xestión do desenvolvemento dun proxecto técnico na aula-taller.

- Organización. Definición. Organización funcional e organización xerárquica.

- Desenvolvemento do proxecto. Fases.

—Conceptos e principios de organización e xestión da información: clasificación, catálogo, índice, ficheiro, ficha, rexistro.

- Organización manual da información.
 - Procesamento informatizado da documentación. Ferramentas informáticas.
- Documentos comúns empregados na organización e xestión.

Procedementos

— Confección de documentos básicos de organización e xestión, en resposta ás necesidades xurdidas no deseño e realización de proxectos técnicos.

— Utilización de técnicas sinxelas de organización e control do uso de ferramentas, máquinas, bibliografía e material da aula-taller.

— Utilización e mellora das estruturas organizativas na aula-taller e no grupo de traballo.

- Vantaxes da organización do traballo en grupo.
- Identificación de funcións e responsabilidades dos compoñentes do grupo.
- Definición da función básica de cada compoñente no traballo de equipo, para o desenvolvemento do proxecto.

Actitudes

— Recoñecemento e valoración da importancia das técnicas de organización e xestión no deseño e realización de proxectos tecnolóxicos.

8.3.5. Recursos científicos e técnicos

Conceptos

— Esfuerzo. Tipos de esforzo. Operadores elementais de soporte. Disposicións estruturais básicas.

- Coñecemento das propiedades xerais dos materiais.
- Coñecemento de operadores deste ámbito: viga, piar, «cimbros», ...
- Tipos de esforzo: tracción, compresión, torsión, flexión, pandeo, cortadura.
- Disposicións estruturais.
- Influencia do perfil sobre as características mecánicas dos elementos das estruturas resistentes.
- Influencia da disposición xeométrica sobre a capacidade de resistencia das estruturas.

— Operadores elementais de unión de pezas, de transmisión e transformación de esforzos e movementos, de conexión, de condución e de control de circuitos.

— Materia prima, propiedades, cualidades estéticas, presentación comercial e principais aplicacións técnicas dos materiais comúns. Riscos para a saúde e precaucións específicas no manexo de materiais.

- Descrición das propiedades e aplicacións máis importantes dalgúns materiais básicos.

- Coñecemento dos principais materiais industriais e das súas aplicacións.

- Materiais comerciais básicos.

- Productos siderúrxicos e metais non férreos.

— Fontes e procedementos de aproveitamento dos principais materiais técnicos, repercusións medioambientais da súa explotación, transformación, utilización e refugallo.

— Fontes de enerxía. Procedementos de aproveitamento dos principais recursos enerxéticos. Repercusións medioambientais. Novas fontes de enerxía: enerxías alternativas.

- Aproveitamento dos recursos hidráulicos. As mini-centrais hidráulicas en Galicia.

- A industria enerxética do petróleo.

- A industria enerxética da electricidade.

• As enerxías alternativas: solar, eólica, biomasa, xeotérmica, minihidráulica, enerxía do mar. A enerxía eólica en Galicia.

- Enerxía procedente do aproveitamento de materiais de refugallo. Estudio de procesos de reciclaxe. Sensibilidade mundial ante o problema.

Procedementos

— Avaliación das características que deben reunir os materiais idóneos para construír un obxecto.

— Elección dos materiais e operadores axeitados, no contexto do deseño e realización de proxectos técnicos, atendendo ó seu custo e características.

— Identificación dos esforzos principais ós que está sometida unha estrutura.

— Medición de magnitudes básicas e cálculo de magnitudes derivadas.

Actitudes

— Interese por coñecer os principios científicos que explican o funcionamento dos obxectos técnicos e as características dos materiais.

— Predisposición a considerar de forma equilibrada os valores técnicos, funcionais e estéticos dos materiais.

— Sensibilidade ante o impacto social e medioambiental producido pola explotación, transformación e refugallo de materiais e o posible esgotamento dos recursos.

— Sensibilidade ante o impacto social e medioambiental xerado pola produción de enerxía.

8.3.6. Tecnoloxía e sociedade

Conceptos

— Desenvolvemento tecnolóxico, formas de vida e calidade de vida. Vantaxes, riscos e custos económicos, sociais e medioambientais do desenvolvemento tecnolóxico.

- Relación entre o avance científico e o desenvolvemento tecnolóxico e situación actual desta interacción.

- Proceso evolutivo dos saberes manual e técnico ó longo da historia. Contribución do avance científico ó obxecto tecnolóxico, e viceversa. Situación actual desta interacción.

- Relación entre os obxectos inventados e os cambios sociais que o seu uso produce na sociedade que os disfruta.

- Repercusión da incorporación de novos enxeños na organización do traballo e no aspecto laboral.

- Problemática que presentan as innovacións tecnolóxicas sobre o progreso e a calidade de vida. Repercusións que tales avances supoñen no equilibrio ecolóxico e en aspectos de tipo social, coma o paro ou as desigualdades económicas entre pobos e países.

- Os inventos transcendentais ocorridos no decurso da historia.

- Contribución dos adiantos en microelectrónica e informática, na produción de bens de servizo, comunicacións, emprego, medicina, alimentación, construción, etc.

- Contribución da tecnoloxía á organización dos procesos de produción, racionalización do traballo e produtividade e análise das implicacións que este sistema comporta nas condicións de emprego e na cualificación dos profesionais.

- A artesanía actual. O mundo dos oficios e das profesións liberais.

—Organización técnica do traballo. Especialización. Organización social do traballo. Xerarquización. Discriminación. Remuneración do traballo.

- Organización. Definición. Organización funcional e organización xerárquica.

- Interpretación e confección de organigramas.

- Empresa e xestión empresarial.

—O mercado e a organización da distribución de produtos.

- O custo dun produto e os seus compoñentes.

- Outros factores que interveñen no prezo.

Procedementos

—Análise de solucións técnicas procedentes de sociedades e momentos históricos distintos para establecer relacións entre os materiais empregados, as fontes de enerxía e os recursos técnicos dispoñibles e as súas formas de vida.

—Avaliación das aportacións, riscos e custos sociais e medioambientais do desenvolvemento tecnolóxico a partir da recompilación e a análise de informacións pertinentes.

—Análise do papel da tecnoloxía en distintos procesos productivos, na súa organización técnica e social e na complexidade e grao de destreza requirido no traballo.

—Análise, a partir dun conxunto de informacións pertinentes, do contexto productivo e profesional do medio próximo e da súa evolución.

—Identificación de mercados e consumidores potenciais dun obxecto, instalación ou servizo.

—Planificación e documentación da comercialización dun produto.

Actitudes

—Sensibilidade e respecto polas diversas formas de coñecemento técnico e actividade manual e interese pola conservación do patrimonio cultural técnico.

—Interese por coñecer-lo papel que desempeña o coñecemento tecnolóxico en distintos traballos e profesións e por estudar e elabora-la súa orientación vocacional e profesional.

—Recoñecemento e valoración crítica da incidencia da innovación tecnolóxica nos ámbitos da calidade de vida e do equilibrio ecolóxico.

—Recoñecemento e valoración crítica da incidencia da innovación tecnolóxica no ámbito do traballo.

8.4. Criterios de avaliación

8.4.1. Primeiro ciclo

—Construír un obxecto sinxelo seguindo un plan de traballo previo e empregando correctamente as ferramentas e operacións técnicas necesarias para darlle un acabado agradable e a consistencia suficiente para cumprila súa función.

Esta capacidade é avaliable no transcurso da construción de obxectos de uso cotián, que estarán constituídos por un número limitado de pezas, de funcionamento explícito e concreto. Esa construción ten que ser executada dun modo ordenado, é dicir, seguindo unha secuencia de operacións previamente establecidas polo alumno mediante debuxos e notas escritas que sigan unha articulación lóxica. O resultado ten que ser razoablemente bo desde o punto de vista estético e funcional.

—Analizar anatomicamente un obxecto sinxelo e coñecido, empregando os recursos gráficos e verbais necesarios, para describir de forma clara e comprensible a forma, dimensións e composición do conxunto e das partes ou pezas máis importantes.

Preténdese avalia-la capacidade do alumno de identificar e describi-los trazos anatómicos máis importantes de obxectos técnicos sinxelos e comúns, as partes de que están compostos, os materiais con que están construídos e a forma e dimensións esenciais, mediante un informe ordenado, con debuxos e explicacións.

—Representar a lapis e a man alzada as arestas, eixes principais e dimensións de cada unha das pezas que compoñen o obxecto que se vai construír, nun debuxo intelixible e proporcionado, empregando a cor para realza-la súa presentación.

A capacidade de representación gráfica das ideas deberá acadar polo menos, a representación limpa, clara e proporcionada, a man alzada, de obxectos e volumes xeométricos sinxelos en alzado e planta ou en algún tipo de perspectiva.

—Medir distancias co metro flexible e coa regra graduada e efectuar los cálculos necesarios para establecer con precisión suficiente, durante o deseño e a construción dun obxecto, a posición de cada operación e transferila ó material co que se vai a traballar.

Os alumnos e alumnas que terminan o primeiro ciclo teñen que ser capaces de medir lonxitudes, de poñer en xogo as súas aprendizaxes sobre xeometría plana e de resolver problemas aritméticos sinxelos para calcular dimensións implícitas como a distancia entre arestas paralelas, diagonais, ángulos, superficies e volumes sinxelos, cando o problema de construción o requira. Deberán así mesmo transferir correctamente e con certa precisión as medidas calculadas á superficie do material que se vai traballar.

—Describi-las razóns que fan necesario un obxecto ou servizo tecnolóxico cotián e valora-los efectos positivos e negativos da súa fabricación, uso e refugallo sobre o medio ambiente e o benestar das persoas.

Trátase de avalia-lo grao de interese e coñecementos que se desenvolveron no alumnado cara á dimensión social da actividade técnica e do mundo material facendo un primeiro inventario dos seus efectos na calidade de vida, e emitindo xuízos persoais de valor.

—Participar activamente na planificación e desenvolvemento de tarefas colectivas e en grupo, asumindo responsabilidades e desempeñando as tarefas encomendadas.

Preténdese avalia-la disposición a participar activamente en tarefas de grupo e a asumir voluntariamente unha parte do traballo no que se refire a ordena-la clase e almacena-la ferramenta ou organiza-la biblioteca.

8.4.2. Segundo ciclo

—Definir e explora-las características que debe reunir un obxecto, instalación ou servizo, capaz de solucionar unha necesidade cotiá do ámbito escolar, doméstico ou persoal.

O que se pretende avaliar é se o alumnado é capaz de abordar con autonomía e de forma metódica as tarefas de deseño dunha solución particular a un problema práctico, deseñando a forma, dimensións, materiais, etc., e se unha vez construído identifica os erros cometidos e as súas causas.

—Analizar, durante o proceso de resolución dun problema, un obxecto cotián que satisfai unha necesidade ou resolve un problema, para comprende-la súa cons-

titución física, o seu funcionamento e o papel que desempeña cada un dos elementos compoñentes no conxunto.

No segundo ciclo, a capacidade de análise dos obxectos técnicos debe abarcar, ó menos, a identificación e descrición dos principais trazos anatómicos (forma, dimensións, materiais, acabados) e de funcionamento do obxecto (causas e efectos encadeados que dan como resultado a función global do artefacto) e dos compoñentes máis importantes, no transcurso de actividades dirixidas a obter información relevante para o proceso de deseño en curso.

—Planifica-las tarefas de construción dun obxecto ou instalación capaz de resolver un problema práctico, producindo os documentos gráficos, técnicos e administrativos apropiados e realizando as xestións para adquiri-los recursos necesarios.

Esta capacidade concrétase e valórase na confección dun plan de execución dun proxecto técnico, conxunto de documentos nos que se fixa unha orde lóxica de operacións, a previsión de tempos, os recursos necesarios e as xestións precisas para adquirilos, composto de gráficas e debuxos, datos numéricos, listas de pezas e explicacións verbais, presupostos, cartas e demais documentos administrativos. O grao de acabado do plan ten que ser suficiente para que poida ser executado por unha persoa distinta da que o elaborou e ser ademais razoablemente económico en tempo e consumo de material.

—Representar a man alzada a forma e dimensións dun obxecto, proxección diédrica e perspectiva, empregando a cor e a sección recta, cando fose necesario, para producir un debuxo claro, proporcionado e intelixible, dotado de forza comunicativa.

A expresión gráfica de ideas técnicas e a exploración do seu alcance e viabilidade ten que traducirse en debuxos claros, proporcionados e agradables ó presenta-las ditas ideas a outros e nuns debuxos máis sobrios e eficaces cando se trata de analiza-la súa operatividade ou discutila en grupo. O respecto polas normas e convencións de representación ten que estar matizado e sometido á utilidade real para o desenvolvemento de proxectos técnicos no ámbito escolar. O produto son debuxos trazados case sempre a man alzada, sobre papel branco con unha pauta de apoio, nos que as liñas teñen á vez unha función representativa (arestas, eixes, liñas ocultas) e expresiva (énfase, movemento, intensidade) e no que as cotas se entenden e non se amontoan. O uso da cor e de tramas son recursos plásticos que proporcionan valor ás superficies e volumes e melloran a presentación. O importante é acadar certa fluidez e capacidade expresiva no uso dos recursos gráficos e que esta capacidade sexa valorada no contexto do deseño de solucións.

—Realiza-las operacións técnicas previstas no plan de traballo do proxecto para construír e ensambla-las pezas necesarias con limpeza, seguridade e unha tolerancia dimensional aceptable para o contexto do proxecto.

A pulcritude durante a execución, o coidado no uso de ferramentas e materiais e a observancia das normas de seguridade son as condicións necesarias para acadalo grao de desenvolvemento fixado para a capacidade constructiva: conseguir un produto final de aspecto agradable e sen fendas, no que as dimensións das pezas e do obxecto acabado, como resultado da manipulación de ferramentas e materiais, se manteñan dentro dunhas marxes de desviación aceptables para o contexto do proxecto.

—Medir con precisión suficiente, no contexto do deseño e análise dun obxecto ou instalación sinxelos, as magnitudes básicas e aplica-los algoritmos de cálculo para determina-las magnitudes derivadas.

A finalidade deste criterio é a de valora-lo grao no que o alumno aplica conceptos, principios e algoritmos de cálculo xa aprendidos, procedentes sobre todo da física e das matemáticas, ó deseño e desenvolvemento dos proxectos técnicos.

—Ilustrar con exemplos os efectos económicos, sociais e ambientais da fabricación, uso e refugallo dunha determinada aplicación da tecnoloxía, valorando as súas vantaxes e inconvenientes.

O alumno deberá coñece-las vantaxes e inconvenientes das principais aplicacións da tecnoloxía á vida cotiá e elaborar xuízos de valor que lle permitan tomar decisións entre alternativas en conflito durante os seus propios proxectos de resolución de problemas, como analizar e discutir, durante o deseño dunha rede de transporte de viaxeiros na comarca, as vantaxes e desvantaxes económicas, sociais e ambientais da fabricación e uso do automóbil para transporte de persoas.

—Cooperar na superación de dificultades aportando ideas e esforzos con actitude xenerosa e tolerante cara ás ideas e sentimentos dos demais.

No desenvolvemento de actitudes positivas cara ó traballo en equipo acadarase, polo menos, a disposición a cooperar nas tarefas e problemas que se presenten no grupo, aportando ideas e esforzo propios e á aceptalas ideas e esforzos alleos con actitude tolerante.

8.5. Especificacións para o cuarto curso

O cuarto curso, no que esta área é optativa, organiza-se arredor da resolución técnica de problemas prácticos e incluírá ensinanzas de profundación nos seguintes contidos:

—Sistematización na análise, deseño e construción de obxectos e instalacións. As tarefas que compoñen un proxecto técnico, adquirirán unha entidade propia e relativamente separada entre si: o estudo de problemas, a concepción e exploración de solucións, a planificación, a execución e a avaliación de resultados do proxecto, son tarefas que se abordarán de maneira ordenada e específica.

—Medida e cálculo de magnitudes. A cuantificación de magnitudes será o instrumento co que o alumnado, por propia iniciativa, poderá analizar alternativas, ex-

perimentar e proba-las súas ideas sobre modelos e relacionar factores complexos para tomar decisións argumentadas nos seus deseños e comprende-lo funcionamento dos obxectos técnicos.

—Principios de organización e xestión. Os proxectos planificaranse e organizaranse utilizando recursos e criterios de economía e eficacia cada vez máis próximos ós do mercado e da vida adulta, producindo un conxunto de documentos cada vez máis completo e mellor estruturado.

—Aspectos económicos e sociais das decisións técnicas. O alumno deberá tomar decisións nos seus proxectos, referidos fundamentalmente ó interese público, tendo en conta os efectos sobre o medio físico e biolóxico, sobre os costumes, os valores e o benestar das persoas.

8.5.1. Criterios de avaliación para este nivel

Para a aplicación destes criterios, deberá terse en conta se os alumnos e as alumnas cursan a área tecnolóxica no último ano da etapa; utilizaranse de maneira flexible e en función dos contidos que configuren ese cuarto curso.

—Describi-las razóns que fan necesario un obxecto ou servizo tecnolóxico cotián, e valora-los efectos positivos e negativos da súa fabricación, uso e refugallo, sobre o medio ambiente e o benestar das persoas.

—Definir e explora-las características físicas que debe reunir un obxecto, instalación ou servizo capaz de solucionar unha necesidade cotiá do ámbito escolar, doméstico ou persoal.

—Analizar, no proceso de resolución dun problema técnico, a constitución física dun obxecto sinxelo e cotián, empregando os recursos verbais e gráficos necesarios para describir, de maneira clara e comprensible, a súa forma, dimensións, composición e funcionamento do conxunto, das partes, e as pezas máis importantes.

—Representar a man alzada a forma e dimensións dun obxecto en proxección diédrica ou perspectiva sobre papel reticulado, empregando a cor e a sección recta cando fose necesario, para producir un debuxo claro, proporcionado, intelixible e dotado de forza comunicativa.

—Planifica-las tarefas de construción dun obxecto ou instalación capaz de resolver un problema práctico, producindo os documentos gráficos, técnicos e organizativos apropiados e realizando as xestións para adquirilos recursos necesarios.

—Realiza-las operacións técnicas previstas no plan de traballo do proxecto, para construír e ensambla-las pezas necesarias de forma segura e con un acabado e tolerancia dimensional aceptables para o contexto do proxecto.

—Medir con precisión suficiente, no contexto do deseño ou análise dun obxecto ou instalación sinxelos, as magnitudes básicas e aplica-los algoritmos adecuados para determina-las magnitudes derivadas.

—Ilustrar, con exemplos, os efectos económicos, sociais e medioambientais da fabricación, uso e refugallo dunha determinada aplicación da tecnoloxía, valorando as súas vantaxes e inconvenientes.

—Cooperar na superación de dificultades que se presentan no proceso de deseño e construción dun obxecto ou instalación tecnolóxica, aportando ideas e esforzos con actitude xenerosa e tolerante cara ás opinións e sentimentos dos demais.

9. EDUCACIÓN PLÁSTICA E VISUAL

9.1. Introducción

Na etapa de educación secundaria os alumnos e as alumnas están xa capacitados para realizar análises máis pormenorizadas que no tramo educativo precedente. Son capaces, así mesmo, dunha maior especialización nas técnicas e habilidades dos distintos ámbitos do coñecemento.

Isto xustifica que, nesta etapa, a educación plástica e visual, gaña autonomía e se organice xa como unha área independente da música, coa que coincidía nunha mesma área en educación primaria.

Na educación secundaria obrigatoria, esta área ten que ver, en particular, co mundo das experiencias dos sentidos, experiencias da natureza visual e táctil.

O punto de vista da área está no mundo cotián de imaxes e feitos plásticos no que viven os alumnos e as alumnas e onde están os obxectos da arquitectura, do deseño gráfico e industrial e das múltiples imaxes visuais transmitidas polos distintos medios: televisión, cine, vídeo, fotografía,...

Precisamente este universo cotián de formas e imaxes, tan próximo ó alumno e á alumna e tan envolvente na nosa cultura moderna, representa un poderoso centro de atracción e interese, a partir do cal é posible e conveniente desenvolver-la educación.

Así pois, e en relación cun dos fins básicos de toda educación, o de contribuír á socialización dos educandos no seu medio, esta área terá que facelos capaces de asimila-lo medio visual e plástico no que viven, cunha actitude reflexiva e crítica.

A imaxe non é a realidade e non se corresponde coa aparencia obxectiva directamente perceptible. Precisamente nesa discrepancia respecto da aparencia perceptible dos obxectos, a imaxe é quen de servir de vehículo a unha visión máis profunda da realidade, ou, polo contrario, de presentar unha versión nesgada desta.

A realidade, en consecuencia, aparece susceptible de presentación a través de innumerables imaxes distintas entre si que, na súa diferenza, se relativizan unhas ás outras, e relativizan polo tanto a realidade que representan. Gracias a todo iso, a educación na imaxe permite, á vez, un acceso máis profundo á realidade e unha capacidade de distanciamento crítico dela.

A educación plástica e visual debe contribuír principalmente a aprender a ve-lo mundo físico e a realidade global, dunha forma persoal, non exenta de sensibilidade emotiva, posibilitando a expresión e a comunicación dese achado, unha vez elixido o soporte e esollida a técnica, ós seus semellantes (saber facer).

Poñe-lo noso alumnado en condicións de expresarse a través do desenvolvemento e potenciación das súas facultades plásticas significa abrirlle campos de expresión e de comunicación que o levan a unha madurez a través de actividades cun certo matiz lúdico, e póneno en disposición de acadar un nivel de comprensión, de razoamento lóxico e de xuízo interno que o levará a vivir dun xeito máis pleno e feliz. Nun sentido formal habería que transforma-las aulas pasando da concepción estática (onde o estudante permanece sentado ou con escasa mobilidade) á aula-taller ou sala polivalente cun espazo físico máis amplo onde a expresión sexa o vehículo axeitado para supera-los clásicos sistemas de ensino. A educación plástica e visual debe presentarse como algo vivo e espontáneo, pero ó mesmo tempo, planificado cuns obxectivos que ten que acadar e cuns contidos e actividades para traballar dentro do que consideramos un ensino aberto, activo, integrador e capaz de prepara-la persoa para a vida.

9.2. Obxectivos xerais

O desenvolvemento da educación visual e plástica no ensino secundario obrigatorio contribuír á:

—Favorece-la desinhibición para así poder posibilitar unha maior capacidade de expresión libre a través da linguaxe visual e plástica.

—Desenvolve-la capacidade de observación e percepción como medio para comprende-las estruturas formais que nos rodean, potenciando as propias capacidades de actividade representativa: sensibilidade, memoria visual, imaxinación e fantasía.

—Comprende-la problemática que comporta a representación formal e extraer solucións desde as diferentes culturas ó longo da historia da arte, do deseño e da comunicación, enfatizando as manifestacións propias da cultura galega.

—Coñecer e aplicar correctamente diversas técnicas e desenvolver destrezas que favorezan e amplíen a capacidade expresiva, investigando nas súas posibilidades expresivas, valorando o esforzo de superación que supón o proceso creativo e facendo uso así mesmo das novas tecnoloxías.

—Estimula-la expresión creativa de xeito que as composicións plásticas expresen niveis de aprendizaxe que reflectan personalismo expresivo, sensibilidade no trazo, resultados orixinais e anovadores, enriquecendo as posibilidades de comunicación tanto individual como colectivamente.

—Desenvolve-la capacidade de análise crítica das imaxes gráfico-plásticas, tanto se son representadas dunha maneira obxectiva como subxectiva, a partir dos recursos adquiridos ó longo da etapa.

—Aplica-la linguaxe plástica e da imaxe (conxunto de creacións, feitos artísticos, culturais e visuais) a outras áreas do currículo, integrando as diferentes linguaxes e elixindo a fórmula expresiva máis adecuada en función das súas necesidades de comunicación.

—Facer uso dos hábitos adquiridos de observación, atención, precisión, pulcritude, reflexión, interiorización, análise, crítica e revisión nas distintas fases de produción dunha obra, tanto individual como colectivamente.

—Considerar e aprecia-lo feito artístico como fonte de gozo estético e como parte integrante do seu patrimonio cultural, contribuíndo activamente ó seu respecto, conservación e mellora.

—Respectar e apreciar outros modos de expresión visual e plásticos, distintos do propio e dos modos dominantes do medio, superando estereotipos e convencionalismos, e elaborar xuízos e criterios persoais que lles permitan actuar con autonomía e iniciativa.

—Empregar axeitadamente a terminoloxía específica, oral e gráfica, da linguaxe plástica e visual.

9.3. Bloques de contidos

O ensinante utilizará transversalmente os bloques elixindo de cada un deles os contidos que considere máis axeitados para a unidade didáctica que vai tratar nese momento.

Descrición xeral

—Percepción e linguaxe visual.

- A realidade é captada a través da percepción, polo que coa súa estimulación se poden conseguir máis altos niveis de información.

- Actúase neste sentido a través da plástica. A percepción é o comezo do proceso de expresión-comunicación. Pártese da sensibilización perceptiva consciente para pasar a unha percepción sensible.

- Sería esta unha fase de globalización inicial, descendendo gradualmente a aspectos máis puntuais.

—Elementos configurativos da linguaxe visual.

- Aprendendo como captar calquera estímulo interior-exterior que actúa desde o medio.

- Entendendo que este medio ofrece uns elementos configuradores que son sintonizados pola linguaxe plástica.

- Estes elementos son os que xeran imaxes cando, aplicados ás formas, estas son traspasadas a outro medio (superficie), é dicir, existe teoricamente unha secuencia acoutada entre o feito de saber ver unha forma no espacio e o feito de executa-las diferentes interpretacións que se poden facer: imaxe no plano ou imaxe no espacio, pero dun xeito orixinal. A elaboración de imaxes comporta, como tramo final, o saber elaborar mensaxes plásticas e saber manexar materiais como feito vinculado a calquera proceso de comunicación visual gráfico-plástico.

—Expresión e lectura gráfico-plástica.

- Vólvese á globalización xa que faría referencia a todo o relacionado coa imaxe e o feito cultural.

- Sen embargo cómpre insistir por unha parte na análise e recoñecemento de cada unha das unidades (elementos primarios xenéricos que definen unha determinada imaxe) e por outra banda no recoñecemento dos valores estruturais que dan paso a unha composición, tanto se é elaborada polo propio alumno como se é unha obra deseñada e realizada por outros autores.

—Procedementos e técnicas do feito artístico.

- Será a capacidade para escoller unha determinada técnica, un determinado soporte, o que posibilite a persoal execución da obra.

- A planificación dun proxecto plástico terá que ter presente as particulares destrezas de cada alumno e alumna, que escollerá aquel camiño polo que poida acadar un resultado máis positivo.

- A apreciación do medio sociocultural enmarcará os principais feitos artísticos.

9.3.1. Percepción e linguaxe visual

Conceptos

—Percepción:

- A percepción visual: captación da imaxe, posición, dirección e situación.

- O punto de vista; ángulo de observación: frontal, perfil, escorzo e panorámica.

—Sensacións a través dos sentidos.

- Sensacións visuais e auditivas.

- Sensacións táctiles; valoración táctil da superficie e apreciación física.

—Interacción luz, forma e contorno.

- Variacións luminosas.

- Efectos sobre as formas: modificacións.

- Posición dos obxectos con relación ó contorno.

—Organización do campo visual.

- Espacios ocupados e libres.

—Elementos conceptuais: punto, liña, plano e volume.

Procedementos

—Observación directa:

- Exploración visual dunha determinada realidade, forma, obxecto e conxunto.

—Definición oral das principais características externas que definen a forma observada.

—Descrición de formas. Apuntamentos do natural.

—Descrición oral, gráfica e plástica dos elementos xenéricos e as súas interrelacións.

Actitudes

—Sensibilización cara ós fenómenos estéticos.

—Actitude aberta e receptiva de cara ó medio natural ou artificial. Valoración e incidencia nas actividades de aprendizaxe.

—Sensibilización pola beleza e a harmonía.

—Predisposición á interiorización. Provocación de estímulos exteriores no alumno e na alumna.

9.3.2. *Elementos configurativos da linguaxe visual*

Conceptos

—Elementos visuais.

• Forma obxectiva e subxectiva. Delimitación e configuración.

• Formas xeométricas, naturais e artificiais. Abertas e pechadas.

—O punto como centro de atención visual.

—A liña como elemento expresivo definidor.

—A luz como definidora de volume.

• Luz e cor.

• Luz e sombra.

—A cor como fenómeno físico e visual.

• Valor e ton. Cores primarias e secundarias. Saturación. Gammas. Contraste. Harmonías.

• Mesturas aditivas e substractivas.

• Valores expresivos e psicolóxicos da cor.

—O plano como superficie limitada.

• Interrelación de figuras planas.

• Trazados xeométricos lineais.

—A textura.

• Textura visual e táctil. Natural e artificial.

—A proporción.

• Tamaño, relación das figuras entre si.

• Escalas

Procedementos

—Definición dos elementos que estruturan unha forma, formas ou imaxes.

—Elección e preparación do campo que se vai representar: obxecto-medio.

—Representación gráfico-plástica de formas. Obxectividade.

—Representación gráfico-plástica de formas. Subxectividade.

—Realización de composicións gráfico-plásticas.

Actitudes

—Actitude de recoller información. Potenciación:

• Do interese polo coñecemento técnico, científico e artístico das formas e imaxes.

• Do interese pola utilidade práctica dos coñecementos.

• Da visión xeral e detallada do medio no que están os obxectos e as cousas.

• Dunha visión selectiva do medio de acordo coa intencionalidade representativa.

• Do interese por busca-la información precisa ou máis exhaustiva fóra do propio centro escolar.

• Da conexión entre a realidade escolar e a realidade social.

—Interese pola busca de novas solucións valorando os elementos básicos e fundamentais fronte ós anecdóticos e superficiais.

—Interese por experimentar todo aquilo ó que teña acceso.

—Actitude positiva cara ó manexo axeitado dos materiais para chegar a acadar novos resultados.

—Valoración da conexión entre a arte e o deseño actual como fonte de información.

—Valoración da orixinalidade.

9.3.3. *Expresión e lectura gráfico-plástica*

Conceptos

—Comunicación co medio.

• Medio natural e artificial. Estímulos naturais e sociais.

• Tipos de comunicación.

• A comunicación visual: información e soporte.

• Medios de comunicación de masas.

• Códigos visuais.

• Tipos de mensaxes visuais: de representación, simbólica e abstracta.

• A mensaxe visual e a máquina. Ordenadores para o deseño.

—A imaxe.

• A imaxe estética: debuxo, pintura, escultura, ...

• Anagramas, logotipos, pictogramas e marcas.

• O cartel.

• A publicidade.

• Lectura de imaxe.

• A imaxe e o movemento.

- Características da imaxe.
- Interacción de linguaxes: cómic, cartel, ilustración e medios audiovisuais.
- Síntese de elementos e relacións: Creatividade-expresividade. Visión subxectiva e obxectiva.
- Análise crítica de mensaxes, de obras de arte contemporánea e de obras de arte galega.

Procedementos

- Análise a partir da expresión gráfico-plástica.
- Análise, lectura e interpretación de textos e mensaxes gráfico-plásticas.
- Transferencia de mensaxes dunhas linguaxes a outras: musical, xestual, literaria,...
- Transformación de imaxes.
- Experimentación a partir dos elementos conceptuais, de relación e prácticos.
- Organización e constancia no traballo.
- Autoesixencia na superación das propias creacións. Reforzamento de determinadas aprendizaxes.

Actitudes

- Desenvolvemento da capacidade crítica.
- Interese pola observación de calquera figura ou signo gráfico, feita con discernimento.
- Actitude crítica e responsable tanto co propio traballo como co dos outros.
- Interese por atopalo punto medio de comunicación entre o autor e o espectador.
- Actitude crítica razoada sobre calquera mensaxe ou comunicación.
- Facer valoracións tanto do proceso creativo como do resultado final. Resumir conxuntos.
- Boa disposición para poder entender ou saber interpretar calquera obra gráfico-plástica, obra que se supón cun índice do grao de lectura válido para os rapaces de 12-16 anos.
- Tendencia a realizar obras, actividades, etc., que aporten algo anovador dun xeito coherente, tendo en conta as súas posibles aplicacións ou funcionalidade.
- Boa disposición para contrasta-los propios resultados cos dos outros, abstraendo conclusións-reflexións razoadas.
- Espírito de busca e de investigación.
- Concienciación de que os progresos da técnica representan unha maior base instrumental no campo artístico, visual, gráfico e plástico.

9.3.4. Procedementos e técnicas do feito artístico

Conceptos

- Procedementos gráficos, pictóricos e escultóricos.

- Soportes materiais e instrumentos.
- Soportes químicos e magnéticos.
- Colorantes, aglutinantes, disolventes, adhesivos, ...
- Técnicas gráfico-plásticas.
- Estilos.
- Feitos concorrentes na obra de arte, na imaxe tecnolóxica e no deseño.
- A xestación da obra.
- A imaxe e o feito artístico-cultural.
- A imaxe no medio artístico. Obras e artistas galegos.

Procedementos

- Elaboración de apuntamentos, esbozos e probas.
- Elección de soportes, materiais e/ou técnicas axeitadas tendo en conta os supostos previstos e os resultados que se queren conseguir así como a súa funcionalidade.
- Definición e identificación das distintas técnicas, procedementos ou materiais empregados.
- Experimentación a partir das técnicas, materiais, procedementos pictóricos, escultóricos, etc.

Actitudes

- Sensibilización de cara ó feito artístico.
- Sensibilización de cara ó respecto que se debe ter ás persoas ou obras así como ós contidos que se desprenden de potenciais creacións.
- Tendencia a realizar obras, actividades, etc... que aporten algo anovador dun xeito coherente, tendo en conta as súas posibles aplicacións ou funcionalidade.
- Boa disposición para contrasta-los propios resultados cos dos outros, abstraendo conclusións-reflexións razoadas.
- Espírito de busca e de investigación.
- Respecto polo patrimonio artístico e cultural galego e polo do propio medio.
- Interese na participación en actividades de carácter artístico. Potenciación:
 - Da responsabilidade no desenvolvemento da obra ou actividade.
 - Do respecto ás diferencias no grupo.
 - Da comunicación e da exposición de ideas, proxectos, realizacións,...

9.4. Criterios de avaliación

Estes criterios de avaliación deberán utilizarse de forma flexible, tendo en conta se os alumnos e as alumnas cursan ou non esta área no último ano, en función dos contidos que configuran o cuarto curso.

—Representar gráfica ou plasticamente, polos seus elementos constitutivos básicos os obxectos do noso medio, prescindindo de toda característica superficial.

Con este criterio trátase de comprobar se o alumno e a alumna son quen de capta-los aspectos da realidade menos evidentes, así como as calidades que determinan o seu valor físico, funcional ou estético, e de describir, por medio de recursos plásticos (bidimensionais ou tridimensionais), as proporcións e relacións de forma, cor, textura, ritmo, ... presentes na realidade para interpretar a obxectiva ou subxectivamente. Terase en conta o interese que presenta o conxunto nos seus aspectos funcionais e expresivos, a captación das texturas, a forma, o volume, os matices cromáticos e a situación espacial.

—Diferencia-los matices da cor na natureza e nos obxectos do medio, atendendo ás súas propiedades de saturación, valor e ton, reproducindo distintos motivos mediante a utilización de mesturas subtractivas.

Este criterio pretende coñecer se os alumnos e alumnas comprenden o uso do círculo cromático para realizar gammas e harmonías, e se reproducen distintos matices de cor observados no seu medio, a partir da realización de mesturas con materiais pigmentarios.

—Acada-la percepción do volume e das calidades textuais manipulando obxectos das máis amplas variedades que o alumno e alumna deben diferenciar e determinar de forma táctil. Diferencia- las texturas táctiles e visuais e selecciona-las máis adecuadas á representación dunha determinada proposta.

Mediante este criterio preténdese comprobar se os alumnos e alumnas comprenden a importancia da textura na sensibilización de superficies e son quen de experimentar con distintos materiais a variedade de significacións visuais que se poden producir en superficies de medios iguais. Neste criterio tamén é importante ter en conta a variedade de texturas artificiais que o alumnado é capaz de elaborar, discernir, producir e detectar na mensaxe proposta.

—Relacionar adecuadamente as dimensións de espazos, elementos e obxectos de uso do contorno, coas dimensións do corpo humano, tendo en conta todo o relativo a escalas e proporcións nas representacións da realidade.

Este criterio trata de avaliar se os alumnos e alumnas son quen de aplicar, en representacións da realidade, o concepto de proporción, establecendo as relacións adecuadas entre as medidas dos obxectos de uso cotián e as do corpo humano e aplica-las escalas de ampliación e redución nas súas composicións.

—Interpretar algúns signos convencionais dos códigos visuais, presentes no contorno ou de produción propia, relacionándoos cos obxectos e situacións ós que se refiren e analizando neste contexto a súa estrutura e calidades materiais.

Trátase de comprobar se os alumnos e alumnas son quen de establece-las relacións entre o obxecto e o signo a través das que se pode identificar e recoñece-las distintas situacións nas que se fai necesario utilizar signos inequívocos (perigo, prohibición,...). Tamén deberá recoñece-la súa estrutura, as súas calidades materiais (textura, cor, ...) e se a relación co obxecto é icónica ou simbólica (pictogramas, marcas, anagramas e logotipos).

—Recoñece-lo tipo de soportes, materiais e instrumentos propios de cada técnica e utilízalos con corrección nas súas producións.

Con este criterio téntase comprobar se os alumnos e alumnas coñecen distintos soportes bidimensionais, utilizan distintas materias pigmentarias e gráficas, así como se recoñecen as posibilidades expresivas que ofrecen os materiais de refugallo e os moldeables. Tamén é un aspecto importante a correcta selección e utilización dos instrumentos.

—Buscar distintos significados a unha mensaxe visual presente no contorno, inseríndoa noutro contexto e realizando modificacións de cor, orde, dirección,... nalgun dos seus aspectos significativos.

Con este criterio aválfase o desenvolvemento dos modos de pensamento diverxente que propician o establecemento de novas relacións entre os datos da experiencia para atopar solucións múltiples, orixinais e inéditas.

—Analizar reproducións de obras de arte dos mestres da pintura, mensaxes publicitarias ou fotografías sinxelas que se propoñan, tentando atopa-las intencións que induciron ó autor á realización da súa obra.

Con este criterio téntase avaliar se o alumnado é quen de resolver problemas de composición, tanto no espazo como no plano, propoñendo variadas opcións de conxunto e aplicando correctamente os conceptos da composición.

—Deseñar secuencias rítmicas sobre unha retícula cuadrangular ou triangular no plano, a partir dun modelo base sinxelo, utilizando conceptos de orde (repetición, inversión e simetría).

Con este criterio preténdese comprobar que o alumnado coñece o concepto de módulo bidimensional e que o utiliza como unidade de medida, o combina e o identifica en producións naturais ou realizadas polo ser humano (ornamentación, deseño, arquitectura, ...). Aválfase, tamén, se comprende que a súa disposición crea imaxes rítmicas, utilizando distintas secuencias dunha mesma figura, así como a corrección no trazado e a complexidade de maior número, tanto de módulos como de secuencias, na realización de composicións modulares planas.

—Deseñar módulos derivados dunha rede normalizada isométrica, a partir dun módulo espacial básico, incorporando o claroscuro para defini-la dirección do foco de luz.

Este criterio pretende avaliar se o alumno e a alumna coñecen o uso da perspectiva para representar no espazo distintas figuras e son quen de utilizar este sistema de representación incorporando a luz como elemento definidor de volumes.

—Analiza-los efectos que produce a luz, tanto sobre obxectos como na natureza, mediante a realización en distintos soportes (fotografía, acuarela,...), sobre o tema da luz e os seus efectos: reflexión, contraluz, imaxes en espellos, posta de sol, brillos, auga,...

Con este criterio quérese determinar se os alumnos e as alumnas son quen de sinalar aspectos significativos da luz e comprenderon e asimilaron o dinamismo da luz como definidora do volume e as influencias da luz no medio e no comportamento humano.

—Analiza-las sensacións visuais producidas pola distribución, de diferentes xeitos, dun número determinado de formas xeométricas elementais sobre un campo visual dado. Organizar, con elementos simples, sensacións determinadas de tensión ou equilibrio sobre o plano do campo visual e destaca-lo esquema rítmico de propostas de traballo.

Este criterio intenta avalia-los coñecementos do alumno e da alumna en canto á organización dos elementos sobre un campo visual e as forzas de atracción dunha forma, a relación e o movemento nel. Así mesmo, permitirá observa-la súa capacidade para destaca-los esquemas rítmicos nas composicións.

—Buscar distintas opcións na organización de formas dun determinado campo visual e obter composicións diversas, tendo en conta os conceptos de dimensión, dirección, luz, proporción e modelado nos seus elementos constitutivos, visualizando o resultado mediante esquemas, bosquexos e maquetas.

Con este criterio intentarase avaliar se o alumno e a alumna son quen de resolver problemas de composición, tanto no espazo como no plano, propoñendo variadas opcións de conxunto e aplicando correctamente os devanditos conceptos.

—Analizar unha imaxe, en distintos soportes, tendo en conta algúns elementos básicos constitutivos da sintaxe visual e establece-las relacións entre imaxe e contido.

Trátase de avaliar con este criterio se os alumnos e as alumnas coñecen e relacionan os elementos que interveñen na fase de lectura dunha mensaxe visual, a análise formal (medida, dirección, estrutura, harmonía cromática, movemento, simetría, equilibrio e ritmo) e a análise do contido desa mensaxe.

—Chegar, partindo de formas naturais en propostas de traballo, a crear obxectos decorativos ou de uso e, partindo de formas non logradas, desenvolve-las ata o seu acabado definitivo.

Trátase de avaliar con este criterio o nivel de análise dos alumnos e das alumnas que lles permita determina-las orixes formais, naturais ou non, dos obxectos do seu medio, así como establece-lo tipo e nivel da súa creatividade a partir de formas non logradas.

—Representar, empregando a perspectiva cónica, a partir de formas xeométricas simples (planos verticais, horizontais e oblicuos), a sensación dun espazo nun plano.

Con este criterio aválfase se os alumnos e as alumnas son quen de representa-la realidade tal como a ven sobre un soporte bidimensional. Tamén se trata de avaliar a corrección no trazado xeométrico dos elementos utilizados, a súa adecuada relación entre distancia e tamaño, a súa disposición no espazo e a utilización de superposicións ou transparencias para acentua-la sensación de espazo.

—Seleccionar, entre as distintas linguaxes gráficas, plásticas e visuais, a máis adecuada ás necesidades de expresión.

Este criterio tenta comprobar que o alumno coñece os trazos particulares das linguaxes de uso máis frecuente (cómic, fotografía, cine, vídeo, televisión, publicidade,...), as súas características comúns e a súa dimensión social, e que adquiriu a capacidade de selección para expresa-las súas ideas ou as dos outros.

—Analizar ambientes (naturais e artificiais), obxectos e imaxes da vida cotiá, valorando as súas calidades estéticas e a súa adecuación co medio.

Con este criterio trátase de comprobar se os alumnos e as alumnas son quen de distinguir nun obxecto simple ben deseñado os seus valores funcionais unidos ós estéticos (proporción entre as súas partes, cor, texturas, forma,...), e se son quen de aprecia-la dimensión estética que ten a natureza e as obras de arte, pero non como un fin para imitar, senón, como unha referencia para a análise dos elementos visuais e plásticos.

—Comentar e analizar, ante un obxecto de uso, os seus valores funcionais e os posibles ou pretendidos valores estéticos, establecendo a relación se a houbera, entre uns e outros; e tratar, por último, de establecer algunha aportación innovadora que mellore o produto. Realizar unha representación diédrica do obxecto, outra coa maior aproximación á realidade e, unha última, como interpretación ou estilización persoal do obxecto.

Trátase de avaliar se os alumnos e as alumnas, amais de comprenderen a relación entre forma, función e calidades estéticas, son quen de facer aportacións estéticas ou funcionais, suficientemente medidas e analizadas que permitan valora-la súa madurez á vez que demostren o seu coñecemento das formas de expresión gráfico-plástica.

10. MÚSICA

10.1. Introducción

Na actualidade, máis que noutras épocas, o adolescente vive envolto en sons musicais. A música é un acompañamento case incesante na vida dos adolescentes de hoxe e, a miúdo, é tamén unha afección favorita. A educación musical na secundaria ten que tomar como fundamento previo de experiencia, para unha aprendizaxe significativa, os gustos e afeccións dos alumnos e das

alumnas na súa vida cotiá. É o momento de modelar eses gustos, de depuralos e enriquecelos, de proporcionar criterios para a súa valoración. A educación musical na secundaria ten que asumir a tarefa de crear actitudes abertas e respectuosas co feito musical, pero tamén xuízos fundamentados nun coñecemento deste e preferencias baseadas no bo gusto musical, produto da experiencia e da cultura.

10.2. Obxectivos xerais

A educación musical promove o desenvolvemento de capacidades perceptivas e expresivas. Para unhas e outras é preciso un certo dominio da linguaxe da música, da que depende, á súa vez, a adquisición dunha cultura musical.

O desenvolvemento das capacidades perceptivas implica elementos básicos de capacidade de escoita activa, audición atenta e memoria comprensiva. As capacidades expresivas son as que se perfeccionan mediante o cultivo da voz, das habilidades instrumentais e a disposición para o movemento e a danza. Entre as capacidades perceptivas e as expresivas establécese unha relación recíproca e cíclica: unhas enriquecen ás outras, promóvenas, desenvólvenas e consolídanas.

Os obxectivos xerais de área fan referencia ó conxunto da área curricular, sen precisar contidos específicos da mesma. Os obxectivos xerais da área de música indican as capacidades (dos diferentes tipos) que o alumnado debe ter adquiridas ó finaliza-lo ciclo de secundaria.

—Expresar de maneira orixinal as propias ideas e sentimentos mediante o uso da voz, de instrumentos e do movemento, en situacións de interpretación e improvisación, co fin de enriquecelas súas posibilidades de comunicación, respectando outras formas diferentes de expresión.

—Gozar coa audición de obras musicais como forma de comunicación e como fonte de enriquecemento cultural e de pracer persoal, interesándose por ampliar e diversifica-las súas preferencias musicais.

—Analizar obras musicais como exemplo da creación artística e do patrimonio cultural, recoñecendo as intencións e funcións que teñen, co fin de apreciarlas e de relacionalas cos seus propios gustos e valoracións.

—Utilizar de forma autónoma e creativa diversas fontes de información (partituras, medios audiovisuais e outros recursos gráficos) para o coñecemento e disfrute da música e aplica-la terminoloxía apropiada para comunica-las propias ideas e explica-los procesos musicais.

—Participar en actividades musicais dentro e fóra da escola con actitude aberta, interesada e respectuosa, tomando conciencia, como membro dun grupo, do enriquecemento que se produce coas aportacións dos demais.

—Elaborar xuízos e criterios persoais, mediante unha análise crítica dos diferentes usos sociais da música, e aplicarlos con autonomía e iniciativa a situacións cotiás.

—Valora-la importancia do silencio como condición previa para a existencia da música e como elemento de harmonía na relación cun mesmo e cos demais, tomando conciencia da agresión que supón o uso indiscriminado do son.

—Utilizar e gozar co movemento e a danza como medio de representación das imaxes, sensacións e ideas e apreciarlas como forma de expresión e comunicación individual e colectiva, valorando a súa contribución ó benestar persoal e ó coñecemento de si mesmo.

10.3. Bloques de contidos

10.3.1. A linguaxe musical

Conceptos

—O son:

- Percepción sonora: son, ruído, silencio.
- Fontes sonoras tradicionais e non tradicionais.

—Elementos constitutivos do son:

- Cualitativos: altura, timbre, intensidade.
- Cuantitativos: duración.

—Elementos fundamentais da música:

• Ritmo: ritmos naturais e musicais, elementos constitutivos (pulso, acento, tempo), métrica, obstinatos, polirritmia.

• Melodía: elementos constitutivos (motivo, frase), escalas.

• Harmonía: acordes, intervalos, tonalidade, modalidade, cadencias, textura (monodía, polifonía).

—Estructura formal:

- Repetición.
- Imitación.
- Variación.
- Formas: sonata, rondó, concerto...

Procedementos

—Lectura e escritura de ritmos, melodías, acordes, cadencias.

—Audición e recoñecemento dos diferentes elementos da linguaxe musical:

- Discriminación son-ruído-silencio.
- Fórmulas rítmicas.
- Diferenciación de intervalos.
- Discriminación de modos maiores e menores.
- Etc.

—Improvisacións con elementos da linguaxe musical: rítmicas, melódicas, harmónicas e formais.

—Interpretación e audición de temas musicais como fonte de análise e coñecemento da linguaxe musical.

—Práctica das pautas básicas da interpretación:

- Silencio.
- Atención continuada ó director e ós compañeiros e ás compañeiras.
- Escoitarse a si mesmo e ós demais.
- Actuación no momento preciso.

Actitudes

—Apreciación do son e do silencio como elementos básicos da música.

—Capacidade crítica para delimitar e ampliar as posibilidades rítmicas, melódicas e harmónicas do mundo sonoro tradicional e non tradicional.

—Participación con interese e creatividade nas distintas actividades individuais ou colectivas.

—Aceptación e cumprimento das normas que rexen a interpretación en grupo.

10.3.2. *A expresión vocal e o canto*

Conceptos

- A voz humana como medio de comunicación.
- A voz humana como instrumento musical:
 - Respiración, emisión, resonancia, articulación.
 - Recoñecemento e clasificación das voces humanas.
- A canción:
 - Elementos musicais e formais.
 - A canción popular (con especial atención á galega).

Procedementos

—Utilización axeitada da técnica de emisión da voz: relaxación, respiración, resonancia, entoación, articulación.

—Improvisacións vocais: individuais e colectivas, libres e dirixidas, con e sen melodía.

—Composición de cancións propias.

—Traballo interdisciplinar a partir da canción:

- Relación música-linguaxe: entoación, acentos, rítmica.
- Época, autor, temática...

Actitudes

—Valoración da importancia da voz como medio de comunicación-relación e como elemento fundamental do feito musical.

—Recoñecemento da importancia do uso correcto da voz e da necesidade de evitar gritos e esforzos inútiles.

—Sensibilidade e capacidade crítica ante as interpretacións vocais propias e alleas.

10.3.3. *A expresión instrumental*

Conceptos

—Os instrumentos como medio de expresión musical:

- O timbre instrumental.
- Familias instrumentais.

—Os instrumentos musicais: as súas posibilidades técnicas e interpretativas.

—A interpretación individual e en grupo: conxuntos instrumentais.

—A improvisación instrumental.

Procedementos

—Utilización dun repertorio variado que achegue ós distintos estilos, épocas e culturas.

—Prácticas de interpretación instrumental e acompañamento da voz, do movemento e da danza.

—Utilización de materiais diversos como recurso para descubrir fenómenos propios da produción sonora:

- Influencia dos distintos materiais no timbre instrumental.
- Características que configuran unha familia instrumental.

—Gravación e análise das experiencias realizadas na aula.

Actitudes

—Valoración da actividade instrumental (interpretación, acompañamento, improvisación) como fonte de información, aprendizaxe, diversión, relación e expresión.

—Interese polo coñecemento da diversidade instrumental.

—Aceptación e cumprimento das normas que rexen a interpretación (individual ou colectiva).

—Interese polo coidado e mantemento dos instrumentos.

10.3.4. *A música no tempo*

Conceptos

—Música occidental e doutras culturas: situación da obra musical nas coordenadas espacio-temporais.

—A pluralidade de estilos na música contemporánea:

- A música nos medios de comunicación.
- O consumo da música na sociedade actual.

Procedementos

—Audición comentada de músicas de diferentes estilos, xéneros, formas, etnias, analizando as características formais e estilísticas.

—Audición activa e participativa a través da expresión corporal, vocal e instrumental.

—Uso da expresión verbal (oral e escrita) do alumnado, partindo da audición.

—Elaboración e seguimento de partituras e musicogramas para unha maior comprensión da obra escoitada.

—Emprego de fontes diversas de información para investigar sobre distintos autores, estilos, formas, etc.

—Análise da música gravada en relación coas linguaxes visuais (cinematográfica, teatral e publicitaria).

—Utilización dos medios audiovisuais con fins creativos, de percepción e apreciación musical.

—Preparación, audición e debate de música en directo (concerto e outras manifestacións musicais).

—Indagación e debate acerca do uso indiscriminado da música, dos excesos de produción sonora e do problema do ruído.

Actitudes

—Interese por coñecer os distintos xéneros musicais e as súas funcións expresivas.

—Valoración dos elementos creativos e innovadores das tendencias musicais actuais.

—Apreciación e disfrute da audición de obras e espectáculos musicais e respecto polas normas que rexen o comportamento deles.

—Valoración das producións sonoras propias e alleas como expresión do patrimonio cultural dos pobos.

—Valoración dos medios de comunicación e das aportacións das novas tecnoloxías como instrumentos de coñecemento, disfrute e relación cos demais.

—Actitude crítica e sensibilidade ante o consumo indiscriminado da música e o exceso de produción de ruído.

10.3.5. *Movemento e danza*

Conceptos

—O movemento:

- Elementos constitutivos: desprazamentos, pasos, figuras, agrupacións.

- Bases expresivas: respiración, relaxación e precisión.

—A danza como manifestación cultural: contexto histórico e social.

Procedementos

—Práctica das actividades básicas do movemento: locomoción, xestos, elevación, rotación e posición; variacións, combinacións e improvisacións sobre estas actividades.

—Interpretación de danzas organizadas individualmente, por parellas e/ou por grupo, tendo en conta a súa forma e os pasos rítmicos correspondentes.

—Execución dun variado repertorio de danzas: modernas, históricas, tradicionais e de salón.

Actitudes

—Sensibilidade da conciencia corporal e as súas posibilidades expresivas como manifestación de afectividade.

—Valoración positiva tanto da actividade como do repouso e a calma.

—Recoñecemento da danza como medio para enriquecer a percepción visual e musical.

10.4. Especificacións para o cuarto curso

No cuarto curso da secundaria a área de música é optativa e incluíra ensinanzas de afondamento nos seguintes contidos:

—Execución instrumental, vocal e corporal, atendendo ás preferencias persoais.

—Audición de producións musicais, profundando na escoita interna como base para o recoñecemento dos elementos constitutivos dos procesos musicais.

—Investigación sobre as posibilidades da linguaxe musical, abordando a creación musical desde a reflexión sobre os procesos de improvisación, os de construción de instrumentos e de interpretación.

—Análise da música na sociedade actual e a súa historia, centrada nos puntos seguintes:

- A música para o consumo.

- A función social da música.

- As situacións musicais da vida cotiá e respostas consecuentes ante situacións de consumo indiscriminado da música.

10.5. Criterios de avaliación

Estes criterios de avaliación deberán utilizarse de maneira flexible, tendo en conta se os alumnos e as alumnas cursan ou non esta área no último ano, en función dos contidos que configuran este cuarto curso.

—Recoñecer algún dos planos sonoros simultáneos que están presentes mentres se actúa na interpretación dunha estrutura polifónica.

Con este criterio se observa a capacidade de escoita a un mesmo e ós demais, pois o que se pide ó alumnado é que, mentres está implicado na interpretación dun elemento, recoñeza outro que simultaneamente aparece na estrutura polifónica da peza.

—Intervir nas actividades de canto colectivo adaptando a súa expresión e entoación ó nivel sonoro do conxunto.

Este criterio pretende avaliar se o alumnado ten unha intervención activa nas situacións de canto colectivo. Non se trata de detectar se se canta ben ou mal, se se afina peor ou mellor. Quérese avaliar a actitude coa que os alumnos e as alumnas se achegan ás actividades do canto, observando a súa vontade de adapta-la expresión e entoación vocal ó nivel sonoro do grupo.

—Respecta-lo marco de actuación de esquemas rítmico-melódicos (entre 8 e 16 pulsos de duración e no ámbito da escala) en situacións de improvisación.

Este criterio intenta comproba-la habilidade dos alumnos e das alumnas en respecta-lo marco de actuación da pauta rítmico-melódica proposta, observando a capacidade musical de moverse con soltura e naturalidade durante a improvisación, aportando ideas orixinais e sabendo calar a tempo cando a intervención se complica.

—Coordina-lo movemento en grupo, atendendo á relación espacio-tempo en resposta a estímulos rítmicos binarios e ternarios.

Este criterio pretende avaliar que os alumnos e as alumnas saiban integra-la súa capacidade de desenvolverse co corpo, no tempo e no espacio, na coordinación co grupo. Isto implica o saber respecta-lo espacio do outro a través do control propio.

—Analiza-la música identificando nela algunha das actitudes necesarias para a súa produción: o marco do silencio, atención ó director e ós compañeiros e compañeiras, escoita a un mesmo e ós demais, actuación no momento preciso, etc.

Este criterio avalía o coñecemento que o alumnado posúe respecto das normas que rexen a música en grupo, sexa cando a realiza en vivo, sexa cando actúa como ónte.

—Le-la música no contexto das actividades da aula como apoio ás tarefas de interpretación e audición.

Este criterio avalía a utilización funcional da lectura musical. Non se trata de avaliar desde o punto de vista do solfexo, senón de observa-la destreza con que os alumnos e as alumnas se desenvolven na lectura, unha vez creada a necesidade de apoiarse na partitura para progresar nas actividades musicais da aula.

—Utiliza-la terminoloxía musical axeitada para comunicar ós demais xuízos persoais acerca daquelas pezas que gozan dunha especial significación.

Este criterio avalía a capacidade de utilizar unha linguaxe musical axeitada á hora de xulga-la música en contextos específicos: a música favorita, a que non gusta, etc., xa que saber «falar de música» implica a asimilación dos conceptos e principios musicais básicos.

—Participar nas actividades de interpretación en grupo, asumindo o intercambio de roles que se derivan das necesidades musicais.

Este criterio é un instrumento para detectar se os alumnos e as alumnas superaron os comportamentos esteotipados que se dan a miúdo na interpretación en grupo, condicionando a expresividade e frescura da música.

—Acompañar sinxelas cancións, utilizando convenientemente os graos de tónica, dominante e subdominante.

Este criterio pretende avaliar a memoria auditiva do alumno e da alumna, actuando en anticipación. Para improvisar un acompañamento, por sinxelo que sexa, é necesario reter na memoria tanto a melodía que se vai acompañar, como a secuencia de acordes que se quere utilizar para acompañala.

—Percibir e identifica-lo silencio entendido como elemento estruturador do son, incorporándoo á análise das producións musicais, tanto as que fai como as que escoita.

Con este criterio se observa a capacidade crítica ante a música vivida desde unha experiencia interior. Entende-la música como un xogo sonoro que discorre no marco do silencio, supón ó alumno e á alumna dispoñer dun instrumento de análise moi útil para xulga-la desde unha visión global.

—Identificar no ámbito cotián situacións nas que se produce un uso indiscriminado do son, analizando as súas causas e propoñendo solucións posibles.

Este criterio intenta avaliar a autonomía do alumnado ante situacións de exceso de produción musical. Canto maior sexa a sensibilidade musical alcanzada na etapa de secundaria, maior será a súa capacidade de actuar ante as agresións sonoras do medio.

—Recoñecer e situar no seu contexto manifestacións musicais propias dos diferentes pobos e culturas.

Este criterio trata de garantir que o alumnado relacione as características musicais e/ou extramusicales que posibilitan situar no seu contexto a música, tanto popular como culta, que se define como dunha ou doutra comunidade cultural.

—Establecer algunhas pautas para a improvisación que permitan expresar musicalmente ideas extraídas da análise doutras áreas artísticas.

O sentido deste criterio é comprobar que os alumnos e as alumnas son capaces de trasladar musicalmente as ideas expresadas noutras áreas artísticas. Isto implica a análise da estrutura que as soporta para despois establece-los convencionalismos musicais pertinentes que permitan operar con eles.

III. OUTRAS DISPOSICIÓNS

Consellería da Presidencia e Administración Pública

Orde do 15 de marzo de 1993 pola que se amplía o crédito recollido na Orde do 28 de decembro de 1992, na que se regula o réxime de concesión de subvencións ás federacións deportivas galegas para 1993.

Recibidas as solicitudes da totalidade das federacións deportivas galegas, e debido o interese dos programas presentados nos proxectos, así como o ámbito restrinxido dos posibles beneficiarios (exclusivo ás federacións deportivas galegas), faise necesaria a ampliación do crédito dispoñible na Orde do 28 de decembro de 1992.